

حق موجود و مشهود

بَابُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ

فُرْدَةُ هِدَايَتِ وَاصِحَابِ مَعْرِفَتِ وَحَقِيقَتِ رَا نَوِيدِ سَعَادَتِ بِلَاوَكِ
 بَابِ مُسْتَطَابِ لِبِ لَالِبَابِ احَادِيثِ وَوَرَّانِ كَلَشَنِ اَزْهَارِ ذَوْقِ دَوَّجِدَانِ
 مَزْنِ اسرارِ تَوْحِيدِ مَسْمُومِي بِمَقَابِيسِ الْمَجَالِسِ الْمَعْرُوفِ بِهِ

فَتَاوَيْدِ

حَصَّة دَوْم

لِبِ مَدَارِغُوثِ رُؤُوسِ كَا سِلْطَانِ الْعَافِيَةِ خَلِيقَةِ اللَّهِ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِينَ كَرَفَاكِ الْوَلَايَةِ
 وَالْعِرْفَانِ اسْتَصْرِفَ فِي الْأَكْوَانِ رُوحَ الْمَعْرِفَةِ قَلْبَ الْحَقِيقَةِ تَوْحِيدِ مَحْضِ وَجُودِ حَبَّتِ ذَاتِ مَقْدَسِ حَقْنُ
 اَقْدَسِ قَبْلَهُ اَمِلِ تَوْحِيدِ حَضْرَتِ خَوَاجَةِ غَلَامِ فَرِيضِي اَمْدِ تَعَالَى عَنْهُ كِهْ جَمْعِ كَرْدِه بِنْدِه رُكْنِ الدِّينِ
 پَرهَارِ مَوْكَلِي ثَبِتَةِ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى الصَّدَقِ وَالْيَقِينِ اسْتِ بَقَرَانِ هِدَايَتِ بَنِيَانِ سِنْدِ الْكَامِلِينَ حُجَّةِ
 الْوَاصِلِينَ قُطْبِ الْمَوْحِدِينَ شَيْخِ الْاِسْلَامِ مَحْبُوبِ آلِي مَوَدَّانِ اَنْتَا مَنَاهِي حَضْرَتِ خَوَاجَةِ مُحَمَّدِ نَحْشِ
 سَجَاةِ نَشِينِ دَامِ فَيْضِهِ وَتَمَتَّعِ اللَّهُ النَّاسَ بِطَوْلِ لِقَاءِهِ بِحَسَنِ تَوْجِهِ اَفْتَحَى الْمَلِكُ فَخْرُ الْأَمْرَاءِ
 صَاحِبِ زَادَةِ مُحَمَّدِ عَبْدِ الْعَلِيمِ خَانَ صَاحِبِ مَبَادِ رَا مِيرِ ثَوْنَكِ سَلَمَةِ

مَطْبَعُ عَنَّا اَكْرَامُ مَحْمُودِ قَادِرِي جَانِ فِي طَبْعِ
 دَرَنِ مَقِيْدِمِ كَرِهَةِ اَهْمَامِ

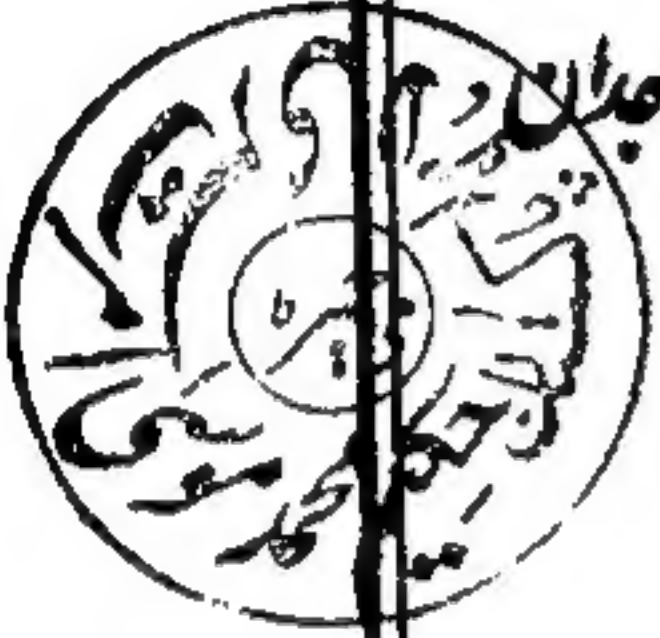
موجود و مشہود

الکتاب لاریب فیہ

بہ ہدایت و اصحاب معرفت و حقیقت را نوید سعادت باو کہ

لالب لب الالباب احادیث و قرآن گلشن از ہار ذوق و وجدان در

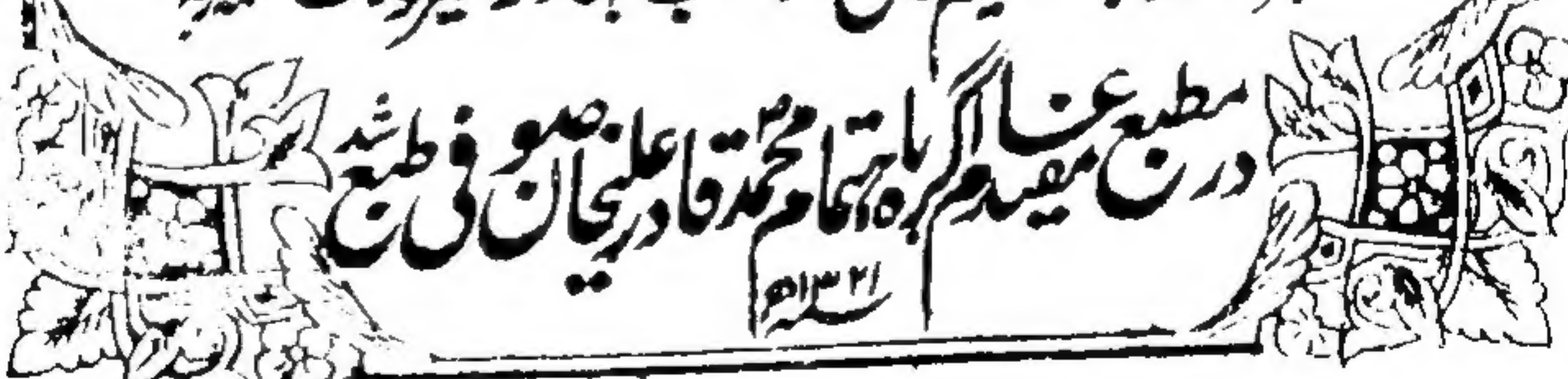
نامی بہ مقابیس المجالس المعروف بہ

استار شیری

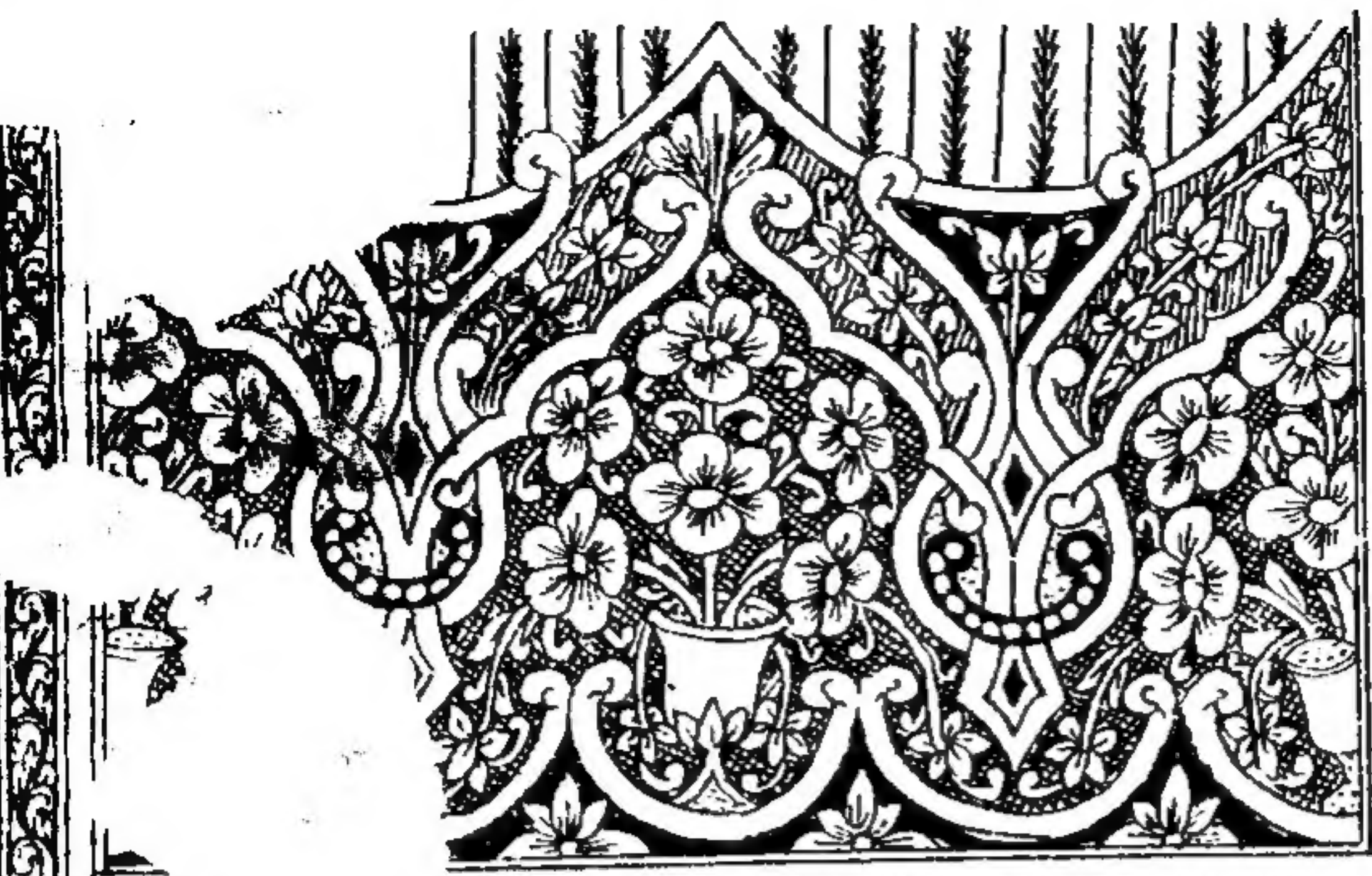
حصہ دوم

آرٹھوٹات قطب مدار غوث روزگار سلطان العارفین خلیفۃ اللہ فی السموات والارضین مرکز فلک الملوکۃ
والعرفان المتصرف فی الاکوان روح المعرفت قلب الحقیقۃ نور محض وجود بخت ذات مقدس حضور
اقدس قبلہ اہل توحید حضرت خواجہ غلام فرید رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ جمع کردہ بندہ رکن الدین
پرہار سونکی ثبوت اللہ تعالیٰ علی الصدق والیقین است بفرمان ہدایت بنیان سند اکاملین حجۃ
الواصلین قطب الموحیدین شیخ الاسلام محبوب آلئ موردا نواز نامنا ہی حضرت خواجہ محمد بخش
سجادہ نشین دام فیضہ و متع اللہ الناس بطول لبقائہ بحسن توجہ افتخار الملک فخر الامراء
صاحبزادہ محمد عبدالعلیم خان صاحب بہادر امیر ٹونک سلمہ بہ

مطبع عن اگر با تہ تمام محمد قادر بیجان فی طبع
درت میقدہم برہ تمام محمد قادر بیجان فی طبع
۱۳۲۱ھ

39172

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي تقدس ذاته عن تشبيه المثل والمثال بل تنزهه من تنزيه العقل
والخيال ومع هذا أظهر وتجلي بالأشكال والصلوة والسلام على منطهره
الآل وتعينه الاقدام في البكرة والأصل وعلى آله واصحابه واوليائه
القائمين مقامه لمتابعة الكمال - اما بعد فيقول العبد المفتقر الى الله ذي الجلال -
ركن الدين البرار السونكي ثبته الله المتعال على الصدق واليقين في جميع الاحوال كه ازيجا جزو
دوم از مقابيس المجالس شروع کرده می آید حق سبحانه وتعالی ذات منبع البرکات شیخ کامل مکمل ختم الاولیا
فی العالمین سلطان المشائخ فی الارضین غوث الاعظم فرد الا فخر قبله ارباب التجريد کعبه اصحاب التفرید
حضرت مولانا شیخنا حضور خواجه غلام سریدر ابد الابد وادار اوتا از وجود سعود الیشان
که نسخه الیست جامعہ کہ بل هو قرآن مجید فی لوح محفوظ اشارت بسوء اوست
وصحیفہ السیت کاملہ کہ والطور و کتاب مسطور فی رق منشور عبارت اوست
این حروف عالیات و این کلمات زکیات حسب موارد و مواقع صدور نمایند و بر قلب این
ساکن زاویہ خمول نزول فرمایند کہ چون آن معانی نورانی محفوظہ الذہن را بلباس ترقیم و ترمیم

در آمد ہر یک از پیر برادران نفعی عظیم و خطی فخم بر دارد و منہ البدایت والیہ النہایتہ مقبوس
 اول بوقت عصر و یک شنبہ و بیست و ششم ماہ محرم الحرام سال یک ہزار و سہ صد و
 دوازدہ ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین
 نیست ہمہ گرویدہ جزو یکہ بشنوائیدن آن وعدہ منعقد شدہ بود بالفارسیہ یعنی این بندہ
 بخواند و حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ حرف بحرف و لفظ بلفظ سماع
 فرمودند و در چند مواضع اصلاح ہم نمودند بعد از ان بوقت مغرب در بان بیاد و عرض کرد
 کہ یا حضرت سیکے جوان بر دروازہ الیتادہ است نیاز میرساند و عرض می سازد کہ وے را
 وظیفہ تلقین فرمایند حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ اورا بگوئی کہ نزد فرزندم برود
 و ازو شان پرسد بعد از ساعت در بان باز آمد و عرض گزار گروید کہ شخصے بر دروازہ الیتادہ است
 و بیان می کند کہ من نو مسلم ہستم یعنی اکنون اسلام آورده ام و برائے مرید شدن آمده ام
 فرمودند بیاید و پیش حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقیائہ نشست پس ہر دو دست اورا با ہر دو دست
 مبارک خویش گرفتند چنانکہ باطن کف دستماے حضور بر ظاہر پشت دستماے مرید
 ملاصق گروید و رؤس انال دست حق پرست حضور تا بہ بند دستماے مرید رسید پس مرید
 را بحیب آوردند و ہر چہ کردند و بعد از ان فرمودند کہ بگو تو بیکینم از ہر گناہ گفت تو بیکینم از ہر گناہ بدین طوری ۳ بار
 از وے توبہ کنانید بعد از ان پرسیدند کہ نمازی خواندہ باشی مرید عرض کرد آری سہ خواتم
 پس حضور فرمودند کہ عقب ہر نماز درود شریف دہ بار و سورت اخلاص دہ بار و بعد از نماز عشا
 کلام طیبہ صد بار بخواندہ باش مقبوس دوم بوقت عصر و بیست و ششم ماہ محرم الحرام سفر المنظر
 سال مذکورہ دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین
 نیست حاصل شد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ و حضور میفرمودند

و شخصے آئے را کہ از اعضا مبارک حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ فرمودی چپکے لاندہ یک جام بگرفت
 چون قدرے جمع کرد بر خاست و بر رفت و من نیز عقب او رفتم و گفتم کہ این آب یکدم کار خواہی
 برد گفت یک بیمار دارم بہر ادھصول شفا اورا خواہم نوشانید تا اینجا ہر چہ نوشتہ آمد حال آنرا
 است کہ حضور در چاچڑان شریف مسند آراہودہ اند بعد از ان بندہ راقم الحروف بغرب
 خانہ روانہ شدہ است مقبوس سووم بوقت مغرب شب خمس نہم جادی الاولی سال
 مذکور دولت پاسے بوس وزارت حضور حضرت اقدس کہ بیچ سعادتے و بیچ عبادتے
 بہتر ازین نیست دست داد ایا م عمر حضور حضرت فخر الاولین و الآخرین خواجہ فخر العالم فری
 تعالیٰ عنہ بودہ است و حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ بر صحن مسجد
 معلی کہ قریب روضہ منورہ است رخ مبارک بسوسے مشرق نمودہ نشستہ اند و در میان ہر طرف
 دست ایستہ بدیدار مطلع الاولیاء آن قطب ہمارہ مشغول گشتہ اند اندرین اثنا و یکدن بیامد
 و یک پوٹرا سر مہر پیش کردہ غرض ساخت کہ بر سر مہر دست مبارک نمود مساس فرمایند پس
 حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ انگشت سبابہ را بر آن پوٹرا گذرانیدند بعد از ان جوانی بیامد
 و روئے خود بر اقامت فیض قوام حضور خواجہ مالید و سخت نالید و غرض گذارش کرد کہ پسر من بیمار است
 و اکنون حالش آنچنان زبون و نرا است کہ از صحت او مایوس و ناامید شدہ ایم حضور توجہ فرما
 و برین آب کلامے خواندہ دم نمایند تا بیمار را بنوشانیم و ہمان شخص یک آوند پر از آب بردست
 می داشت پس حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ آوند آب را از روئے بگرفتند و صورت فاتحہ بالتسمیہ
 یک بار و آیات شفا ہر یک آیت یک بار و کلمہ تجید یک بار خواندند و بر آن آب دم نمودہ آن
 جوان را بدادند و فرمودند کہ ہر روز ازین آب بنوشد بعد از ان اذان گفتہ شد چون مؤذن اشہد ان
 محمد رسول اللہ دوم بار گفت پس حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ہر دو اہرام را بر شہان حق

انگران نهادند بعد از اذان نماز مغرب گذاردند هر گاه از نماز فارغ شده برخاستند و بسبب روضه
 مقدسه روانه شدند و بر آستان شریف رسیدہ بر وضع سجود تقبیل عتبه فیض رتبه ساختند
 و در حالت تقبیل بقدرستہ تسبیح دیر و درنگ فرمودند زیرا آنکہ وقتی کہ حضور خواجہ ابقاہ الد
 تعالی ببقائہ باستان بوسی شروع نمودند این بندہ کمترین براسہ معلوم کردن اینکہ در تقبیل
 عتبه چه قدر رکعت و در میفرمایند تسبیح سبحان ربی الاعلی خواندن شروع کرد و چون سہ بار خواند
 حضور خواجہ ابقاہ الد تعالی از آستان بوسی فارغ شدہ ہر دو خسارہ بارہا نیکہ بوسہ داد
 بودند بالیدند اول خسارہ یار را بعدہ خسارہ یمن را انگاہ برخاستند و اندرون روضہ
 مقدسہ رفتہ از طرف پائین فراوات بنع البرکات والفیوضات برکنارہ گمارہ بحالت قیام
 بغیر انحنایوسہ دادند و آغاز بوسہ دادن از مزار نور بار حضرت خواجہ قبلہ ارباب ولایت حضرت
 قاضی شریعت بیضا صاحب الروضہ رضی اللہ تعالی عنہ کردند و اختتام تقبیل بر مزار
 فیض آثار حضور حضرت خواجہ صاحب الوصال رحمۃ اللہ علیہ بعد از اذان بسبب
 فراوات آمدہ محاذی فرا مطلع الانوار حضرت خواجہ غریب نواز محبوب الہی رضی اللہ تعالی عنہ
 دو زانو شدہ نشستند و بقدر یک نیم پائس سر بگریبان بردہ آہستہ بخوانند انگاہ بے آنکہ
 دست بدعا برداشتہ باشند برخاستند و از سرانہ فراوات شریف برکنارہ گمارہ بوسہ دادند ابتداء تقبیل از
 مزار حضرت خواجہ مولانا صاحب الوصال و تم بر مزار حضور حضرت خواجہ قبلہ شیخ المشائخ صاحب الروضہ
 حتی اللہ تعالی عنہما نمود بعد از آن بیرون آمدند و مع خاصان خویش و عوام خاص خویش رفتند
 در بان و در بان بند ساخت ہر کس بیرون دروازہ با ستاد بعد از یک ساعت این بندہ کمترین
 رابطہ فرمودند از فرستہ و مشرف الخدمت گشتہ بنشستم اندرین آثار یک شخص رخصت
 فرمودند بدین طریق کہ آن شخص مرید را در بروئے خود نشانده مرا قہ نمودند و سورت انعام

چند بار خوانند و چیز سے دیگر نیز خوانند مگر آہستہ کہ شنودہ نمیشد بعد دست و پائی را
 گرفته بیعت کردند و فرمودند کہ بگو توبہ کردم از ہر گناہ توبہ کردم از ہر گناہ مرید ہمچنان بیعت
 بگفت بعد از ان فرمودند کہ نماز را بامداد خواہی کنی و عقب ہر نماز درود شریف دہ بار
 و سورہ اخلاص دہ بار می خواندہ باشی و بعد از نماز عشاء کلمہ طیبہ سہ صد بار و سورت اخلاص
 نیز سہ صد بار بخوانی بعد از ان یکے از خادمان عرض کرد کہ یا حضرت مخلوق بشمار برائے مرید
 شدن بر دروازہ الیتادہ است پس حضور تواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ چادر مبارک خود را بہر دو
 دست گرفته در حجر شریف نهادند و دستہ مراقبہ نمودہ چیزے آہستہ بخوانند آنگاہ خادمے
 را فرمودند کہ این چادر مرا بردار و بیرون برو تا کہ ہر یکے از مرید شونندگان ہمین چادر را بدست
 خویش مس کنند و مسح نمایند و چادر را ہرگز نہ کشائی چنانکہ پیچیدہ شدہ است پیچیدہ داری پس
 خادم چادر تہر کہ را برداشتہ بدر رفت و باشارتے کہ نامور بود مردمان بیرون استادہ
 بچادر شریف بیعت کنانید و باز آمدہ ردائے مبارک را بخدمت حضور حضرت خواجہ
 بزرگ البقاہ اللہ تعالیٰ رسانید باید دانست کہ ہما وقت در وجود مسعود حضور حضرت خواجہ
 البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائے آن قدر جلال مشاہدہ کردم کہ از ہیبت و دہشت آن نظر بردے
 مبارک آنجناب سے نہ توانستم کرد تا اینجا ہر چہ نوشتہ آمدند دختہ آیت زمان است کہ حضور
 خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ مقامہ در کوٹ شریف اقامت پذیر بودہ اند بعد از ان این بندہ را قلم خود
 پدر و کردہ بوقت بمقبوس چہارم بوقت عشاء شب دوشنبہ بیعت و ششم جمادی الاول
 سال مذکور دولت پاسب بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست
 مسیگر دید حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائے و نفعنا وایاکم ببقائے بوظیفہ مشغول بودند بعد
 فراغت از وظیفہ معمولہ این آیت باین ترتیب اِنَّ اللّٰهَ یُمِیْسُکَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

اَنْ تَرْوَاهُ وَلَئِنْ زُلْتُمْ اَنْ اَمْسِكْهُمَا مِنْ اَحَدٍ مِنْ بَعْدِي اِنَّ فِيْكَ كَانَ
 حَكِيْمًا غَفُوْرًا طمیع تسمیہ پنجبار خوانندہ بر دس انامل اصابع ہر دو دست دمیدہ بر
 چشمان خود مالیدہ اند ہمیں ان پنجبار کہ روز مجموع بیست و پنج بار شد وقتیکہ این اوراق جتہ
 تصحیح پیش حضور بر خواندم عرض کردم کہ قبلہ برائے کدام امر این آیت را خواندہ بر چشمان دم کردہ میشود
 فرمودند برائے حدت نظر و تیزی دید و از برائے دفع امراض جمیع چشم بعد از ہر نماز پنج بار خواندہ
 دمیدہ بودند فرمودند کہ ہمان روز این عمل از سن شدہ بود آنرا ایک جا قضا کر دم عرض کردم
 این غلام را ہم رخصت است میخواندہ باشد فرمودند آری رخصت است آن گاہ باہل
 مجلس شاغل بمجاہدت شدند این بندہ موقعہ جلوس ندید بر خاست و بر وثاق خویش آمد۔
 مقبوس پنجم بوقت عشاء شب چہار شنبہ بیست و ہشتم ماہ جمادی الاولی سال مذکور دولت
 پاسبوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست سیر گردید سخن
 در مجلس ہمالیون دین میرفت کہ فلان شہر کہند است و فلان شہر نواست حضرت خواجہ
 البقاہ الدتعالی ببقائہ و لفغناء و ایکم ببقائہ فرمودند کہ شہر ڈر اور قریب بزمانہ نبوی صلی اللہ تعالیٰ
 علیہ وسلم تعمیر شدہ است و بنا جسیلمیرانیر ہشت صد سال گذشتہ باشد و لیکل ہم شہر نیست
 کہند و ماہ و اوتار واکہ ہر دو خواہران بودند ہم از ساکنان لیکل ہستند و ماہ و روز معشوق
 میان ڈہولہ بودہ است و ڈہولہ نام شخصے است ہندو کہ در لک کہ کج ہجہ کونٹ میرا مشیت
 و فی زمانہ معشوق را ڈہولہ گویند و گاہست نام ماہ کہ معشوقہ ڈہولہ است با نام ڈہولہ کہ عا
 مارو است مرکب ساختہ می گویند میرا مارو۔ ڈہولہ۔ و ازین ترکیب مطلق معشوق را
 مراد میدارند مقبوس ششم بوقت مغرب شب سہ شنبہ ششم ماہ جمادی الاخری
 سال مذکور دولت پاسبوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر

ازین نیست میسر گردید حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ یاورد
 و وظائف شاغل بودند و جائے نشستن خیلے تنگ بود کہ حضار مجلس بیجا جمع شدہ
 حلقہ بستہ بودند پس پشت حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ نشستہ و اسے خود نظر
 فرمودند بندہ را نشستہ دیدند بدست حق پرست خویش اشارت نمودند کہ اینجا باز نشین و جا
 اشارت کردہ شدہ بردوش راست حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ واقع بود پس
 بامر اقتضائے نمودہ ہما بنجا بر نشستہ ازینجا این مسئلہ معلوم شد کہ ہر کہ پس پشت کسے نشیند بہ
 آنکس روانیست کہ آن نشینندہ را عقب پشت خود گذارد بلکہ خود منحرف گردید یا آن نشینندہ
 را گوید کہ دیگر جا باز نشیند تا اینجا ہر چہ نوشتہ آمد فوائد آن زمان است کہ حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ
 ببقائہ در بہادلیپور نزد نواب صاحب صادق محمد خان صاحب عباسی بتقریب دعوت
 دے رونق افزا ہووے اند بعد از ان این بندہ را قم الحروف بغریب خانہ روانہ شدہ است۔
 مقبوس فقہ ستم بوقت عشاء شب دوشنبہ بتاریخ سیر و ہم ماہ رمضان المبارک
 سال مذکور دولت پاکے بوس وزیر اہل حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست
 میسر گردید حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ سجدہ و دوست مبارک کوہ
 در عالم تحمیر مشغولے کمال می داشتند و از واردات امرار غیبی آثار ہیبت و جلال بر چہرہ مطلع الانوار
 آنحضرت اچنان ظاہر گردیدہ بودند کہ ناظران را تاب دیدار نبود زیرا نگاہ بر ذات مبارک حضور خواجہ
 البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ آفا تا حیرت بر حیرت می افزود و با وجود این حالت پر عظمت و جلال کہ
 هیچ کس ہلقت نمی شد ندان غلام را با این لفظ کہ حیرت است سرفراز و ممتاز فرمودند و باز بحسب
 عالم غیب آوردہ مشغول شدند بعد از ساعت سجدہ مبارک را بر سر پیر نہادہ برخاستند و فرمودند کہ ای برادران
 بخیزید تا نماز بخوانیم صفوف بستند و اقامت گفتند چون صلوٰۃ مکتوبہ خلف امام

او کرده شد هر کس برخواست و دو رکعت سنت رواتب فرادی فرادی و ساخته نشست
 بعده اول حضور خواجه البقاء اللہ تعالیٰ ببقائه این دعا را خواندن شروع فرمودند آنگاه امام و دیگر
 مصلیان متصل آنحضرت دعا را آغاز نمودند و اینست سبحان ذی الملک والملك سبحان
 ذی الخیر والعظمة والهيبة والقدرة والكبرياء والجبروت سبحان الملائكة
 المحي الذي لا ينام ولا يموت سبحان قدوس ربنا ورب الملكة والسرور والملك
 اجرنا من النار يا مجير يا مجير يا مجير والصلوة برحضرت خواجه عالم
 سرور کائنات محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم نیز گفتند بعد از آن حافظ قرآن مجید
 پیش امام شد و شایع در افتاد تردید کرد پس تمام نماز تراویح بده سلام یعنی دو گانه دو گانه گزار
 شد و بر سر تردید خیره آنکه دعای مذکوره خوانده شود دست بدعا را معموله بخواند یکم چنانچه
 عقب هر عبادت خوانده شود و بر سر هر چهار رکعت می نشستیم و بقدر خواندن دعا مسطوره و در روزگار
 کردیم نه زیاده ازین و در بیست رکعت یک سوره از قرآن شریف خوانده شد حضور خواجه البقاء اللہ تعالیٰ ببقائه
 رکعت تراویح از اول چار رکعت از آخر استاده خواندند و دوازده رکعت در میان نشست گزاردند
 زیرا آنکه پشت پائے مبارک حضرت ایشان بشو خورد برآمده بودند ازین سبب تکلیف
 میشد و نمى توانست که بسیار دیر استاده مانند و دیگر نماز از فرض و سنت و تراویح
 و فرمودند چون از نماز فارغ شدیم هر کس ببقا خود رفت و حضور خواجه البقاء اللہ تعالیٰ
 ببقائه و نفعنا و ایاکم ببقائه همچنان آن حال کمال که در ابتدا مقبوس مسلول گشت بخلوت
 خاص منور می گردیدند مقبوس ششم بوقت عصر روز چهارشنبه پانزدهم ماه رمضان
 المبارک سال مذکور دولت پائین و زیارت حضرت اقدس که عبادت و عبادت الیقین
 بخلق تراویح نیست حاصل گشت حضور خواجه البقاء اللہ تعالیٰ ببقائه و نفعنا و ایاکم

بلکہ یہ برپا پائی جو بہین نشست و ضومی نمودند ہمہ حضار مجلس از خادمان وغیرہ مانہ نسبتہ استاؤ
 بودند و در وقت فقیر حاضر بود اورا فرمودند کہ سے جوان دلش شب وقت سحر بر دروازہ مناجات
 حکیم سنائی صاحب گفتے من شنیدہ امہ اکنون ہمہ بگو پس آن فقیر دست بستہ
 مناجات بالخان بخواند مناجات این است مناجات

ما لکاکر تو گویم کہ تو پاک و حسدائی	نروم من حب آن راہ کہ تو آن رہنمائی
ہمہ در گاہ تو جویم ہمہ در کار تو پویم	ہمہ توحید تو گویم کہ بتوحید سزائی
تو خداوندیمینی تو خداوندیاری	تو خداوند زمینی تو خداوند سمائی
تو زن و جنست نہ جونی تو خور و خفت نہ توانی	احد ابے زن و حفتی ملک کامروائی
نہ نیارت بولادت نہ بفرزند تو حاجت	تو جلیل الجبروتی تو امیر الامرائی
تو کریمی تو رحیمی تو سمیع تو بصیری	تو معزی تو ندلی ملک العمرش بیائی
ہمہ را غیب تو پوشی ہمہ را غیب تو دانی	ہمہ را رزق رسائی کہ تو با جود عطائی
نہ بد سے خلق تو بودی نہ بود خلق تو باشی	نہ تو خیزی نہ نشینی نہ تو کاہی نہ فرزائی
نہ سپہری نہ کواکب نہ بروجی نہ دقالت	نہ مقامی نہ منازل نہ نشینی نہ بیائی
بری از چون و چرائی بری از عجز و نیازمی	بری از صورت و رنگی بری از عیب و خطائی
بری از خوردن و خفتن بری از تمیت مردن	بری از بیم و امید بری از رخ و بلبائی
تو علیمی تو فکیمی تو خبری تو بصیری	تو نمایندہ فضائی تو سزاوار شنائی
نتوان و محنت تو گفتن کہ تو در وصف ننگی	نتوان ستیج تو کردن کہ تو در شری نیائی
اعدائیس کشی سدا یس بصدی	من الملک تو گوئی کہ سزاوار حسدائی
لب و دندان سنائی ہمہ توحید تو گویند	لکرا آتش دوزخ بودش زود در صنائی

چون آن شخص مناجات را تمام کرد حضور خواجہ ابقاء اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ فرمود
 شیخ حکیم سنائی قدس سرہ از اعظم مشایخ بودہ اند و در اول از زمرو تو نگران و دوستانہ این
 بودند و در فن شعر گوئی کمالات عظیم میداشتند و گوشت بلاغت از معاصران خود میرده اند تا کہ
 بواسطہ شعر پردازی و سخن آوری کہ در مدح و ثنا بر بادشاہان قصائد میفکتنہ بلائہ بادشاہان
 شدند و بدین سبب در بارگاہ بادشاہان قرب بسیار می داشتند از گاہ این بیت
 بخوانند بیت

عطار روح بود سنائی دو چشم او	ما از پئے سنائی دو عطار آمدیم
------------------------------	-------------------------------

بعد از آن فرمودند کہ سبب توبہ او شان این بود کہ یک شب قصیدہ در مدح بادشاہیہ گفتہ
 بودند و ہمد الشب کہ تار و تار کی بود و ایرہم قصائے آسمان را در گرفتہ جہتہ الشاء قصیدہ
 شدت بادشاہ روانہ شدند اتفاقاً در شانہ دروازہ بیرون مجذوب لے گذر کردند و آن مجذوبی
 در آن وقت شراب می نوشید چون حکیم سنائی صاحب قدس سرہ از آنجا رفت مجذوب ساقی را گفت
 کہ یک قدح دیگر ہم بدہ تا سہر حکیم سنائی را بخورم کہ با وجود این قدر علم و دانائی و قوت وجودت
 طبیعت از راہ خدا دور می گرد و ہر گاہ کلام مجذوب بگوش حق نبوش حکیم سنائی قایم سرہ رسید
 چنان موثر گردید کہ نزد بادشاہ نہ رفتند بلکہ از اینجا گذشتہ بخانہ آمدند و تا بگشتند بعد از آن
 فرمودند کہ در کتاب نام حق گفتہ

خود سنائی چه پس تو گفتہ است	خود معنی نگر کہ چون سفت است
نہم دین خود کہ غم غم دین است	ہم غمنا فرد تر ازین است
غم دنیا مخور کہ بے ہودہ است	ہیچیکس در جهان نیامدہ است

مقبوس نہم بوقت چاشت روز نهمین کیم شوال کما این روز غنیہ فطر بود سال مذکور

دوست پاسے بوس و زیارت حضرت اقدس کہ غبادستے و سعادت ہے بہترین نیت حاصل
 نشست کلاہ از مخواب بہتر کہ استریش از جامد سست بود و حشوش پنبہ بر سر مبارک داشتہ اند و
 سالار سے زر و رنگ مخطوطہ بخطوط سحر بر سر آن کلاہ بستہ بودند و این سالار سے آن
 سالار سے بوزہ است کہ حضرت فخر الاولین و الآخرین فخر العالمہ خواجہ شہر جہاں رشتی اند
 اتالی اعزہ در روز عید و عطر بہ مبارک خویش بر می بستند پس حنہ و زینبا جہ البقاہ اللہ تعالی
 نیز تبرکات این سالار سے مبارک از بقیہ بیرون کردہ بر وزغیر بر سر مبارک سے بستند و بعد
 از باران بچہ می نشاند و لوگمی مسخ زر کنار طلافی مبارکش بدوش حمل کردہ بودند و کرتہ از بلبل
 نمید پوشیدہ اند و از ریشی نیز از رخا حیدہ شستہ بستہ اند و نعین مبارک کہ تمام بتا رہا ہے
 طلائع کتل و بختی زردہ بود و در قدین شریفین پوشیدہ و روغن بر شعرات لکھتہ شریف و اس مبارک
 دایہ و فرود و شرمہ در پشمان کہ بر یک حیثمہ فیضان است کشیدہ۔ ابیات

کلاہ سروری پوشیدہ بر سر	داسے دلبری آوردہ در بر
بہ سالار سے کہ بستہ بر کلاہ مستش	شدہ جہانماے تاج نگاہش
رواسے پر میان کردہ تمسائل	بہ تارش دو صد آویختہ دل
کشیدہ بناتے چون تازہ شمشاد	بآئہی غلامش سر و آزاد
نہ مطلع سچ صباحت	لب او گوہر کان ملاحست
فرزانہ فقیر نور از جبینش	مہ و نور مشید را رہ بر پیشش
مکمل بزرگش از سرسہ تاز	نہ مرکبان بر جگر مانادک انداز
ز خلوت خاتہ آن گنج نہفتہ	بیون آمد چو گلار شکفتہ
مترامان ساخت سرو نازنین را	فرود از آسمان شان زمین را

بدین وصف کمال ارد دولت خانه بیرون خرامان شدند مخلوق بسیار و بشمار سبب عید جمع گشته
 بود هجوم تمام در مسجد جامع رسیده صفوف تیار گمانیدند و در هر یک صف یکبره را متعین
 کردند فرمودند که به آواز بلند تکبیر گوید تا حدین انتقالات از یک رکن بر یک رکن دیگر نمایان را
 در افعال صلوٰۃ قنوت و خلای واقع نه شود بعد از ادا سے نماز خطبہ شنودند و دعا خواسته
 برخاستند و بصومعه حاضر شریف فرما گشتند درین وقت قطرات حری که ہر خسارہ
 و بر رخ مبارک حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ برآمدہ بودند مانند لالی آبدار درختان
 می نمودند یا مثل قطرات شبنم کہ بر ورق ہا سے گل سُرخ و زرد سمہ ہاری تابان ایام
 از حسن عالم گیر و جمال با کمال حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ چگونہ وصف نمایم کہ چشم
 لال و کرامت آنرا طاقت گفتار و قدرت مقال نیست و زبانت کورہ بلہ بہ راست
 اور البصائر مجال و بر دیدن مجال نیست،

چنان کہ بر تو نور ست پیدا بخم	جمال نیکوان در پیش ادگم بہتہ
ز حد عقل فکرت پیشہ سبب	کمال حسنش از اندیشہ بیرون
کہ از ہر وصف کا نہ لستم بیرون بود	نیارم بدیش ازین گفتن کہ چون بود

مقبوس و ہفتم بوقت عصر و زسہ شنبہ سیزدہم ماہ شوال سال مذکور دولت
 پائے بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادت و سعادت بہتر ازین نیست عیسر
 گشت ذکر در حل و حرمت سجدہ تحیت افتاد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بوقت
 و اوقات و ایام بقاء فرمودند کہ در وقت حضرت سلطان المشائخ محبوب آن و جم
 نظام اندین بدانوی رضی اللہ تعالیٰ روزے روزے حضرت ایشان شکت و رجا
 سجدہ تحیت گفتند بندہ بکتہ عظیم کردہ بود چنانچہ در فوائد الفوائد و سیر الاولیاء

و مجلس سلطان المشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ می آمدند و حضور حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ حبت تعظیم و اکرام اوشان بد و پاسے برخاستہ سر و قدمی شدند در این دو حضرت اگر چه از اصحاب عشرہ نیستند اما محل الطاف و مورد عنایات خاص حضور سلطان المشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ بوده اند و ہر یک در جمیع علوم یکانہ روزگار خود بوده و دیگر علمائے بسیار سے بودند و روزمرہ خلالتی رومی دیدند کہ وقت زیارت کردن سر و پاسے مبارک حضور حضرت سلطان المشائخ می افکندند و سجدہ ہامی کردند پس با وجود ہماضر بودن چندین علمائے بجزین پیچ یکے از ایشان در باب سجدہ تحیت الزکات سے و طعنے نکرده مقبوس یا زوہم بتایخ بیست ہفتم از ماہ شوال سال یک ہزار و سہ صد و دوازده ہجری المقدس بوقت نذر و نیت پاسے بوس زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست حاصل گروید حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ از حاضرین مجلس ہمایون پرسیدند کہ سیوستان کدام ملک است تمامے حضار مجلس عرض کردند کہ اللہ و رسولہ اعلم پس حضور خواجہ فرمودند کہ این سیوستان غیر سیستان است و امروزمرا معلوم شدہ کہ سیوستان سیوی ڈھاڈ ہر راخواندہ حضرت شیخ عارف کہ یکے از خلفائے حضور حضرت خواجہ خواجگان شیخ الاسلام حضرت خواجہ گنج شکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ است سیویستانی است و پیر حضرت میر بالا پیر لاہوری کہ اسم اوشان شیخ بخضر است ہم سیویستانی است اندرین اثنا شخصے عرض کرد کہ یا حضرت در سیوی ڈھاڈ ہر مسجدیست کہ نہ کہ آرا مسجد علی خوانند و گویند کہ حضرت امیر المومنین علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ در آنجا آمدہ بودند و اہل آن ملک را کہ کافر بودند مسلمان کردند و مسجد سے بنامود رازان حبت آرا مسجد علی خوانند و دیگر شخصے عرض کرد کہ آرا

جبل کہ آن روکب می نماید بسیار اما کن شریفیہ و آثار متبرکہ منسوب بہ آثار صحابہ کرام ہند چگونہ است
حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ قدم و تشہیت آوردن صحابہ کرام رسول
الصلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم رضی اللہ تعالیٰ عنہم در بلاد ما و آثار و آب در جبال کہ دیکھ
می آیند ثابت نشدہ است بعد از ان فرمودند کہ اگر از مسلمانان پرسیدہ شود گویا این اثر
پاسے مبارک حضرت علی است و اینجا فلان فلان صحابی رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم
نماز گذارہ اند و اینجا چہار یاران حضرت مصطفیٰ صلعم آمدند و نشستہ اند و اگر از ہندوان پرسی
اوشان بہ بزرگان خود منسوب می سازند چنانچہ بر کنارہ کماک ندی جالیست کہ آنجا چشم آب
است بغایت خورد و اندک معہذا اگر نہ راہا استخوان از آن آب بنوشند خشک نہ شود پس
ہندوان گویند این اثر است در اج بہگت کہیر است و مسلمانان گویند کہ این نشان کرامت
چہار یار است کہ مراد از حضرت گنج شکر و حضرت غوث بہاؤ الحق و الدین ملتانی و حضرت
سید جلال الدین سرخ بخاری اوچی و حضرت لعل شہباز قلندر سہوانی است رضی اللہ تعالیٰ
عنہم بعد از ان فرمودند کہ در یک سمراندپ بر یک قطعہ سنگ اثر قدم بہارک حضرت
آدم صغی اللہ کہ ابوالہشدر جدیاست موجود است کہ عرض آن دو دست است
و طولش چہار دست است ابی در ان شخصے آمد و دیوان کافیات مؤلفہ حضور خواجہ
البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ پیش خدمت خواجہ کردہ از وضع ترتیب روایات کافیات عرض
کرد کہ چگونہ است آنگاہ حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ این ترتیب روایات
در دیوان کافیات خود کہ نہادہ ام از احادیث شریف و مسوق و ترتیب اسماء الرجال اخذ
کردہ ام اگر کردہ نامانی تصنیف شود این ترتیب تمام نخواہد شد اگر دلیف بحرف تمی رسید
باز از الف شروع کردہ اید تا اینجا ہر چہ نوشتہ آمد سر گذشت آن زمان صحت کہ جنوری

ابقاه اللہ تعالیٰ ببقائہ در چاچران شریف آرام پذیر بوده اند بعد از ان این بندہ راقم الحروف
 بر غریب خانہ رفتہ است مقبوس و وار دہم بتاریخ ہفدہم از ماہ محرم سال یک ہزار و ستہ
 و سیزدہ ہجری المقدس دولت پاسبوس و زیارت حضرت اقدس کہ فیہمہ عبادات
 فاضلتر است میسر شد و رین روز کہ روز خمیس بود شادی مبارکبادی کہ خدای حضرت
 ولی مادر زاد شیخ کامل و مکمل قطب الموحدین حضرت خواجہ محمد بخش فرزند اچند و خلیفہ
 اکبر حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ بودہ است بعد و ال در محل حضرت خواجہ
 فخر العالم رضی اللہ تعالیٰ عنہ بساط گلہا انداختند و مسند آراستند کہ کس آنجا جمع گردید
 مخلوق بشمار ہجہ رسید و نواب صاحب رکن الدولہ حضرت جنگ نواب سادق محمد خان
 عباسی کہ نہایت راسخ الاعتقاد و مرید حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ است نیز تہنیت و تبرکات
 و وزراء و در محفل شادی حاضر شدہ و دیگر روسا و شرفاء و علماء و فقراء و سادات و تلامذہ ہم
 تمنداران و غیرہ مر این عوام الناس بقیاس جمع شدہ بودند تا کہ جاسے پاسبانان
 میسر نمی شد آنگاہ حلاق بر فراست و ہمامہ کہ خدای را حاضر کرد پس اول حضور زاری
 ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ شد سرش رنگ را کہ آنرا یک پہلا آہنی و تہ
 سرخ بستہ بود و این جموع را در عرف ہندی گمانہ گویند و ریند راست قطب الموحدین حضرت
 صاحبزادہ صاحب ادامہ اللہ تعالیٰ بدوامہ بر بستند و در پای مبارک راست بالائے انگشت
 حلاق بدست خویش گمانان بہ نسبت آن گاہ حضرت صاحبزادہ صاحب ادامہ اللہ تعالیٰ
 و حلاق دستار را راست کردہ یک دانستند و دست گرفتہ پیش حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ
 تعالیٰ ببر حضور انور دعا خواندہ بر آندامن دستار میدند بعدہ دیگر حضار محلہ سید
 خواندہ میدند بعد از ان حضرت صاحبزادہ صاحب ادامہ اللہ تعالیٰ بدوامہ

بر مبارک بدست خویش بستند و در یک دامن آن دستار یک خرطیہ خور و از
 ابرشیم بنز بستہ بود کہ در آن خرطیہ الاچی خورد و قمر نفل و حب القرم و غیرہ چیز انداختہ بودند
 و این چنین خرطیہ سبز رنگ ہنگام ترویج ہر نو خواستگار کہ خدا را در دستار می بندند آن گاہ کرتہ
 از لعل سفید کہ بر کہ آنرا چین بر چین و پیچ بر پیچ و شکنج بر شکنج بود چنانچہ کرتہ مردم بلوچان را
 سیبا شد پوشیدند بعد از آن از سرخ رنگ بستند کہ آنرا در ہندی چار سون گویند و
 دیگر چادر سرخ کہ آنرا ریٹہ خوانند بردوش افکندند و تعلین سرخ بناتی مکمل بتارہاے
 فقرہ در پاے مبارک پوشیدند باید دانست کہ غلامہ و ریٹہ و چار سون از جامہ سطر
 یعنی جوڑی بودند و کرتہ از لعل و ریٹہ و چار سون در رنگ فوہ یعنی منجیہ مصبوغ کردہ بودند و
 غلامہ و کرتہ ہمچنان سفید و این چنین جامہاے سطر و درشت مصبوغ بزرگ منجیہ
 و کرتہ پیچیدار پیچ خواجہ از خواجگان ماسواے روز کہ خلاے گاہے پوشیدہ بعد از آن
 برخاستند و یک وسادہ سرخ بزرگ منجیہ کہ در آن لمعہ لمعہ رز و بودہ است و خشوش
 پنبہ بود و در بغل آوردہ بخانہ صحرہ خود حضرت خواجہ نور محمد صاحب کوریجہ باتمام اعزاز و ناز
 روانہ شدند چون بر دروازہ حویلی رسیدند محرابان را ہمراہ خود اندر حویلی بردند و غسیہ
 محرابان را بر دروازہ گذاشتند بعد از مراسم عروسی بیرون آمدند و رونق افزا مستند خویش شدند
 بآید و النسبت کہ از خیا آنچہ در ایام شادی و نظر این احقر آردہ است می نویسد بدانکہ مطایح
 طعام متعددہ بودند چنانچہ یکے مطبخ خاص براسے نواب صاحب بیج صادق محمد
 خان والی ریاست بہاولپور و درین مطبخ آنچہ مرضی او بودی آنقسم طعام می پختند و
 دیگر مطبخ براسے اُمراء و وزراے او بود و دیگر مطبخ براسے اہلکاران سرکاری چون مشیر
 مال و کارداران و پیشکاران و تہاسے داران و نوکران ایشان و متمندان و ریسان و غیرہ

حکام کہ منتظمان امور شادی بودند دیگر مطبخ براسے سادات کرام و مخاومیم و درویشان اہل صفت
و علماء و فضلا و طلباء و دیگر مطبخ براسے عام مریدان و سنیان و غیرہ دیگر مطبخ براسے عام
رعایا و عوام الناس و آنکہ از اہل ہنود و غیرہ در کاندہ شادی آمدہ بودند و شمار از ہر قسم اشیاء
خور و نی از اطمعہ و غیرہ سرد ساد و خام میدادند بدانکہ جملہ کارکنان مطابخ مذکورہ تمام روز و تمام
طعام می بخشتند و صرف میگردیدند بنیسان ہمیشہ روز آہنہارانہ یک لحظہ فراغت از بختن
طعام میشتند و نہ یک ساعت از تقسیم طعام و خدمت بدست آمدی سواست مطبخ و آن
صاحب در ہمہ مطابخ چند اقسام طعام چون گوشت و نان و پلاور و زردہ و پالودہ و غیرہ می بخشتند و
درین اقسام نیز انواع مرکب و در ہر قسم و نوع روغن زرد بے اندازہ و میویات و انجلیات
و مصالح رنگارنگ و گوناگون میدادند گویا نمونہ طعام ہمیشہ بودی طریقہ طعام گرفتن چنین
مقرر شدہ بود کہ چند کتب مرتب کردہ بودند و نام ہر کس چہ اعلیٰ و چہ ادنیٰ مع شمار آدمیان
مستعلقان ہر یک در آن کتب معہ قید ولایت و قومیت مرقوم ساختند و ہر یک مطبخ
دار و نفع متعین نمودہ نشانند و یک یک کتاب از کتب الاسماء بدست او دادند پس وقت
طعام گرفتن یکے از میان گروہ و زمرہ پرچہ کاغذ از دار و غنہ گرفتہ در با و رچی خانہ رفتہ
و حسب تحریر پرچہ طعام گرفتہ ہمچنین دیرہ ہا و کٹھا و کٹھا و لبطا و بوریا و آوند مثل سبزو
آنجورہ و کوزہ و شیر و مصری ویتا سہ براسے شربت و گیاہ و دانہ اسپان و غیرہ اشیاء
موجب تحریر اسماء ہر یک را بلا تکلیف میرسید و باقی مخلوق کہ جمع شدہ بود و نام آنہا
در کتب رجسٹر کاندہ ہمہ برج نشدہ بود از اہل باپردہ و انکی از لنگر خانہ عام ہر قسم طعام میرسید و قاسم
طعام ہمہ لنگر خانہ را چنان رخصت دادہ تفہیم گشتہ بود کہ وہ نفر را طعام بدست نفروسی
نفر را طعام شصت نفر دہد بدانکہ تماشاگران و نغمہ سرایان ہم بسیار بودند چنانچہ سطر بان

و قولان در این گران و باریان و بولیان از هر کشور چه هندوستان و ماوراء النہر و غیره بلا وجع شده و روز شب در کار خود سرگرم گشته و جهان را شیفته و فریفته کرده بودند و آتش بزازان و شب آتش بازی می افروختند و بزار رنگ نیزنگ پیدای ساختند و این تماشا را حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ نیز معائنہ میفرمودند این تماشا ہوش رباعی و حیرت انگیز بود بدانکہ آتش بزازان شش ماه پیش از شادی مبارکبادی از ملتان درینجا آمدہ آتش بازی تیار کردہ بودند و بخت و بیست روپیہ خرج شدہ بود ہمہ مبالغہ حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ از گرہ خود او شانرا دادہ بودند بدین مصرف کہ ادنی چیز از لوازم شادی سست دیگر خرج سالانہ راقیاس باید کرد و خلاصہ این است کہ در گوشتوارہ مصرہ شادی کہ نزد اہلکاران دفتر بود ویدہ ام بیست و دو ہزار روپیہ نقدی خرج شدہ نوشتہ بود و آنچہ مبالغہ در پیار و سباحتن بکار آمدہ آن غلامدہ و علاوہ است و مع ہذا این شادی مبارکبادی خورد و اندک کردہ بود شادی کلان سابق ازین در سال سیزدہ صد و سہ واقع شدہ است کہ مصرفہ آن شادی مبارکبادی سی ہزار روپیہ نقدی بصورت آیدہ است مقبوس سیزدہم وقت شش شب و دو شنبہ سال مذکور ہفتم ماہ جمادی الاولی دولت پاسے بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادت و سعادت بہتر ازین نیست میسر شد شخصہ از مریدان عرض کرد کہ یا حضرت این غلام را وظیفہ تلقین فرمایند پس حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقایہ و تلقینا و یا کم بقائہ فرمودند کہ یک ہزار کلمہ طیبہ بعد از نماز فجر می خواندہ باش و سہ بار عرض کرد کہ این در دینش ازین نیز فرمودہ بودید ہمیشہ بعد از نماز فجر می خوانم آن گاہ فرمودند کہ یک ہزار کلمہ شریف بعد صلوٰۃ فجر چنانکہ مے خوانی و یک ہزار آن بوقت نیمروز بخوان درین درو بہ بسیار تاثیر است کہ اگر شروع کردہ شود باز ترک آن نباید ساخت

مقیوس چہار دہم بوقت ظہر روز دوشنبہ ہفتم از ماہ ربیع الاول سال یک ہزار و سہ صد و
 چہار دہ ہجری المقدس دولت پاسے بوس وزیرت حضرت اقدس کے غنیادے و معادتی
 بہتر ازین نیست حاصل گشت سخن در ذکر خیر حضرت شیخ احمد عبدالحق رودی رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ افتاد حضور حضرت خواجہ البقاہ الدتعالیٰ ببقائہ و نفعنا وایا کم ببقائہ فرمودند کہ
 شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ شیخ بزرگ صاحب کرامات و خرق عادات بودہ اند و فرید
 حضرت خواجہ جلال الدین بانی تپتی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہستند و حضرت جلال الدین شیخ عبدالحق را
 در حین حیات خود مجاز کردہ بر سجد سجادگی نشانہ خلیفہ جائے نشین خویش مقرر نمودہ بودند
 و شیخ عبدالحق بعد از وصال پیر خود بخدمت ہمہ مشائخ روزگار فرستند فوائد کثیر و فیض فیر
 گرفتند اما چون در وجود مسعود ایشان داعیہ عشق الہی غالب بود آتش طلب اوشان سہو
 نگریدید خیال کردند کہ چون کار من از زندگان با انجام رسید صواب آنست کہ اہل مزارات استعانت و استمداد
 باید کرد پس بر مزارات بسیاری از اولیائے نامدار اعتکاف کیا آوردند و مترقب حصول فیضان شریعت
 کہ از کار ایشان نہ کشود پس در دل اندیشیدند کہ تا نسبت جنسیت باہل مزارات
 ال نشود ہیچ فائدہ میسر نگردد آخر قبرے کند ایندہ خود را در آن دفن کنانیدند مدت
 شش ماہ مدفون ماندند بعد از ان بیرون آمدند نہایت ضعیف و نحیف شدہ بودند
 آنکای فتح باب گردید و فیض از ارواح مقدسہ اولیاء الدتعالیٰ اہل قباب گرفتند و بحسب
 استعداد خود بکمال رسیدہ تسکین یافتند و استغراق و مشغولی بجد انچنان می داشتند کہ اگر
 فرزندے از فرزندان حضرت ایشان فوت شدے شیخ را از موتش خبر نبود می بلکہ
 بعد مرگ چند ایام معلوم میکردند و بہ یک ذرہ بر دل معرفت منزل شیخ غم و ملال نیامدی
 بعد از ان حضور خواجہ البقاہ الدتعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ حال مشغولی حضرت

غوث الاعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ این چنین بوده است مگر فرق میان حضرت اوشان و غوث الاعظم اینست که او همان پیوسته در استغراق میبود و حضرت غوث الاعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ بوعظ و تذکیر و هدایت خلق می پرداخت پس اگر درین حالت و عطا فرزندانی از فرزندان ایشان وفات یافتی و بجنباب ایشان خبر و اطلاع فوتی دے رسانیدندے در جواب میفرمودند که جنازه اش حاضر کنید تا نماز جنازه او را بخوانم هرگاه جنازه حاضر آرد و ندو از کرسی و عطا بر خاسته نماز جنازه ویرا خوانده باز بوعظ شافل میشدند هیچ ملاست و کلمات بر حاضر فیض یافت حضرت ایشان گذر نمے کرد و متعلقان خود را فہمائش کرده بودند که اگر آئندہ کسے از فرزندان من بہ تقدیر آئنی فوت شود محض برای ادای نماز جنازه مرا اطلاع داده باشید گویند کہ فرزندان حضرت غوث الاعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ بسیار بودند و ہمہ روبروے حضرت ایشان وفات یافته اند مگر ہفت تن عقب اوشان رندہ ماند کہ فیض و برکت یمن ایشان تمام گیتی را فرا گرفته است بعد ازان باز اعادہ ذکر حضرت شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نمودند و فرمودند کہ از مراد مبارک شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ جلال بسیار بود از نسبت کہ فرزندان ایشان نمے زیستند و روبروے ایشان فوت میشدند و اہلیہ مستورہ شیخ ہمیشہ بہتہ بقاے اولاد غمناک و سینہ چاک میبود۔ و دمام بخدمت شیخ استغاثہ مے نمود آخر روزے فرمودند کہ یک پسر بتو خواہم داد بعد ازان شیخ عارف قدس سرہ زائید فرمودند این پسر بتو دادیم چون شیخ عارف بزرگ و جوان گشت ارادہ کہ خدائے او کرد پس شخصے بود از خویشان و اقارب والدہ ماجدہ شیخ عارف کہ عالم و فاضل و دولت مند و حاکم بودہ است و او را تخت سری بود خوب و دود و شیزہ پس نزد آن شخص خواستکاری کنانیدند کہ وے آن دختر خود را بجاہ نکاح شیخ عارف و بدان شخص کسان خود را گفت کہ این تزویج

دختر بشیخ عارف مناسب نیست چرا کہ حضرت شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ در یک دست بہشت میدارند و در دست دیگر دوزخ میدارند یعنی جامع جمال و جلال ہستند پس چہ ضرورت کہ مفت خود را در تملک اندازیم این خبر بگوش حق نبوش شیخ رسید ازین معنی رنجہ خاطر نشدند پس آن شخص را خون از شکم جاری گردید پیش حضرت شیخ آمد و بصد عجز و انکسار عرض کرد کہ این قصور معات فرمایند و نیز گفتند اے آن دختر بشیخ عارف بطوع و رغبت تمام منظور کرد تا کہ ہما وقت نکاح خواندہ شد و میعاد شادی ہم مقرر گشت مگر شیخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گفتند کہ دسے ضرور بدین حال خواهد مرد آن شخص جبۃ استغفار قصور استغفار عارف مذکور بدرجہ غایت الحاح وزاری کرد آخر شیخ گفتند تا میعاد شادی زندہ خواهد ماند آنگاہ خواہد مرد و میعاد شادی قریب بود پس آن شخص این حیلہ برانگیخت کہ دختران ہمزادان دختر خویش را جمع کردہ بخدمت حضرت شیخ فرستاد دختران عرض کردند کہ یا حضرت میعاد شادی شیخ عارف تماش ماہ ملتوی شود این سخن را پذیرا نمودند بعد از انقضای مدت موعودہ شادی بسر انجام رسید و در ہمان روز آن شخص نیز بدان عارضہ اسہال خونی فوت گردید بعد از ان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقایہ فرمودند کہ برائے حضرت شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ دو حجرہ بودند یکے موسم ہجرہ جلالی دوم ہجرہ جمالی پس اگر وقتیکہ بر کسے غضب آمدی ہجرہ جلالی میرفتند و منقوب علیہ را باتش قہر و جلال می سوختند و اگر بر کسے شفقت و رحمت آمدے ہجرہ جمالی آمدے و اش را بہ نور جمال روشن می ساختند و کارش بکمال میرسانیدند بعد از ان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقایہ فرمودند کہ شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ را دو خلیفہ بودند یکے شیخ مخاص قدس سرہ دوم شیخ بختیار قدس سرہ در وجود شیخ مخدس نسبت جذب بعالیہ ارواح غالب تر بود ازین سبب ہمارہ بجنباب پی خود

عرض میکردند که من می میرم و بعالم ارواح میروم و پیر او شانه را منع می فرمودند که این چنین نکن آخر
روز بے با متعلقان خود گفتند که من امروز غم مروان کرده ام ازین معنی حضرت شیخ را خبر نه کنید
اول تجنیز و تکفین من کرده انگاه از براسے نماز جنازه اطلاق و هیداین بگفتند و در خانه چادر بالا
پوش ساخته بختند و بمردند قضا را پیشتر از تجنیز و تکفین شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالی
عنه را خبر شد خشمناک شده برخاست و در آن لحظه بر سر شیخ مخلص رسیده بانگ
زدند که اے مخلص اے مخلص چل و شش بارتند اگر دند بعد از چهل و ششم ندان شیخ مخلص
زنده شد جواب داد و برخاست شیخ فرمودند اے مخلص نه ترا همیشه از مروان منع و نه می کرد
و منی گفتم که بعالم ارواح مرو چر اے اجازت من میروم و بعالم ارواح رفته بودی شیخ
مخلص دست بسته نیاز بے انداز کرد و عرض نمود که این قصور دے ادبی که از من بوقوع
آمده است معاف فرمائید آئینہ چندین بکنم بلکه بوقتیکہ اراده مروان کنم اول از حضور شیخ
رخصت و اجازت گیرم و انگاه خواهم مرد و کتب از آن حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالی
بقاہ فرمودند کہ یک بار شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالی عنه خود نیز اینچنین کرده بودند و تفصیل
این اجمال این است کہ یک بار حضرت ایشان در سفر رفتند بسیار از فتوح و فتر جمع آمده
بود پس در ایام سیر و سیاحت روز بے بجای و مقام رسیدند کہ ہما بجا چشمہ آب
شیرین و سرد بود و درختان سبز و لاویر و ہوا بے خنک بود شیخ با خادمان و حاضران
فرمودند کہ این مقام بہ طبعم بسیار خوش آمدہ است پس شب ہما بجا طرح اقامت
انداختہ تجنیز و عافیت بختند فرمودند کہ شیخ ازین دارقناہ بدار البقاہ انتقال کردہ اند
ہمسہ خادمان و حاضران فریاد و فغان کردند جنم و فرغ بیدار خند و بخت شیخ نشسته
نالہ کنان عرض نمودند کہ دیر در حضور شیخ فرمودہ اند کہ اینجا مرا خوش آمدہ است شیخ

باین قول از وصال خویش اشارہ کرده بودند مگر باینچہ روان نہ فرمیدیم کنون اگر بغیر شیخ تنہا بطن
 باز رویم ہمہت عظیم بپا قایم خواہ شد و تمام جہان خواہ گفت کہ این کسان برائے
 طمع زربسار کہ از فتوح و فزادہ آمدہ است شیخ را قتل کردہ اند چون چنین فریاد و زاری
 کردند شیخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ زندہ شدہ برخاستند و گفتند کہ اگر مرضی شما
 در مردن من نیست نمی میرم بعد از ان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ
 بعد ازین واقعہ ہم بسیار مدت زندہ ماندہ اند و عمر حضرت ایشان از صد سال زائد است
 مقبوس پانزدہم بوقت ظہر روز شنبہ ہشتم از ماہ ربیع الاول سال یکہزار و چہم
 و چارہ ہجری المقدس دولت پاسبان بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عباد و تے
 و سعاد و تے بہتر ازین نیست میسر گشت حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا
 و ایاکم ببقائہ از کتاب انوار الرحمان کہ ملفوظ حضرت شاہ عبد الرحمان لکنوی است
 بحث بیان سماع بزبان و نشان خودی خواندہ اند و گاہ گاہ بسبب عاطفت و رغبت
 و شفقت بے نہایت کہ بحال حضرت قطب الموحدین حضرت خواجہ محمد بخش ادامہ
 اللہ تعالیٰ بدوامہ فرزندان چہند و مرید و خلیفہ اکبر خویش مبذول میداشتند بطرف ایشان
 متوجہ شدہ از بعضی الفاظ عبارت آن کتاب معنی بزبان ہندی ہم میفرمودند
 و آن عبارت کہ حضور خواندہ اند بعینہ اینست برو ترجمہ تعظیل مراقبہ ظہر میشد
 و بروز شنبہ نیز نسبت دیگر ایام تعظیل در حباب مراقبہ می گشت بعد از فراغ
 نماز جمعہ طبع شریف متوجہ سماع میگروید و در محراب مسجد منظر قوالان می نشستند اگر
 در رسیدن آنها تا اخیر می نشست شیخ عصفہ علی یا نتے خان و غیرہ مریدین
 خوش الحان یا ہر خواندہ حاضر الوقت بے فرا میر چیزے سے سرانیدند ہمین کہ نہایت

را اندک ذوق می شد حالت اہل دلائل حضار تغیر می گشت در مسجد مانند سہل غلطان
و طبیان می گشتند و ہر گاہ قوالان می رسیدند و مسجد نشسته با فرامیر می سرانیدند بعضی
علمائے شیرین را محل اعتراض و سوراظن پیدا شد باین معنی کہ فرامیر حرام اتفاق
است و مولنا باین تشیع و تقویٰ سرانیدن فرامیر و مسجد روا میدانند و مستعد
این معنی شدند کہ از طرف حاکم مانعت رسانند چنانچہ بعضی کسان از نواب معتمد دولہ
بہادر و دین استمداد می کردند پذیرا نشد باز خواستند کہ بقوالان ضرر سے رسانند
باستماع این معنی حضرت مولنا فرمودند کہ اگرچہ در اباحت مطلق غنا و مطلق فرامیر
نزد محققین علمائے اہل تہما ہی نیست و نزدیک من اگر میر موطنہ حرمت می بود گاہے
نزدیک آن منے گردیدم با آنرا فعل پیغمبر و فعل خلفائے راشدین و سنت پیران طریقت
خود و آلستہ و از روی قاعدہ باطن مفید تر از نوافل از گاشتہ سے شہ نوم و ہر گاہ
چنین شد و جبے بر لب امتناع آن در مسجد ہم نیست لیکن چون مردم از نا فہمے بہ گنا و غیبت
و سوء الظن مبتلا می شوند منے خواہم کہ من موجب معصیت کسے باشم یا بہجت
من بہ قوالان کسے انداز سانہ لہذا ترک کردم چنانچہ در یک جمعہ اول فرزاری و غنیہ قوالان
را رخصت کردہ بلول نشستہ بودند درین ضمن مولوی یعقوب صاحب رودلوی چشتی
صابری کہ بجناب مولنا عقیدت زیادہ از ارادت میدارند بجنور شان حاضر شدہ پر سیدند
کہ آیا حضرت ترک سماع فرمودند کہ امر و زعمہ خالی است حضرت فرمودند چہ کردہ آید کہ
سوائے مسجد و رہنما مکتائے نیست و از رحمت سماع در مسجد مردمان غیبت می کنند
و ارادہ انداز سانہ بی توالات سیدارند و الا من زیادہ از سماع در بیچ مشغولے
فائدہ منے یا بکم قہر در ویش بر جان خویش بنا جہراست مردمان

از گناہ و حفاظت قوالان از رنج نہ خواہم شنید مولوی صاحب موصوف عرض کردند کہ نیت حضرت را کسی نہ خواہد دانست و مردم منکرین خواہند گفت کہ در آخر کار حرمت سماع بر مولانا متحقق شد کہ ترک آن گفتہ اند و درین امر و قباحت عمدہ پیدا خواہد شد یکے مظننہ اینکہ خواجگان چشت علیہم الرحمۃ بہ واسطہ نفس مرکب فعل مشتبہ می شدند کہ مولانا طریقہ آتما گذاشتند و دوم اینکہ از ترک سماع یقیناً رنج بر دل حضرت خواہد رسید و از رنجش دل کامل غیرت الہی بجوش می آید کہ ضرر آن بعام و خاص میرسد اگرچہ چنین خیال است زیر مسجد نشستہ استماع غناء فرمایند جناب مولانا بعد تا بل برین معنی راضی شدند قاسم علی و کاظم علی و غیرہ برادرزادہ ہامی فعلو قوال کہ مع ساز حاضر بودند بر فرش زیر چوپترہ نشستہ شروع سرود خوانی نمودند و حضرت نیز در آنجا نشستند و با سماع کلام حافظ عفر اللہ س

بر زمین کہ نشان کف پاے تو بود | اسالما مسجدہ صاحب نظران خواہد بود

النف در رقت گردید کہ کیفیت آن حضار مجلس سے دانند و پس ازان روز معمول چنان شد کہ بوقت محفل آن حضرت در صحن مسجد بدیوار تکیہ زدہ سے نشستند و قوالان را بر چوپترہ وضو کہ خارج از مسجد متصل چاہ واقع است سے نشانیدند بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ و نفعنا وایا کم ببقاہ کتاب مذکور را فراہم کردہ بہنادند و یک سبد نغزگان کہ پیش نہادہ بود ازان دو نغزک براسے ذات اقدس خویش برچیدند و دو نغزک قطب الموحدین حضرت خواجہ محمد بخش فرزند ارجمند خود را چیدہ بدادند و براسے باقی نغزگان بخادمان اشارہ رفت کہ بر حضار مجلس تقسیم کنند بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ فرمودند کہ با

ابوظفر سراج الدین محمد بہادر دہلوی گفتے کہ سچ چیز ہستند کہ آن سچ چیز نزد من گاہے
گندہ و تباہ نئے شود یکے نفکر کہ این نزد من ہمیشہ خوب است دوم اشعار
ذوق کہ آن ہم ہلام مرزا ریاسے نماید سیوم مریدان سلسلہ عالیہ حضرت شیخ المشارق
والمغرب حضرت مولانا فخر الدین محمد رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ ایشان ہم ہر دم سرور
و جمید اند بعب از ان حضور خواجہ البقاہ الدقائے ببقائے و تقعدنا و ایاکم بقاء
فرمودند کہ بیشک بادشاہ ابوظفر سخن درست و راست گفتہ است کہ ہمہ مریدان
سلسلہ عالیہ فخریہ وائق و راسخ اند در راہ خدا تعالیٰ بس از ان حضور خواجہ
البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائے و تقعدنا و ایاکم بقاء فرمودند کہ حضرت شاہ عبدالرحمان کنبوی
رضی اللہ تعالیٰ عنہ شیخے بزرگ اند و از اکابر اولیاء اللہ نامدار ہستند و در وقت خود
مقتداے جہان بودند و جامع بودند و علم ظاہری و باطنی و اکثر علمائے ہندوستان
از شاگردان ایشان ہستند بعب از ان فرمودند کہ مولد و وطن اصلی ایشان در علاقہ
شکارپور سندھ است و بزرگواران سلف ایشان مریدان حضرت موسیٰ
شاہ صاحب لوح وائے قدس سرہ بودہ اند و آن مقام بلوچ صاحبان و گہوگی
نیز معروف است و حضرت شاہ عبدالرحمان صاحب نیز در خور و سالگی مرید دست
بعیت حضرت ابو محمد صالح شاہ صاحب نمبرہ جناب حضرت موسیٰ شاہ
صاحب موصوف شدہ اند از گاہ بنجیا اربطاب علم ظاہری در علاقہ بہادرپور و مریدان
شریف بخدمت مولوی اسد اللہ صاحب مصنف کتاب اسدیہ کہ عالم بود
تجربہ پیر اور حضور حضرت شیخ المشارق قبیلہ عالم مہاروی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
بودہ است کتاب علم کردند و ایشان ہنوز در نیوقت خیال سلوک و ارادہ علم

باطن نداشتند بعد چند مدت بہ ہندوستان رفتند و جناب فیض مآب حضور
 حضرت مولانا رضی اللہ تعالیٰ عنہ در وہلی مشرف شدند ہر گاہ در ان زمان بخدمت
 جناب مولانا رضی اللہ تعالیٰ عنہ تدریس علم باطن از حقائق و معارف و اسرار
 توحید بیشتر بود و تدریس دیگر علوم و رسمہ ظاہریہ کمتر و طبع ایشان درین وقت ہم رجوع
 باین طرف نداشتند بلکہ ہلکی بہ علم ظاہر پرداختہ بودند فلذا چند روز بہ خدمت حضور
 حضرت مولانا رضی اللہ تعالیٰ عنہ سبقت خواندہ پرورد کردند و در رامپور رسیدہ چند
 از علم آنجا خواندند باز از انجا روئے بہ دیار بنگالہ بنادند و در قریہ بہار بخدمت حضرت
 عبدالعلی کبیر العلوم کہ عالم بیدیل و شیخ وقت خود بودہ اند تحصیل جمیع علوم ظاہری
 از نقلی و نقلی نمودہ دستار فضلیت بستند بعد از ان از ایشان رخصت گرفتہ
 و حمید را آباد و کمن چار سال تدریس علم نمودند و تمامے کتب درسمہ متداولہ را بارہا
 خواندند بعد از ان روزے بہ مجذوبی کہ آنجا در کمن میبود ملاقی شدند
 مجذوب گفت اے عبدالرحمن بسوسے ما کے در آئی این سخن در دل ایشان
 تاثیر عظیم نمود و داعیہ سلوک پیدا کرد بعد از چند روز جستجو آن مجذوب کردند قضا
 سے فوت شدہ ہو و آنگاہ بچ رفتند زیارت بیت اللہ و زیارت حضرت سرور کائنات
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مشرف شدہ باز بہ ہندوستان آمدند و در
 تماش و تفتیش اولیائے کرام اہل فزارات و اہل حیات و اطراف و اکناف عالم گردیدند
 و از ہر یک ولی کامل بہرہ وافر کثیر حاصل نمودند و انبازت و خلافت گرفتند بدین طریق سلسلہ
 عالمیہ و اداریہ اجازت و خلافت رسید حضرت عبد الرحمن قدس سرہ را از
 سید شاہ غلام علی قدس سرہ و ویرا از سید شاہ غلام دوست

و دیر از حضرت سید شاہ عبد الرزاق بالنسوی قدس سرہ و دوسے را بہ چند واسطہ از حضرت
 حبیب عجمی قدس سرہ و دیر از حضرت خواجہ حاجگان خواجہ حسن بصری رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ رسیدہ است و ایضاً نسبت سلسلہ قادریہ کہ حضرت شاہ عبد الرحمن را از
 سلک شیخ عبد القدوس گنگوہی رسیدہ بہ حضرت غوث الاعظم شیخ عبد القادر جیلانی
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ می پیوندند و ایضاً نسبت سلسلہ قادریہ فخریہ کہ حضرت شاہ عبد الرحمن
 را رسیدہ است از حضرت شاہ محمد عظیم قدس سرہ و او شانرا از حضور حضرت مولانا رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ و او شانرا از جناب حضرت نظام الملئہ والدین اورنگ آبادی رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ و او شان را بہ چند واسطہ از حضرت شیخ محمد غیاث نور بخش قدس سرہ رسیدہ است
 سلسلہ چشتیہ نظامیہ فخریہ اجازت و خلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس
 سرہ را از حضرت شاہ محمد عظیم دہلوی قدس سرہ و ایشان را از جناب حضرت
 مولانا فخر الملئہ والدین محمد رضی اللہ تعالیٰ عنہ و ایشانرا از حضرت شاہ نظام الدین
 اورنگ آبادی رضی اللہ تعالیٰ عنہ باقی اسامی گرامی بدستور تا حضرت امام الاولیاء حضور
 حضرت خواجہ حسن بصری رضی اللہ تعالیٰ عنہ ایضاً سلسلہ چشتیہ نظامیہ بنائیکہ
 اجازت و خلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس سرہ را از حضرت پیر بخش
 قدس سرہ و او شانرا از حضرت شاہ قدرت اللہ قدس سرہ و او شانرا از حضرت شاہ عبد اللہ
 قدس سرہ و او شانرا از حضرت شاہ بولٹن قدس سرہ و او شانرا بہ چند واسطہ بطریق مخدوم جہانیاں جہان گشت اوجی قدس سرہ
 و او شانرا از حضرت خواجہ مخدوم نصیر الملئہ والدین محمود چراغ دہلوی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 رسیدہ است و باقی اسامی مبارک پیران عظام بدستور سابق ایضاً سلسلہ
 چشتیہ قدوسیہ اجازت و خلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس سرہ

را از حضرت سید امیر اللہ تہا نیسری قدس سرہ و ایشان را از حضرت شاہ فاضل قدس
 سرہ و ایشان را بطریق حضرت سید شاہ بہیک قدس سرہ و ایشان را از حضرت عبد القدوس
 گنگوہی رسیدہ است باقی اسما سے بدستور سابق ایضاً سلسلہ چشتیہ صابریہ اجازت
 و خلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس سرہ را از حضرت مولوی نور الدین قدس سرہ
 و ایشان را از حضرت مولوی محمد سلیم قدس سرہ و ایشان را بچند واسطہ از حضرت شیخ
 علاء الدین احمد علی قدس سرہ رسیدہ است باقی اسامی گرامی پیران عظام چشتیہ بدستور
 سابق ایضاً سلسلہ قلندر یہی شاہیہ اجازت و خلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن
 قدس سرہ را از حضرت شاہ فرزند علی قدس سرہ و ایشان را از حضرت حاجی الحرمین تاضی
 محمد تقی مہونوی قدس سرہ و ایشان را از حضرت قاضی مینا قلندر قدس سرہ
 و ایشان را بچند واسطہ از حضرت سید خضر رومی قلندر قدس سرہ رسیدہ است ایضاً
 سلسلہ قلندر یہی اویسیہ اجازت و خلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس سرہ را
 بچند واسطہ از حضرت شاہ شرف الدین ابو علی قلندر رقبہ سرہ و ایشان را از حضرت
 امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسیدہ است ایضاً سلسلہ
 اویسیہ اجازت و خلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس سرہ را از حضرت
 حاجی لچہ قدس سرہ و ایشان را از حضرت محکم الدین سیرانی قدس سرہ رسیدہ است
 ایضاً سلسلہ شطاریہ اجازت و خلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس سرہ را
 از حضرت شیخ باب اللہ مسیدنی پوری قدس سرہ و ایشان را از حضرت شیخ باکو قدس سرہ
 و ایشان را بچند واسطہ از حضرت محمد غوث گوالیاری قدس سرہ رسیدہ است ایضاً
 سلسلہ نقشبندیہ اجازت و خلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس سرہ را از حضرت شاہ غلام غوث احمد

قدس سره و ایشانرا از حضرت شاه ابوالقاسم قدس سره و ایشان را به چند واسطه بطریق حضرت سلمان فارسی از
حضرت خلیفہ اکبر امیر المؤمنین حضرت ابی بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسیدہ است بعد از ان حضرت
خواجہ قطب الموصدین ادامہ اللہ تعالیٰ بدوامہ عرض کردند کہ اصل سلسلہ محی شاہیہ ہم
قادریہ باشد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ و نفعنا و ایاکم ببقاہ فرمودند کہ اصل این سلسلہ
محی شاہیہ چشتیہ است نہ قادریہ و این سلسلہ را قلندر یہ خضر یہ نیز خوانند و این سلسلہ
قلندر یہ از ہمہ سلاسل قلندر یہ سابق و اول است زیرا کہ حضرت شرف الدین ابو علی
قلندر قدس سره و حضرت لعل شہباز قلندر قدس سره و دیگر قلندران ہمہ پست تر ظاہر شدہ
اند و سلسلہ محی شاہیہ بحضرت خضر رومی قدس سره می پیوند و نسبت بیعت و طریقت
حضرت شیخ خضر رومی قدس سره از روستے تحقیق کسے را معلوم نیست بعضے
گویند کہ بیک واسطہ بجناب والیت آبا حضرت امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب اسد اللہ
الغالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ میسر و بعضے گفته اند کہ بہ حضرت سلطان العارفین ابی
یزید بسطامی قدس سره السامی بیعت دارند بعد از ان فرمودند کہ ہمچنین نسبت بیعت
حضرت شاہ مدار بدیع الدین قدس سره نیز کسے را معلوم نیست و نیز عمر شیخ خضر رومی و
شاہ مدار صاحب قدس سره ہما پیچ کس نمے دانند کہ چند سال در دنیا گذارده اند و حضرت
شیخ خضر از بلادروم آمدہ اند و شاہ مدار صاحب نیز از ولایت آمدہ اند و ہر دو بزرگان در
ہندوستان سلاسل خود جاری کردہ باز در اوطان خود رفتہ اند اندرین اثنار یکے از حنا
عرض کرد کہ یا حضرت آنکہ در مکن پور روضہ و قبہ بنام شاہ مدار صاحب مشہور است
آن جگہ نہ است حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ فرمودند مدفن حضرت شاہ مدار قدس
سره در وطن اوشان است و این جادو مکن پور صرف روضہ است بعد از ان حضرت

خواجہ قطب الموحیدین ادا اللہ تعالیٰ بدوامہ عرض کردند کہ قبلہ لفظ مجی شاہی از کدام لفظ تحریف
یافتہ است حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقایہ و نفعنا وایاکم ببقایہ فرمودند از لفظ ثبوتی شاہ کہ
جدکران تراب علی شاہ وغیرہ مجی شاہ بیان است منحرف گشتہ است و این چنین انحراف و
تغییر و اسماے بسیار آمدہ است چنانچہ ویران مانام نامے حضرت خواجہ شیخ جمن
صاحب رضی اللہ تعالیٰ عنہ از جمال الدین کہ اصلی اسم شریف آنجناب است تحریف
یافتہ جمن معروف گشتہ است اندرین اثنا سے این بندہ کمترین عرض کرد کہ قبلہ
این تحریف از یہ واقع شدہ است فرمودند کہ والدین شریفین و دیگر اقربا از راہ شفقت
و محبت حضرت ایشان را جمن خواندندی رفتہ رفتہ چنان مشہور شدند کہ در دیوان خود نیز
تخلص جمن آوردہ اند و در سلسلہ اسامی پیران عظام رضی اللہ تعالیٰ عنہ نیز بدین نام
مبارک مکتوب می شوند بعد از آن این بندہ کمترین عرض کرد کہ قبلہ درین دیار با طریقت توشہ
حضرت شیخ عبدالحق رودوی رضی اللہ تعالیٰ عنہ این چنین است کہ روغن زرد وارد
گندم و شکر سفید برابر وزن گرفته حلوائے پزند و راقست با س الانوار این طور نوشته
است این توشہ کہ عبارت از نان گندم و شکر و روغن است بدین طریق بدہد کہ یک
آثار پائے بالا آرد گندم کیچای و چهار درم شکر سفید و دہین قدر روغن زرد بوزن
رائج الوقت با مستیاط تمام بیارد و با وضو و رجاء پاکیزہ نان بہ نرد و بہ روغن چرب نماید
و بالاسے او شکر ریزد و فاتحہ بروح اہل الشیخان بخواند اول تا از فرزندان آن حضرت گشت
باشند و گیرد را خوردن نہ بد و الا بمریدان سلسلہ دے کہ نماز گذار باشند بخوراند و سوا
آن ہر مصلی کہ بہ وادار نیست است و می آرند کہ آن حضرت در حضور خود بہ ویدان
خائفانہ خویش بدگیرے خوردن نمے وادند بعد وفات و — قدس سرہ فرزند

ارجمندش قطب وقت شیخ عارف قدس سرہ اذن عام کرد و گفت کہ اگر کسی توشہ
 آنجا ببرد یا آوردن نہ تواند بہ مرید سے از خاندان بابرساند و اگر این ہم نہ تواند بہ سکنے و درویشی
 و ہمتا حاجتش بر آید انشاء اللہ تعالیٰ انتہی کلامہ پس توفیق چگونہ است حضور خواجہ
 البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ فرمودند کہ اعمل حقیقت توشہ کہ فرمان شیخ
 عبدالحق قدس سرہ است و در زبان او شان می کردند بہین است کہ در اقتباس الانوار
 نوشتہ است یعنی پنج پا آرگندم و پنج شاکر شکر سفید و پنج شاکر روغن زرد و یکیر و اسن ہر سہ چیز را از
 کسب حلال و کمال احتیاط اسے با وضو گندم را آس کند و آرد نمودہ با وضو و نان بنہد
 و بروغن چرب کرد و بالا ایستش شکر انداختہ مریان سلسلہ چشتیہ عالیہ را کہ نمازیان باشند
 بخورند و اگر مریدان سلسلہ چشتیہ وجود نشوند ہر مصلے را کہ خواهد بخورند گربے نماز و قلیان کش
 را ہرگز بخورند زیرا کہ اگر توشہ پیش از حصول مراد او کردہ است و از ان بے نمازیان و قلیان
 کش را خورانیہ است مرادش حاصل نخواہد شد تا وقتیکہ دیگر توشہ نظر معین کردہ او انہ نماید
 و اگر بعد از حصول مراد او ساختہ و از ان بے نمازیان و قلیان کش خوردہ است ازین امر
 توشہ دہندہ را صدگونہ نقصان پیش می آید و توشہ نیز دیگر تیار ساختہ او انہاید کہ توشہ نخستین
 مقبول نیست بعد از ان فرمودند کہ چون بر اسے حصول مراد سے کہ توشہ نظر معین کنہ
 باید کہ قبل از حاصل شدن مراد او ساختہ و تا کہ بر شیخ عارف استادہ باشد بعد از ان فرمودند
 کہ انچہ در بلاد ما توشہ بطور حلوائے سازند آنہم مشائخ کرام متاخرین قدس سرہ ہم
 جائز داشتہ اند مگر اولی بہتر همان است کہ مذکور شد زیرا کہ آن امر خاص است و این حکم
 عام پس اگر ضرورت سخت و مهم عظیم باشد اول قسم توشہ را تذکر معین نمودہ پیش از حصول
 مقصود تیار ساختہ او کند و اگر مقصود ہم نباشد پس قسم ثانی را تیار کردہ او انہاید و در

قسم اول یہاں قدر پختہ کنندہ موازنہ کردہ شدہ است کمی و بیشی در ان جائز نیست و در قسم ثانی
اوزان مشروط نیستند ہر قدر کہ باشد رواست چہ درین قسم ثانی مبالغہ نقدی نذر معین
رواج یافتہ است پس اگر نذر پنجر و پیہ کردہ است آرد و شکر و روغن بدان قیمت اندازہ
کردہ گرفتہ آید چنانچہ وقتہ نواب صاحب جدا مجد نواب عیج صادق محمد خان عباسی
چند صدر و پیہ توشہ نذر معین کردہ نزد حضور خواجہ صاحب حضرت صاحب قبلہ محبوب الہی
رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرستاد کہ از جناب و سہ توشہ تیار کنانیدہ بدیند پس حضور محبوب
الہی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ازان مبالغہ بسیار چند دفعہ توشہ از قسم حلو و پختہ کنانیدہ فقرہ را
خوانیدہ بودند مگر درین قسم ثانی نیز سوا سے کمی و بیشی اوزان دیگر احتیاط ضرور باید کرد
مقبوس شانزدہم۔ بوقت چاشت روز شنبہ دوازدهم از ماہ ربیع الاول سال
سیزدہ صد و چہار و ہجری المقدس دولت پابوس در یارت حضرت اقدس کہ
عبادت و سعادت بہترین نیست بدیس گردید آن روز محراب عرس مبارک
جناب رسالت مآب حضور حضرت سرور کائنات مفر موجودات احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ
صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بودہ است قوالان باد و ظنبور و چنگ نوازی
و غزل سرائی و نغمہ سازی پرداختہ اند و مجلس پر از جوش و ذوق ساختہ مخلوق بسیار انبوه
آوردہ بودند درین اثناء حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بیٹا بہ و نفعنا و ایاکم بلقاہ مع حضرت
ولی ما و زائد قطب الموحیدین خواجہ محمد بخش دامہ اللہ تعالیٰ بدوامہ رونق اوزان مجلس سماع
شدند بعد ازان قوالان این ابیات انشاء کردند۔

ابیات

او عکوس فی المرایا اوزلال

اکل بافی الکلون و ہم او خیال

لا تکتن حیران فی تمیہ انظار چسیت عالم موج بحر لایزال موج را چون باشد از بحر انفصال پتون دوتی اینجا بحال آمد محال بالب سیکون آن شیرین بقال گفت باخاش احسنی ایطال حال می باید چه سود از قیال و قال	لا حر فی ظل السواشمس الهدی کیست آدم عکس نور لم نیرل عکس را کے باشد از نور انقطاع عین نور و بگردان این عکس و موج کلمیتی یا حمید کرده ورد وزلال زلف پر آشوب او گفتگو تا چند جامی لب به بند
--	--

برین غزل حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ را گریہ و جوش طاری
گشت آنگاہ قوالان این غزل بگفتند غزل

آن کان حسن بود نبود از جهان نشان اعداد کون و کثرت صورت ثنائیشت نورسیت محض کردہ باوصاف خود ظهور جامی کشیدہ دار زبازرا کہ سر عشق	الآن ان عرفت علی ما علیہ کان فالکل واحد تحبلی بکل شان نام تنوعات ظهورش بود ہسان رغزسیت کس بگو و حدیثی است کس ان
---	--

حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ برین ابیات بسیار گریہ فرمودند و از جوش و جہد
دوسہ بار سر مبارک را راستا و چپا جنبانیدند بعد از ان این کافی مہر رسیدند۔

کافی

ہیں تان تیدی وی توڑ سو بجاتی وی میان	ہیں تو شاہنشاہ دے چاک مجھ سیندا
--------------------------------------	---------------------------------

ہیں تان تیدی بروے رہتسان بی تین سینے ساہ ۛ وے چاک الخ برین کافی
حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ نیز اندکے گریہ فرمودند و از دیگر صوفیان آنچنان

شور و فغان و جوش و خروش بر پا گردید کہ ہنگامہ ہائے ہوا نشان بہ مسافت و دور میرفت
و باقی حضار مجلس را نیز ذوق و شوق و حظ وافر در وافر رسید بعد از ان این مولود لرزید

اے مہ خوش لقا سلام علیک	آفتاب ہوا سلام علیک
ہر دم از حق تر از سد پیغام	اے نبی حند سلام علیک
مے خراے و محسرو ماہ گویند	سرور انبیا سلام علیک
دو جہان از طفیل تو پیدا	اے شہ دو سرا سلام علیک
دیدہ او صدی بخاک ورت	گویداے تو تیا سلام علیک

برین مولود حضرت خواجہ محمد بخش ادامہ اللہ تعالیٰ بدوامہ بکوش تمام ہنر نمودند و گریہ نمودند
آن گاہ ختم خواندہ شد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ دست بدار
آوردہ دعا خواستند و برخاستند ہر کس بوثاق خویش آمد باید دانست کہ وقت
نقصیح این اوراق چون مولود مذکور بتنوین میم سلام بر خواندم حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ فرمود
کہ بتنوین نباید خواند چہ شعر از وزن مطلوب زیادہ میشود بلکہ بریم ضمہ باید خواند مقبوس مفتہم
بوقت چاشت روز دوشنبہ چہار دہم از ماہ ربیع الاول سال سیزدہ صد و چہار دہ ہجری
المقدس دولت پانہوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہترین
نیست حاصل شد آن روز مجلس عرس حضرت خواجہ قطب الاقطاب بنستیار
اوشی کاکی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بودہ است مردم بسیار جمع شدہ بودند و قوالان بسیار
سرود ہا در غزل سرائی سرگرم بودند اندین اثناے حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ
و نفعنا و ایاکم ببقائہ مع حضرت صاحبزادہ فرزندانہ بند خویش خواجہ محمد بخش ادامہ اللہ تعالیٰ
بدوامہ زمینت بخش مجلس سماع شدند قوالان این بیت سرانیدند بیت۔

شرف را گریہ تیغ غم کشی و خون اور نیرے

بہر قطرہ کما ز خوشن چکہ حرف وفا خیر نہ

حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بران بیت البتہ گریستند و دیگر صوفیان با جوش فراوان
در رقص و وجد آمدہ پر خروش گردیدند بعد ازان این مولود الشاد کردند۔

لی حبیب عربی مدنی تشرشی

کہ بود در در غمش بایہ شادی و خوشی

فہم رازش چہ کنم او عربی من عجبی

لاف عشقش چہ زخم او قشری من حبشی

گر چہ صدمہ جلد دورست پیش نظم

و جہنی نظری کل غذاۃ و عششی

جامی ارباب وفا جزرہ عشقش نہ روند

شرم بادت کہ ازین راہ قدم باکشی

برین ابیات حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہہ لاند کے جوش و گریہ پیدا گردیدہ فرد گشت

پس قوالان از سر آیدن خاموشیدند و حافظ قرآن شریف ختم خواندن آغاز کرد و باز حضور خواجہ

البقاہ اللہ تعالیٰ بہ جوش تمام گریستند بحدیکہ تمام رومال از اشک و موع تر گردید۔ مگر ہزار

افسوس بر نادانی قوالان کہ باز غل نہ سرائیدند بلکہ ہچنان ساکت و خاموش ماندند آخر

چون حافظ از ختم خوانی فارغ شد چار ناچار دعا خواندن افتاد پس رخ مبارک را برومال از اشک

پاک نمودہ دست بد عابر آوردند بسیار مردم برخاستہ رفتند مگر حضور ہما نجا در مجلس خانہ

نشستہ ماندند اندرین اثنا سے مجاور سے از خانقاہ حضرت قطب الاقطاب بختیاراوشی

کاکلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ از دہلی شریف توداروشدہ بود شرف قدمبوسی حاصل کردہ حسب

معمول قدیمانہ دستار سے ترک از جانب درگاہ جناب حضرت خواجہ قطب صاحب

رضی اللہ تعالیٰ عنہ بر آورد ہمین کہ حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ از روسے ادب بدو پاسے

بر خاستہ استادند پس آن مجاور ہما ن دستار را بجاالت استادگی بر سر مبارک

حضور بر لبست بعدہ چند عدد کاک و غیرہ تبرکات نیز پیشکش کرد فقط چون آن روز

گذشت و شب سه شنبه آندیک مجاور دیگر از خانقاہ شریف حضرت سلطان المشائخ
 محبوب الہی دہلوی رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسید بعد از دل شرف قد مبوسی بدستور سابق تبرکاتی
 چند نذر گذارد پس حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ مجاور اول را چہل روپیہ و مجاور دوم را
 شصت روپیہ عطا فرمودہ ہمدین شب آن ہر دو را خصت نمودند مقبوس شہر دہم
 بوقت مغرب شب سه شنبہ پانزدہم از ماہ ربیع الاول سال سیزدہ صد و چہار دہم ہجری
 المقدس دولت پاسے بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہترین
 نیست میسر شد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ و نفعنا وایاکم ببقاہ از نماز مغرب فارغ
 شدہ فرمودند کہ مردم بیعت شوندگان را آواز کنید و صلا دہید تا جمع شوند خادمان دویدند
 و ہیک خستہ دل را کہ از فرط محبت لبسان ماہی برریگ اشتیاق مے طہید گرفتہ کیجی
 نمودہ پیش حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ حاضر آوردند پس حضور رومال خود را وا کردہ بر نشانیان
 بگسترزد و فرمودند کہ ہمہ دامن و اطراف این رومال را در دست بگیرید و خاموش شدہ
 بنشینید همچنان گردن آنگاہ حضور نیز یک طرف رومال در ہر دو دست حق پرست گرفتند
 و سبب یک بجیب آوردہ مراقب شدند و ہر چہ کردند بعد از ساعت یا زیادہ از ان ہر مبارک
 بالا نمودہ فرمودند کہ ہمہ بگوئید توبہ است از ہر گناہ توبہ است از ہر گناہ توبہ است از ہر گناہ ہمہ یدان سہا
 توبہ کہ دند آنگاہ رومال را فرا ہم آوردہ فرمودند کہ نماز را ہمیشہ میخواندہ باشید و عقب ہر نماز
 درود شریف صد بار و سورۃ اخلاص صد بار و بعد از نماز عشا کلمہ طیبہ یک صد بار و طیفہ
 بخوانید بعد از ان فرمودند کہ زنائیکہ درخواست بیعت کردہ بودند آنہا را نیز بخوانید خادمو
 دوید و آن زنان را حاضر گردانید پس ایشانرا نیز بران وضع کہ مردان را بیعت کردہ بودند
 بہ رومال بیعت نمودند و ہما قدر وظیفہ یاقین فرمودند مگر ایشانرا در باب نماز گزاردن از

مردان زیادہ تر تاکمید کردند بعد از ان شخصی برائے تلقین وظائف عرض نمود اور ایک دو
 وظیفہ تعلیم نموده فرمودند کہ جس جہر یعنی ذکر جہر کنندہ ششہ است یکم از خدا و مان عرض کرد کہ اگر بگوئیک کہ الہ
 ششہ است انگاہ بطرف این بندہ احقر متوجہ شدہ ارشاد فرمودند کہ این شخص را طریقہ ذکر جہر یہ پیامور حسب
 زبان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بر خاتمہ رود و گوشہ ششہ است آن شخص را طریق ذکر جہر یہ پیامور ششم
 مقبوس نور و ہم وقت مغرب شب چہ شنبہ ہفتدہم از ماہ ربیع الاول سال سی و ہ صد
 چہار و ہم ہجری المقدس دولت پادشہ بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے
 بہتر ازین نیست حاصل شد یک سال علم دینی نمانید کہ ویرا بہت رقت و نرمی قدس
 و لطف فرمایند پس حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا وایا کہ ببقائہ فرمودند کہ میان فقیر
 بعد از نماز مغرب سہ ہزار و یازدہ بار اسم ذات یعنی یا اللہ یا اللہ یا اللہ خواندہ باش مقبوس
 ستم بوقت مغرب ششہ نور و ہم از ماہ ربیع الاول سال نیکور دولت پادشہ
 و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست حاصل گردید حضور خواجہ
 البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا وایا کہ ببقائہ و حضور ساختہ بنماستند و تہ و بد دولت اقامت ششہ
 نماز بیاعت خواندند بعد از فراغ نماز باور او معمولہ پروا افتند و کتابت کتبت بچشم محاسن ہم
 محاکاتہ می و ثبات میکردند سخن از ہر باب میرفت و ہم کس برائے مطلب خود عرض میکرد و جوابش می داد
 اندرین آثار سعادت آتش میان صاف بیابان نمودن سخن بگنہ گری عیش کہ تبار و شیراز گروہی
 شیعہ و روافضہ موم ثنیدہ و زبرد شایع تر میگردانند امانت و کثرت اہل سنت و جماعت سامعین تہ و بد
 و بر وزن شور و تعزیر بر آوردہ بودند و بعدہ چہلم و ہم از تعزیر و دیگر سائستہ تمام داری کردہ اند و گم
 آنکہ از عاشورہ تا ہفت جمعہ و ہر شب جمعہ ہر فقیان جمع گردیدہ خط آراستہ می نمایند
 مرثیہاے خوانند و بہ نسبت اصحاب کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم صد طعن می کنند حضور

خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و الیکم ببقائہ فرمودند آن کرام مردم هستند و عرض کرد کہ دوسرے
نفر سید هستند و یکے حیات نامی وایہ و دیگر ہم بسیار کس اند حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ
فرمودند کہ حبت گرفتاری این گروہ ضلالت پڑوہ نزد ہر حاکم ریاست بہاولپور حکم قطعی از حکمہ
وزارت نافذ و جاری شدہ است آن گاہ فرمودند کہ ہر گاہ محادیم صاحبان روح متبرکہ را حبت
تغزیہ براری اذن و اجازت ندارد شدہ است دیگر کسیست مقبوس بسببیت و
یکم۔ بوقت بعد از مغرب شب یکشنبہ بیتم از ماہ ربیع الاول سال
یک ہزار و سہ صد و چاروہ ہجری المقدس دولت پابوس زیارت حضرت اقدس
کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست میسر شد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و
الیکم ببقائہ مجتہ و درست حق پرست کردہ اور او معمولہ میخواندند و گاہ گاہ بحضور مجلس
نیز می پرداختند اندرین اثناء دربان آمد و عرض گذار کردید کہ یکے شخص سند ہی
از اولاد بزرگان گنپاروالہ مع دوست کس دیگر ہم ہیان بردار ستادہ است اگر اجازت
باشد بیاید فرمودند آری بیاید پس از ان بیاید و قد مہوسی حضور حاصل کردہ بنشست
حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ بعد پرستش خیر عافیت استفسار فرمودند کہ چگونه آمدن
شدہ است عرض کرد کہ زیارت جناب حضرت سلطان بابو صاحب رضی اللہ
تعالیٰ عنہ کہ پیر پیران ماست ارادہ کردہ میہ و یکم گرچہ نگاہ از خانہ روانہ شدہ ایم این غم نیز جزم
نمودہ بودیم کہ اول بخدست حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ مشرف گشتہ بعدہ آنصوب
رویم الی اللہ کہ حضور ہم اتفاقا بر سر راہ ما بموقعہ ریل گاڑی اقامت فرما کردیدہ اند بعد از ان عرض
کرد کہ در باب طریقت از خدمت حضور و پیچ رسیدنی دارم حضور فرمودند آری فدا در دنیا
توقف نمائید انشاء اللہ تعالیٰ ہرچہ رسید گفتہ آید بعد از ان برخاست و برو شائق

بفرمان حضور مہیا و معین شدہ ہو و بیعت کرد بعد ازاں حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقاء فرمودند کہ شیخ محمد کمال کٹیپار والہ کہ جد کلان این جوان نووارد شدہ است از اکابر اولیائے روزگار است و اکثر خاندان ملک سندھ مشہور و معروف کہ از باب فقہان نسبت ارادت و بیعت بالیشان مربوط دارند و شیخ محمد کمال قدس سرہ مرید حضرت موسیٰ شاہ صاحب قدس سرہ لوح والہ اند و خرقہ خلافت و تکمیل در اربع سلوک از خدمت مخدوم محمد صدیق سیڑہ قدس سرہ یافتہ اند و حضرت موسیٰ شاہ صاحب مرید و خلیفہ حضرت سلطان باہو رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ فرار ایشان قریب شور کوٹ زیارت گاہ خلق اللہ است ہستند و حضرت سلطان باہو رضی اللہ تعالیٰ عنہ مرید و خلیفہ حضرت سید عبدالرحمن دہلوی رضاند بعد ازاں فرمودند کہ حضرت سلطان باہو بآن زور فقر ظہور فرمودہ اند کہ نام پیر ایشان بنام مبارک ایشان مشہور شدہ است چنانچہ می گویند کہ سید عبدالرحمن پیر سلطان باہو رضی اللہ تعالیٰ عنہما بعد ازاں یکے از حاضرین عرض کرد کہ حضرت سلطان باہو رضی اللہ تعالیٰ عنہما کد ام سلسلہ منسلک گردیدہ اند جنسور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقاء فرمودند کہ در سلسلہ قادریہ عالیہ بعد ازاں یکے از حضار مجلس عرض کرد کہ قبلہ عام مشہور است کہ یکے پیر دیگر مرشد این چگونہ است حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقاء و نفعنا وایاکم بقاء فرمودند کہ این امر زردل جہلانیت غلط افتادہ است کہ یکے پیر باید گرفت و دیگر مرشد و نشاء این غلطی آنها این است کہ اگر شخصے با شیخ و بزرگے بیعت کردہ است و آنگاہ آن شیخ فوت شد و یاد میان پیر و مرید چنان مفارقت بمسافت احمیدہ واقع گشتہ کہ رسیدن مرید بخدمت پیر مشکل است پس آن شخص از پیر جدا افتادہ در خدمت دیگر شیخ کمال کمال کہ نزدیک اور رسیدہ تعلیم اسرار توحید و حقائق و معارف کردہ است و جملہ مراتب سلوک راستے نمودہ خرقہ خلافت پوشیدہ

است پس این شیخ فرمودے شد زیرا کہ مرشد مشتق است از ارشاد کہ معنی راہ نمودن است
 ہر گاہ دے بامداد و توجہ و عنایت این شیخ راہ ہدایت و معرفت یافت فلہذا این شیخ مرشد است
 و آن شیخ کہ باوے بیعت داشت پیر ابو بدین وجہ است فرق در میان پیر و مرشد اگر تمام
 مدارج سلوک بخد مت آن شیخ کہ باو بیعت دارد طے کردہ خرقہ خلافت نیز از خدمت دے
 پوشد پس پیر و مرشد دے ہمون یک شیخ است و جاہلان بخردان علی الاطلاق میگویند کہ
 ضرور بالضرور یکے پیر باشد اگرچہ آن پیر موجود باشد مرشد دیگر باید گرفت این خیال آنها باطل
 است بعد از ان یکے از حضار عرض کرد کہ قبلہ در عربستان ہم تمامی سلاسل پیران طریقت
 شیوع یافتہ منشعب شدہ باشند یا نے حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ غالب
 و شایع تر از ہمہ سلسلہا در عرب شریف سلسلہ شازلیہ است کہ ابتداءے آن از حضرت
 شیخ ابو الحسن شازلی است بعد از ان سلسلہ مغربیہ کہ آغازش از حضرت شیخ ابو بدین
 مغربی است رض نیز زیادہ تر منشعب است از باقی سلاسل و بعد از ان سلسلہ تادیہ
 و از سلسلہ چشتیہ صرف یکے مولوی حاجی امداد اللہ است کہ چشتی صابری است اصل
 وطن دے ملک ہندوستان و ربانی پت است و از آنجا بسبب معاندت و مخالفت
 نصاری و شخص مہاجر ت کردہ در یکہ معظمہ کہ جاے امن و حسن حصین است اقامت
 پذیر شدند یکے مولوی رحمۃ اللہ کہ عالم تحریر بود و دوم حاجی امداد اللہ صاحب اکون مولوی
 رحمۃ اللہ فوت شدہ بجوار رحمت حق پیوستہ است و حاجی امداد اللہ صاحب کہ بزرگ
 است کامل زندہ است بعد از ان فرمودند کہ اکثر علماے جید از دیوبند و دہلی و ماہر
 و گنگوہ از مردان حاجی امداد اللہ صاحب ہستند و مولوی رشید احمد گنگوہی نیز مرید و خلیفہ
 اکبر مولوی موصوف است و دیگر خلفاے و ہم بسیار اند چنانچہ مولوی محمد قاسم

و محمد یعقوب صاحب مقبوس بیست و دوم بعد از نماز مغرب شب و شنبہ بیست
و یکم از ماہ ربیع الاول سال سیزده صد و چہار و ہجری المقدس دولت پانہوس زیارت
حضرت اقدس کہ از ہمہ عبادات و از جملہ سعادات فاضلتراست میسر گردید حضور خواجہ بقاہ
تعالی بقاءہ و نفعنا و ایاکم بقاءہ از وظیفہ فارغ شدہ یک شخص سفید ریش را بیعت کردند باین
طریق کہ اورا پیش خود نشاندہ تا دیر مراقبہ فرمودند آنگاہ ہر دو دستش را بہر دو دست خویش
گرفتہ بیعت نمودند بعد از ان دیر فرمودند کہ بگو لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ
مرید بخواند بعد اواسہ بار توبہ دادند بعد از ان یک جوان دیگر را ہم بران طریق بیعت کردند
مقبوس بیست و سی و ہم۔ بوقت ما بین العصر و المغرب روز سہ شنبہ بیست
و دوم از ربیع الاول سال سیزده صد و چہار و ہجری المقدس دولت پانہوس زیارت
حضرت اقدس کہ از ہمہ عبادات بہتر و از جملہ سعادات فاضلتراست میسر شد حضور خواجہ بقاہ
تعالی بقاءہ و نفعنا و ایاکم بقاءہ یک تختہ را کہ در ان یک تصویر حبیب ربیل علیہ السلام دو و مہتر
اسماعیل علیہ السلام ملصق و ملزق بود پیش داشتہ شاہدہ و ملاحظہ میفرمودند اندرین اثنای
مولوی غلام احمد اختر حاجی عمر خان را گفت دیدی کہ دست و اصابع و انامل تصویر حبیب ربیل
و مہتر اسماعیل علیہ السلام بعینہ مثل دست و انگشتان حضور خواجہ بقاہ اللہ تعالی ہستند
حاجی عمر خان گفت آری بعینہ مانند ہمین دست و اصابع اند و بدست خود بخدمت حضور
خواجہ بقاہ اللہ تعالی ہم اشارہ کرد و این ہم گفت کہ چندان تصاویر انبیاء علی نبیا علیہم الصلوٰۃ
و السلام را کہ دیدیم دست و انگشتان آن ہمہ تصاویر بعینہ اینچنین بودہ است چون حضور
خواجہ بقاہ اللہ تعالی بقاءہ این ہر دو قول را شنیدند و ان اشارت را دیدند آہ سر دازید
بگمانہ کشیدند باین مہر سرخ۔ بدان را بہر یکان بہختہ کریم۔ بر زبان حق ترجمان را اندند

بعد از آن مولوی تذکر دست بسته عرض گذارش کرد که قبله این غلام را معلوم نمائید شود که مستر
 جبرئیل چه چیز است و بصورت انسان چه امثال می شد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ و بقا
 و ایام ببقاہ فرمودند کہ فرشتہ الیست مقرب و واسطہ الیست میان حق و انبیا علیہم السلام
 جهت تبلیغ احکام شریع و فیضان و ہم خواجہ الیست از بیست و دو خواجگان اند این
 اثنا این بنده راقم الحروف دست بسته شد عرض کرد کہ قبلہ این بیست و دو خواجگان کدام
 کدام هستند حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ فرمودند کہ آن خرقہ کہ در شب معراج از درگاہ
 رب العالمین بر حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم عطا شدہ بود پس آن حضرت سر در کاش
 صلی اللہ علیہ وسلم بر حضرت امیر المومنین علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ عطا فرمودند و حضرت
 علی رضی اللہ عنہ بر حضرت خواجہ حسن بصری رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت خواجہ عبد الواحد بن زید رضی اللہ عنہ و ایشان
 بر حضرت خواجہ فضیل بن عیاض عطا کردہ و ایشان بر حضرت خواجہ ابراہیم بن ادہم بلخی رضی اللہ عنہ
 و ایشان بر حضرت خواجہ حذیفہ عشتی رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت خواجہ ہبیرۃ البصری رضی اللہ عنہ و ایشان
 بر حضرت خواجہ علوم مشاودینوری رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت خواجہ ابواسحاق شامی حشمتی رضی اللہ عنہ
 و ایشان بر حضرت خواجہ ابوالاحمد ابدال رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت خواجہ ابو محمد رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت
 خواجہ ابویوسف رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت خواجہ مود و حشمتی رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت خواجہ
 حاجی شریف زندنی رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت خواجہ عثمان ہارونی رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت
 خواجہ معین الحق والدین اجمیری رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت خواجہ قطب الدین بختیار راشی
 کاکمی رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت خواجہ فرید الدین گنج شکر رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت خواجہ نظام الدین
 بدائی رضی اللہ عنہ و ایشان بر حضرت خواجہ نصیر الدین چراغ دہلوی رضی اللہ عنہ عطا فرمودہ اند و حضرت
 خواجہ نصیر الدین چراغ دہلوی را آن خرقہ معراجیہ را بخود بردہ اند بعد از آن حضور خواجہ

البقاء اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ بمیت دو و خواجگان کہ خرقہ معراجیہ بر او شان عطا گردیدہ است
 ہمین حضرات والا درجات بودہ اند کہ اسمائے مبارک ایشان بروہ شدہ پس اول خواجہ
 جبریل علیہ السلام است و دوم خواجہ حضرت رسول مقبول احمد عجبی محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم
 و سیوم خواجہ امیر المؤمنین حضرت علی مرتضیٰ رضی و چہارم خواجہ حضرت امام حسن بصری
 بمیت دو و دوم خواجہ حضرت مخدوم نصیر الدین چراغ دہلوی ہستند بعد ازان حضور خواجہ
 البقاء اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ حضرت غوث الاعظم قدس سرہ حضور سلطان الاولیاء
 شیخ شیعہ خٹنا قاضی الحاجات صاحب الروضہ رضی فرمودہ اند کہ از جناب رسالت مآب
 خاتم الانبیاء و المرسلین محبوب رب العالمین حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ
 وسلم تا حضرت خواجہ نصیر الدین چراغ دہلوی رضی بمیت و یک خواجگان میشوند پس بمیت
 دو و دوم خواجہ اگرچہ لایق اہلار کردن نیست مگر من میگویم کہ این بمیت دو و دوم خواجہ حضرت
 جبریل علیہ السلام است بعد ازان حضور خواجہ البقاء اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ حضرت
 خواجہ نصیر الدین چراغ دہلوی رضی وقت وصال خود وصیت کردہ بودند کہ آن تبرکات
 را کہ مزار جناب پیر خود سلطان المشائخ رسیدہ اند در مزار من از طرف مزار من دفن خواہید کرد از انست
 کہ از طرف سرانہ مزار نور بار حضرت ایشان زائرین را آمدن منہ و ہند بعد ازان حضور
 خواجہ البقاء اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ یک خرقہ بود و دیگر دستار و دیگر کاسہ چوبین
 و دیگر نعلین چوبین و دیگر عصا و دیگر سبج یعنی تسبیح بعد ازان حضور خواجہ البقاء اللہ تعالیٰ ببقائہ
 فرمودند کہ این ہم وصیت کردہ بودند کہ سبج مبارک را کہ بر سر انگشت من پیچیدہ و باقی
 تبرکات را از سرانہ من دفن کنی بعد ازان این بندہ را قم الحروف دست بستہ شدہ
 عرض کرد کہ قبلہ آن خرقہ متبرکہ معراجیہ پیرا من بود یا دیگر چیز حضور خواجہ البقاء اللہ تعالیٰ

بقائه و نفعنا و ایاکم بقاءه فرمودند که من میگویم که آن خرقة معراجیه امری است معنوی پوشیده
و سرسیت مکتوم از قسم جامه و اشیای محوسه نبود زیرا آنکه اگر گفته شود که این خرقة معراجیه
از قسم جامه بود آنرا حضرت امیر المومنین علی بر حضرت خواجه حسن بصری عطا کرده و پنجین دست
تا حضرت مخدوم نصیر الدین رسیده است و بر حضرت امام حسن و حضرت امام حسین و دیگر ائمہ سادات و باقی
مشایخ کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم عطا گشته و فائز نشده است پس تفصیل و ترجیح می آید شایع طریقت پیران عظام
بر همه ائمہ سادات کرام و باقی مشایخ عظام پس لاجرم می گویم که خرقة معراجیه رازسیت
مخفی که از جناب در تصویب هر کس که لایق و متزاور این نعمت عظمی بوده است فائز شده است پس آنوقت
همچو اشکال وارد نمیشود بعد از آن این بنده راقم الحروف عرض کرد که تبیلہ ہر گاہ آن خرقة
امر معنوی است و از محوسات نبود پس دفن کردن آن چگونه متصور است شود حضور
خواجه البقاء اللہ تعالیٰ بقاءه فرمودند که این خرقة معراجیه خصوصیتے بوده است کہ بشیک
مراشان راست یعنی بسیت و دو خواجگان را بعد از ایشان تا پیران این خصوصیتی
نیشتره است این خصوصیت را حضرت خواجه نصیر الدین رضائیات مبارک خود
بر وہ اندازین اثناست این بنده راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ چون فقر و ولایت معبر
ازین خرقة معراجیه است و آن بر حضرت خواجه نصیر الدین چراغ دہلوی ختم شده
و بعد از ایشان منقطع گردیده پس باقی پیران طریقت و مشایخ عظام ما را چگونه ولایت فقر
اصل شده است حضور خواجه البقاء اللہ تعالیٰ فرمودند کہ ولایت معبر از آن خرف
نمود صرف خصوصیت بود و ولایت و آن بر حضرت چراغ دہلوی رضائیات ختم شده و ولایت
و فقر و چنان با جمیع سیون و کمالات خود از حضرت خواجه نصیر الدین رضائیات عظام ما
مبارکی و نافذ آندہ است تا قیام قیامت نافذ خواہ بود بعد از آن حضور خواجه البقاء

تعالی ببقائہ فرمودند کہ آن تبرکات محسوسہ کہ حضرت مخدوم نصیر الدین
جراغ دہلوی رضا بدفن کردن آنها وصیت کرده بودند صرف همان تبرکات
بودہ اند کہ از حضور سلطان المشائخ رنی اللہ تعالیٰ عنہ بہ حضرت خواجہ
نصیر الملت والہدین عطا شدہ بودند بعد ازان فرمودند
کہ در میان حق سبحانہ و انسان کامل چند واسطہ اند کہ بدان وسائل طفیضان حق از حق
بالنسان کامل میسید واسطہ اول جماعت میمیین است واسطہ دوم جماعت کریمیین
و واسطہ سیوم روح اعظم است و چہارم واسطہ روح القدس یعنی جبرئیل و میکائیل
علیہ السلام اخیر واسطہ است پس ہر فیضیکہ بر قلوب انبیاء علی نبیا و علیہ السلام وارد
مے شود بواسطہ جبرئیل نازل میگردد و وجہ برئیل خود از وسائل بالاستفیض مے شود
و ہر گاہ مہتر جبرئیل علیہ السلام قریب تر است بہ مرتبہ حضرت انسان کامل تمثالش
نیز ازان سبب بصورت انسانی بظہور آمدہ بعد ازان یکے از حضار مجلس عرض کرد کہ تصویر
حضرت جبرئیل علیہ السلام چنان مصور کردہ اند کہ تشابہ دارد بصورت امردان و زنان
تمام تر خوب مے شود کہ بصورت امرد است یا زن حضور خواجہ البقاہ الد تعالیٰ بیفت
فرمودند کہ چون ملائکہ از انوثیت ذکر کوریت آفرینش آنها پاک است ازان سبب تصویر آنها
بر صورت امرد کہ صورت اوزن و مرد ہر دو را جامع است کشیدہ اند بعد ازان فرمودند کہ
چون ملائکہ بر تمثال شدن بحد صورتیکہ خواهند قادر اند چنانچہ مہتر جبرئیل ع بسیار بار بصورت
وحیہ کلبی کہ اورالشیں ہم بود تمثال شدہ پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم می آمد و گاہ بہ
بصورت اغرابی آمدہ از ایمان والہ السلام و قیامت و احسان پر سیدہ است پس شاید کہ جبرئیل
را با سمعیل علیہ السلام بر صورت امرد دیدہ باشند و نقش تصویرش این چنین کشیدہ باشند

و نیز فرمودند که ہندوان بہ انوثیت و ذکریت ملائکہ قائل اند مگر حبیبہ اوالیشان در قرآن شریف
 آمدہ کہ ان الذین لا یمنون لیسیمون الملائکہ تسمیۃ الانثی الذین اثنا مولوی غلام احمد
 دست بستہ عرض کرد کہ قبلہ در مذہب ہندوان تما نیز تذکیر و تانیث میان فرشتگان
 باعتبار تاثیر و تاثر باشد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ لب مبارک اشارہ با حجاب نمود
 بعد ازان وضو کردن آغاز کردند شخصی نزد یک شدہ آہستہ آہستہ حکایت بیان کرد کہ
 محض حضور شنیدند و بگوش ما رسید انکاه حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ برہمہ
 حضار مجلس لطف نمودہ فرمودند بیا ید کہ انیک این جوان نومسلہ برآوردہ است ہنگنان
 نیز دیدہ قریب حضور شستم انکاه حضور فرمودند کہ این میگوید و اشارہ کردند بان شخص
 حاکی کہ در کتاب مدارج النبوة نبشتہ دیدم کہ چون والدہ ماجدہ حضرت بی بی عائشہ
 صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا فوت شد قبرش تیار کردند پیش از انکہ میت را در قبر آرند
 جناب رسالت مآب حضرت سرور کائنات صلعم در قبرش رفتہ برائے وے و عاے
 مغفرت خواستند و بفرشتگان ندا کردہ فرمودند کہ بہ شکل زمان خوب صورت متمثل شدہ
 نزدش بیا ید اندرین اثنا یکے از حضار عرض کرد کہ ملائکہ بعد ازان روز نزد ہم
 زمان بصورت نسوان می آیند یا نہ حضور فرمودند کہ نہ این امر مخصوص بان
 حقیقہ بودہ است بعد ازان فرمودند کہ کتاب مدارج النبوة کتابیت بسیار مستند
 تصنیف شیخ عبدالحق محدث دہلوی قدس سرہ بعد ازان مولوی ندکور عرض کرد کہ مدارج
 النبوة ہم عجب کتابیت حضور فرمودند آرسے در ان چاشنی است و مصنفش
 ملاء حسین صاحب واعظ است قدس سرہ و نیز وے را دلایانی است المعروف بدان
 معین کہ چہا پ داران حبیبہ رواج فرودقتن داشتہ اک اسم است دش بچہ شہ شہ

خواجہ بزرگ معین الحق والدین اجمیری رضی اللہ تعالیٰ عنہ ثابت نموده طبع کرده اند
و حال آنکہ مصنفش ملامعین صاحب است رحمتہ اللہ علیہ بعد از ان فرمودند کہ چنانچہ
است دیوان محی کاشی کہ از لفظ محی آنرا بحضرت ثوث الاعظم محی الدین عبدالقادر جیلانی
منسوب کرده اند بعد از ان سیکے از حضار عرض کرد کہ محی کاشی فقیر است یا نے حضور
خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ فرمودند کہ وہ فقیر اہل معنی نیست صرف شاعر بوده
بعد از ان فرمودند کہ ملامعین صاحب معارج النبوة فقیر است چنانچہ نمایہ کہ نقشبندی
باشد چہ از اقران حضرت مولنا عبدالرحمن جامی است و از بندگان او شان است
آنکھ فرمودند کہ تفسیر نقرہ کار نیز از تصنیف او است بعد از ان نماز مشرب بجماعت
خواندند بتدریج نیز در ان جماعت حاضر بود چون از نماز قایم شدند شخصی از احمد پور شریف
نظر کان عمدہ آورده نذر گزارد سیکے از حضار عرض کرد کہ این کیست حضور فرمودند این
باغبان است والدش میان محمد علی باغبان سرکاری از میدان خاص حضور حضرت خواجہ
محبوب الہی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بود و ذکر جہر بہ بسیار میکرد بارے نزد آمدہ گفت کہ بہر
واردات و قائل بسیار میشود ہر واقعہ کہ در شہر پیدا شد فی بودی پیش از وقوعش
بآواز غیب و یا با مقام معلوم شدی مگر اکنون این طریق مسدود گشتہ ہیچ معلوم
نہے گرد و مولوی غلام احمد عرض کرد کہ قبلہ سبب نام معلوم شدنش ترقی مدارج بودہ باشد
حضور فرمودند آری از تقریر شیخ اینچنین مفہوم میشود مقبوس بسببیت و چہارم
بوقت مغرب شب پنجشنبہ بسببیت و چہارم از ماہ ربیع الاول سال سیزدہ ہمد و چہارم
ہجری المقدس دولت پائے بوس وزارت حضرت اقدس کہ عبادت و سعادت بہرہ
ازین نیست مدیر گشت حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ و تقنا و یا کہ ببقاہ و ضو

ساختہ برناستہ کہ شتت بیاد و عرض کر د کہ حسب ارشاد حضور دعا کے نور را نوشتن اینده
 آورد و حضور بر طالعہ نمایند و تصحیح عبارتش کرده رخصت ترتیب خواندنش بدین پس حضور
 آن دعا را ہما نجا استاودہ تمام بخوانند سہ جا از کتاب غلطی واقع شدہ بود آنرا اصلاح دادہ
 فرمودند کہ عقب ہر نماز پنجوقتہ یک بار بخواندہ باش و آن دعا متبرکہ این است بسم اللہ
 الرحمن الرحیم الحمد لله رب العلمین الرحمن الرحیم مالک
 یوم الدین ایاک نعبد و ایاک نستعین اھمدنا الصراط المستقیم
 صراط الذین انعمت علیہم غیر المغضوب علیہم ولا الضالین
 امین۔ لا الہ الا اللہ الملک الفتاح الرزاق الکریم الوھاب لا الہ
 الا اللہ الملک الحی القيوم الرحمن الرحیم لا الہ الا اللہ الملک
 العزیز الرحیم العلی الکبیر المتعال یا الہ الا الہ والہ کبر الہ واحد لا الہ
 الا هو الرحمن الرحیم بالاسماء الربانیۃ المرادہ لا الہ الا هو
 الحی القيوم بالارادۃ الانزلیۃ انما قولنا لئن اذ ارناہ ان نقول لا
 کن فیکون بالاقسام السریانۃ کہ یفص طہ طس طسم لیس
 بالاشارت النورانیۃ جمع شق لیس کہ مثلہ شیء و هو اسمیم البصیر
 بالصمداتیۃ قل هو اللہ احد اللہ الصمد لم یلد ولم یولد ولم یکن
 لہ کفو احد استلک یا رب بالنور المکنون ثم باللوح المصون ثم
 بالمؤمنین والنون ثم باسماء الرحمن بالاقسام الزمان باختلاف ال
 لوان بنطف الرضوان لبعۃ الغفران بمتشابہات القران بھدیۃ المنان
 بعدل اندیان یا منان یا کریم یا رحمن یا رحیم واسئلک ان تصلی

علی رسولک سیدنا محمد والہ وان تسخر لخدمہ هذه السورت
 والاسماء وان تجتمع شملی بنبتیک محمد صلی اللہ علیہ وسلم تسخیرا
 ترفعنی بہ من الملک الی الملکوت ومن العزت الی الجبروت فاحینہ برؤیة
 جمالك ولا اموات الامم النبیین والصدیقین والشہداء والصلحین
 وحسن اولئک رفیقاً ذالک الفضل من اللہ وطلبنا معهم من اللہ
 کفی باللہ علما۔ وقت تصبیح عرض کروم کہ قبلہ دیگر چیزیں باین دعا متبرکہ خواندہ شود
 یا نے فرمودند آری این درود شریف عقب دعا مذکور خواندہ میشود آنگاہ رہبر و
 حضور آن درود شریف نوشتہ شد حف و مطالعہ فرمودند آنگاہ درج کتاب کروم
 ورو شریف این است اللهم صل علی سیدنا محمد والہ الطیبین
 الطاہرین وعلینا معهم رحمتک یا ارحم الراحمین۔ بعد ازان عرض
 کروم کہ قبلہ این دعائے نور از برای کد ام مقصد و حاجت خواندہ می شود فرمودند
 برائے فتوحات خواندہ میشود۔ بعد ازان نماز مغرب با جماعت خواندہ بعدہ بورو
 اوراوشاغل شدہ تا کہ وقت نماز عشاء در رسید نماز عشاء نیز با جماعت ادا کردند ہنوز
 سنن و وتر خواندہ بودند کہ یک خادم بعرض رسانید کہ قبلہ از برای کبش کردن
 کد ام کس را ارشاد فرمایند تا ہمراہ بریم فرمودند رکن الدین را ہمراہ گیرند خادم مذکور نزد
 آمدہ گفت برخیز کہ نیام تو ارشاد صادر شدہ است نماز مکتوبہ با جماعت ہمراہ حضور
 خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ گذارہ بودند سنن و وتر را نا گذارہ فرمان شیخ را فرض
 دانستہ بیرون آمدیم مگر باز در دل اندیشیدیم کہ اگرچہ طریقہ کبش کردن از کتب معلوم
 است ولیکن چون پیش ازین اتفاق من کبش کردن نیفتادہ است واجب آنست

کہ بخدست حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ باز روم و طریقہ کبش پر ہم و از سر نو در نیاب
 علم الیقین حاصل کنم پس بخدست حضور رفته دست بستہ عرض کردم کہ قبلہ این غلام
 گاہے قبل ازین کبش نکرده است طریقہ اش بیاموزانند حضور در او را و مشاغل بودند
 بدست حق پرست اشارہ نمودند کہ بتشین چون از او فارغ شدند سجدہ دعائیہ کردند
 و در ہر یک سجدہ دعائیہ بقدر ہفت بار خواندن سورت فاتحہ دیر و درنگ نمودند زیرا کہ
 چون حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ در سجدہ میرفتند این بندہ جہتہ معلوم است
 دیر و نکث سورت فاتحہ خواندن شروع میکرد ہفت بار سورت فاتحہ میخواند کہ حضور
 سر مبارک از سجدہ بر میداشتند آخر چون ہر سہ سجدہ بجا آوردند دست بدعا برداشتم
 و دعا خوانستند و بعدہ متوجہ این غلام ذرہ بمقدار شدہ فرمودند کہ در جابہ ویرانہ دو راعمارت
 حضرہ زدہ شود بمقدار یکہ چون تالیہ نہ فرود و بعدہ یک برس یاہ یک رنگ و چہچلیب
 توانا بے عیب را بر لب آن مغاک مستقبل قبلہ غلطانیہ این دعا اللہم هذا الذی
 اللہم هذا الذی افلانتہ بتت فلانتہ فتقبلہ منها۔ سہ بار خواندہ بر
 ناصیہ و پیشانی آن بزم کنی و بیاسے فلانتہ اول نام اہل دیوڈہی معالی بگیری و بدست
 اشارہ کردند بطرف حرم محترم خوش و بیاسے فلانتہ ثانیہ نام مادر اہل دیوڈہی معالی
 را یاد کنی آنگاہ قصاب ذابج را بگوئے کہ لبسم اللہ اللہ اکبر گفتہ ذبح خواہد کرد مگر تو
 و ذابج ہر دو با وضو کامل باشند بعدہ کرم فرمودہ دعاے مذکورہ را سہ بار تکرار کردند و تیل
 خواندند تا کہ مستعلم الواقع فی الذہن گردد و این فرمودند کہ کبش از برای مردہ کردہ شود
 اللہم هذا الذی اللہم هذا الذی افلانتہ بتت فلانتہ فتقبلہ منہ
 خواندہ شود یعنی بیاسے لفظا فلان اسم ہیل مفدی عتہ باید برد و کذلک لفظا بن و

رجل و لفظ بنت و زنام اموات لفظ فلان بنت فلانة ثانیة و در دو حال باقی
خواهد ماند و همچنین ۵ ضمیر متصل در تقدیر راجع لبوس لفظ فی الاست همیشه مذکر خواهد
بود شاة خواهد تر باشد خواه ماده و لفظ منه یتمه مرد و منها باری زن بدران
فرمودند که آنگاه آن غنیمت مذکور را منسلخ کرده پوستش را سه چهار یک کاله ساخته و ران
مغاک اندازید و آنگاه سر و پانچ و شکبه و امعاء و احشاء اگر چه خوردنی
باشند چنانچه جگر و دل و شش و گرده و اعشیه و غیره ذلک را نیز داخل
حفره کنید بعد گوشت را از استخوان باریده و تراشیده خالی عظام را هم در مغاک
افکند پد بعد آن گوشت را شصت حصه نموده شصت آدمی را دهید هر یک را
یک یک حصه و اگر پنج آدمی فرضاً از یک خانه بیایند و یک یک حصه جداگانه گرفته
بروند نیز روا است مصالقه ندارد مگر همه شصت اشخاص گوشت گیرنده فقیر و مسکین
باشند نه دولت مند و نه از متعلقان صاحب کبش باشند این است طریقه کبش کردن
بعد از آن لطف نموده فرمودند که چهار پنج نفر کارکن با تو همراه کرده بدیم تمام کار او را
خواهند کرد و تو صرف دعا خوانده بر پیشانی آن بزد کم کنی و نگاه بان شده بهمانجا نشینی
و حسب طریقتیکه از ما آموختی از آنها تمویل کنای بی از آن دست بسته عرض کردم
که قبله کبش چاکر ده میشود فرمودند از برای دفع بیماری و خوف جیس و خوف اعدا
و خوف قتل و غیر ذلک من البلیات و الاوقات آنگاه فرستیم و کبش کنانیده باز آمد م
مقبوس بلسیت و پنجم بوقت عشاء شب شنبه بیست ششم از ماه ربیع الاول سال
سیزده صد و چهاردهم هجری المقدس دولت پاسبان و زیارت حضرت اقدس که عبادتی
و سعادت بیتر ازین نیست میسر گردید حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم

بلقاہ باورادو وظایف مقررہ مشغول بودند این وقت ہمہ حضار مجلس ساکت وصامت
 شدہ فسر و افکندہ نشستہ بودند گویا طائرے بر سر ہر یکے نشستہ است ہر گاہ از وظایف
 فارغ شدند روئے توجہ بہ حضار مجلس آوردند جو اسے نو مسلم حاضر بود خدا مان برائے بیعت
 او عرض کردند قبول نموده اور احسب دستور بشرف بیعت مشرف فرمودند بعد از ان یکو از حاضرین
 بعرض رسانید کہ صوفی جان سکنہ میرٹھ کہ از سلک سلسلہ صابریہ است میگوید کہ کتابکے
 الاولیا کہ ملفوظ حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ است چند ان معتبریت
 حضور فرمودند کہ در تمام سلسلہ چشتیہ سہ کتاب بہ رجبہ اعلیٰ معتبر و مستند اند اول
 سیر الاولیا سیکے دیگر و سیکے دیگر ہمیں الفاظ یاد کردند نام آن دو کتاب بزرگان
 مبارک برانند بعد از ان فرمودند کہ صابریں کہ کتاب سیر الاولیا سے رانا خوش
 و نامطبوع میدارند وجہ ایشان این است کہ چون حضرت سید محمد مبارک
 امیر خورو در کتاب سیر الاولیا سے دریابی کہ خلفا سے حضرت شیخ الاسلام گنجشکر
 خواجہ فرید الملک والدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ را شمرده است حال ہر یک خلیفہ آنحضرت
 را بطریق معروفیت مفصل در حین تحریر آوردہ مگر ذکر حضرت شیخ علی احمد صابری قدس سرہ
 را بمثل بطور غیر معروف مرقوم کردہ است چنانچہ نوشتہ کہ در ویستہ بود بزرگ
 شیخ علی صابری نام ساکن ٹیکری کہ در ویستہ قدیمی ثابت و نفسہ گیر در شستہ از
 حضرت شیخ شیوخ العالم گنجشکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ اور اجازت بیعت ہم بودہ
 است و حضرت شیخ شیوخ العالم در بارہ او فرمودہ اند کہ اسے صابر توبہ عیش
 خواہی گذارد و آخر تمام عمرش بہ عیش گذشتہ و اومر دسے خوش باش و کشادہ پیشانی
 بود بعد از ان فرمودند کہ در دیگر کتب قدیمیہ آن طبقہ مفصل ما ان حضرت تھانما

صابر قدس سرہ بجائے خود بلکہ اینقدر مجمل و مختصر کہ در سیر الاولیاء نوشتہ است
ہم یافتہ نئے شود بعین ازان شخصے عرض کرد کہ قبلہ از سخن کہ صاحب سیر الاولیاء نے
در حق شیخ مخدوم علی احمد صابر صاحب قدس سرہ نوشتہ است صابر بن راعار
و تنگ می آید و این نمیداند کہ موجب اظہار جاہ و جلال آنها همان سخن است حضور
فرمودند آری بعد ازان فرمودند کہ میان خلیل الرحمان کہ از اولاد حضرت خواجہ قطب
جمال ہانسوی است و سے کتابے تصنیف کردہ است و در ان کتاب درمباحث
نظامیین و صابر بن نوشتہ کہ حضرت علی احمد صابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ راجعاً
شیخ الشیوخ العالم حضرت گنج شکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ خلافتے ہم حاصل نشدہ
است بعد ازان حضرت خواجہ بقا اللہ تعالیٰ بقا فرمودند کہ این سخن میان خلیل
الرحمان قابل اعتبار نیست محض از تعصب کہ با صابر بن دار و گفتہ است زیرا کہ
از حضرت شیخ علی احمد صابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ سلسلہ و راجعاری شدہ است
و بسیار بزرگان عظیم الشان درین سلسلہ صابریہ ظاہر گردیدہ اند بعد ازان فرمودند
کہ چون در کتب قدیمہ معتبرہ نہ ذکر حضرت شیخ علی احمد صابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ و
نہ ذکر حضرت شمس الدین پانی پتی کہ مرید و خلیفہ شیخ علی احمد صابر قرار دادہ اند
و نہ ذکر شیخ جلال الدین پانی پتی است کہ خلیفہ شیخ شمس الدین پانی پتی مقرر کردہ
اند نہ صحیح تاریخ وفات این ہر شیخ قدس سرہم بصابر بدین رسیدہ پس بدین
دلیل مردمان قول میان خلیل الرحمان را مؤید دانستہ سند میگنید بعد ازان فرمودند
کہ اگرچہ مولوی السدیہ مصنف سیر الاقطاب از طرف خود تالیف نماے آن حضرت
می نگار و اما صاحب الاقتباس الانوار اور قبول نہ می کند و اقتباس الانوار در سلسلہ

مبارک یہ کتاب ہے است پس معتبر و را کثر جا کہ روایت از میر الاقطاب نوشته معاویہ کردہ است
 کہ این روایت ضعیف است یا غیر معتبر است بعد از ان فرمودند کہ در کتب قدیمہ
 کہ ذکر شیخ شمس الدین ترک است آن شیخ شمس الدین ترک تملیفہ خواجہ قطب الدین
 اوشی کاکی است بعد از ان فرمودند کہ حکمت خدائے چنان رفعت است کہ در ملفوظات
 مشائخ عظام آن طبقہ مثل اسرار الاولیاء ملفوظ حضرت شیخ شیوخ العالم فرید
 الحق والدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ و راحت القلوب کہ آن نیز ملفوظ حضرت مونسوف
 است اصلاً و قطعاً ذکر شیخ علی صابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ و برج نسبت پہ عادات
 مبارک آن حضرت است کہ آغاز ہر نقل چنین بنویسند کہ فلان روز فلان تاریخ
 ماہ و سال سعادت قدیموس حاصل شد فلان فلان عزیزان حاضر بودند و بجای
 فلان فلان اسماء اصحاب صفہ را نوشتہ اند کہ در ہر مقام نام شیخ علام الدین
 علی صابر قدس سرہ را نہر وہ اندونہ در دیگر جا از ان ملفوظات ذکر ایشان آورد
 اند و در ضبط تاریخ و الفاظیکہ از زبان ورفشان حضرت شیخ شیوخ العالم رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ شنیدہ اند چنان اہتمام و اتفاق دارند کہ ہرگز جائے تخالف نوزیدہ
 اند چنانچہ شیخ بداسحاق در اسرار الاولیاء نوشتہ اند کہ فلان تاریخ ورجو مولنا شیخ
 نظام الدین بدونی رضی اللہ تعالیٰ عنہ حضرت شیخ شیوخ العالم گنج شکر رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ بزبان را ندند کہ نظام فیض شما از مشرق تا مغرب خواہد رسید و سلسلہ
 شما تا قیامت جاری خواہد ماند پس بلا تکلف ہمین نقل بدین تاریخ و راحت القلوب
 حضرت سلطان المشائخ مرقوم فرمودہ اند بعد از ان فرمودند کہ صاحب بدین روایت
 میکنند کہ روزی جناب شیخ شیوخ العالم گنج شکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمودہ

کہ علم سینہ من نزد مولانا نظام الدین رفتہ و علم قلب من بعلی صابر رسیدہ است
 و این ہم نقل مینمایند کہ حضرت شیخ شیوخ العالم این ہم فرمودہ اند کہ علم من نظام الدین
 بردہ و علم پیران عظام من بر علی صابر فائز شدہ بعد از ان فرمودند کہ اگر کسی عمامہ
 فہم باشد بقرض صدق این ہر دو روایت تا ہم رجحان کمالات و عظمت شان و رفت
 مکانت حضرت سلطان المشائخ خواجہ نظام الملست والدین محبوب الہی رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ لازم می آید اندین اثنا سے مولوی غلام احمد شہر دست بستہ عرض کرد
 کہ قبلہ چگونہ رجحان می آید حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ
 فرمودند کہ سینہ مقام محمدی است و قلب مقام توحید است و جامعیت
 مقام محمدی راست نہ دل را کہ این محض مقام و نہ است و از روایت دوم
 باین طور ترجیح می آید کہ چون ذات باریکات منبع فیوضات حضرت شیخ شیوخ
 العالم رضہ و ارت جمیع مشائخ کرام پیران طریقت خود بودہ اند پس علم حضرت ایشان
 نیز جامع شد و آن بہ حضرت سلطان المشائخ محبوب الہی رضہ رسید و در علم پیران
 عظام شیخ شیوخ العالم صرف جہتہ بطون باقی ماند آن بحضرت علی صابر رضہ
 منتقل گردید ہنگام تصحیح این اوراق چون بر لفظ منتقل گردید رسیدم حضور فرمودند کہ دیگر طور نیز
 ترجیح حضرت سلطان المشائخ رضہ بر حضرت شیخ علی صابر رضہ اظہر من الشمس است
 و آن این است کہ چون شیخ شیوخ العالم رضہ در عالم شہادت کہ مقام جامعیت
 است نشستہ اند چہ درینجا ہم تفرقہ است و ہم جمع و تا کہ حضرت ایشان درین عالم شہادت
 بودہ اند لاجرم علم ایشان نیز جامع باشد مرہر دوامند کوران را و آن علم بحضرت سلطان
 المشائخ رضہ رسید و چون پیران عظام حضرت شیخ شیوخ العالم رضہ ازین عالم ملک

و شهادت کہ مقام جامع است مظهر و بطون را انتقال فرموده و در دایرہ دیگر کہ آن صرف
مقام وحدت و بطون است ما و او مسکن نموده اند بالبداهت علم این حضرات ہم مشتمل
صرف بر یک جہت و وحدت و بطون خواهد بود و آن علم بر حضرت شیخ علی صابر رحمہ عطا
گشت چنانچہ حال حضرت شیخ علی احمد صابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ از دایم در سکر و غلب
الوحدت بودن دلیل صریح است بر آن علم بعد از آن فرمودند کہ میان السدویا
نویشتہ کہ حضرت امیر خسرو قدس سرہ بخد مت شیخ علی صابر رضی اللہ عنہ اندوایشان
پرسیدند کہ تو مرید کیستی گفت کہ مرید حضرت سلطان المشائخ محبوب الہی خواجہ
نظام الحق والدین رضی اللہ عنہم رسیدند کہ خلفائے حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ عنہم
کس نہ گفت اینقدر کہ ستارگان بر افلاک اند شیخ علی صابر رضی اللہ عنہ فرمودند کہ ہر گاہ شمس
طلوع بیناید ہمہ ستارگان پوشیدہ و پنهان خواهند شد و از لفظ شمس اشارہ کردند
بسوسے شیخ شمس الدین ترک پانی پتی مرید و خلیفہ خود بعد از آن حضور خواجہ
ابقاہ اللہ تعالیٰ بقاء فرمودند کہ ازین سخن بے ادبانہ کہ میان السدویا از خود وضع کرد
در کتاب خود نوشتہ است ذکر شیخ شمس الدین در ہرچ کتاب یافتہ نکتہ شود و آنہ
در کتب معتبرہ مذکور است ذکر شیخ شمس الدین ترک خلیفہ حضرت خواجہ قطب
الاقطاب خواجہ قطب الدین نجیب یاراد شمس کالی رضی اللہ عنہ و دیگر شمس الدین
بعد از آن حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بقاء فرمودند کہ این سلسلہ شریفہ صابریہ
را از حضرت شیخ عبدالحق رد و لوی رضی اللہ عنہ تمام حاصل شدہ است و محالات
شیخ عبدالحق قدس سرہ در کتب معتبرہ درج است بعد از آن فرمودند کہ شیخ
عبدالحق محدث دہلوی صاحب اخبار الہیاء حضرت ابی بکر نوشتہ است کہ

بیعت ایشان بواسطہ شیخ جلال الدین و شیخ شمس الدین بشیخ علی صابری پیوند و ہر گاہ در
 کتاب الاخبار الاخیار کہ نہایت معتبر و مستند کتاب است ذکر شیخ شمس الدین و شیخ جلال الدین
 را نیاوردہ صرف ذکر شیخ احمد ردہ ولوی را بیان کردہ است پس دیگر کدام کتاب معتبر ازین
 کتاب است کہ روایت اورا اعتبار کردہ شود انگاہ فرمودند کہ عدم ذکر شیخ عبدالحق
 آن دو مشائخ را ہم موجب قوت دلیل میان خلیل الرحمان میشود چہ نزد شیخ
 شمس الدین ترک یک است و آن خلیفہ حضرت قطب الاقطاب است انگاہ
 فرمودند کہ شیخ احمد عبدالحق ردہ ولوی را اگرچہ شیخ جلال الدین پانی پتی در حیات خود
 تخلیفہ جانشین خود ساختہ رفتہ اند مگر ایشان بعد وصال پیر خود همچنان در طلب
 کوشان و جویان مقصود مانند حتمی کہ جمیع مشائخ وقت خود رسید و صحبتہا کردند
 تا ہم اطمینان ایشان نہ گردید و تشفی نیافتند بعد ازان بار و اح مشائخ اہل وفات
 رجوع آوردند و شمش نام مدفون ماند تا مناسبتہ ایشان حاصل آمد انگاہ بدرب
 تکمیل رسیدند و تسکین یافتند بعد ازان فرمودند کہ چون از ما من بیرون آمدند چوب دست
 برستہ کردہ حکم ان برآمد رحمۃ اللہ علیہ بعد ازان سخن در سلسلہ مراجعہ افتاد و یکے
 از حضرات مجلس عرض کرد کہ قبلہ فقرای سلسلہ مراجعہ کجا اند حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ
 فرمودند کہ این طرف اند و اشارہ کردند بدست مبارک بطرف جنوب مغرب بعد ازان
 فرمودند کہ شیخ از اولاد حضرت میر اشرف جہانگیر سمنانی کہ خود را سراجی میگویند بامن
 ملاقی شدہ بود بعد ازان فرمودند کہ خلفائے حضرت سلطان المشائخ بسیار اند اما
 انما تم خلفائے حضرت ایشان کہ کس اند یکے حضرت مخدوم نصیر الملتہ والدین چراغ
 دہلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دوم حضرت خواجہ سراج الدین آئندہ ہند رضی اللہ تعالیٰ عنہ

سیوم حضرت قطب الدین منور نیرہ حضرت شیخ قطب جمال ہانسوی کہ در شمار چہار قطب
ہانسوی اندر عنی اللہ تعالیٰ عنہم اندرین اثناے یکے از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ آن چہار قطب
ہانسوی کدام کدام اند فرمودند کہ یکے قطب حضرت شیخ جمال الدین ہانسوی دوم فرزند
ارجمند ایشان شیخ برہان الدین معروفی سیوم شیخ قطب الدین منور موصوف چہارم فرزند ایشان شیخ نور الدین
انور رضی اللہ تعالیٰ عنہم بعد ازان باز سخن در معتبر و مستند بودن کتاب سیر الاولیاء
افتاد حضور خواجہ البقاہ المدنی بقایہ فرمودند کہ این کتاب خاندانی حضرت سلطان
المشاخ رشادست چہ مصنف این کتاب وہمہ وودمان و سے ثقافت اند و مقربان درگاہ
حضرت شیخ شیوخ العالم و حضرت سلطان المشاخ بودہ اند و از حالات آن حضرت
بخوانی آگاہی و خبرت میداشتند چنانچہ سید محمود کرمانی جد سید محمد امیر خرد کرمانی بغرض تجارت در
ممالک آذربایجان و سیداشت و عمش سید احمد کرمانی سابق در صوبہ بلتان حاکم بود چون
سید محمد و باین اقرب تجارت گاہ گاہ از اجودہن شریف گذر کرد بے لبثت زیارت حضرت
شیخ شیوخ العالم خواجہ خواجگان خواجہ فرید الحق والدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ و عن اتباعہ
مشرف شدی محبت حضرت شیخ شیوخ العالم در دلش جا گرفت پس تجارت را ترک داد
با عم خود سید احمد ذکر کرد کہ داہ چنان می خواہد کہ بقیہ عم در حضرت شیخ شیوخ العالم
بگذرانم سید احمد گفت کہ در بلتان حضرت شیخ الاسلام غوث العالم بہاء الحق والدین ذکر کرد
رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہم صاحب کمالات اند اگر خدمت ایشان با بشی از من جدا و دور
نہ خواہی بود سید تہجد گفت کہ دل بدامیکہ گرفتار گردیدہ اسبت بجز آنی قرار نیت
پس بچنان بخدمت شیخ شیوخ العالم رسیدہ قرب تمام یافت و مطلع الظار شفقت
و الطاف حضرت تہجد شد تا کہ چادر بالاے کفن حضرت کشید شکر و نیز از معجزات و

اہلیہ مستورہ مخدرہ حضرت سید محمود کربانی ساخته اند و اولاد سید محمود را با اولاد حضور حضرت گنج شکر
 رشتہ رضاع ہم ثابت است و در میان سید محمود و حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ عنہ محبت
 قلبی بے نہایت واقع شدہ بود تا کہ حضرت سلطان المشائخ سید محمود کربانی را بعد وصال
 حضرت شیخ شیعوخ العالم رضی اللہ عنہ خود در دہلی شریف ہمراہ بروند و فرزندان سید محمود کربانی را نیز
 با حضرت سلطان المشائخ بے نہایت قرب بود تا آنکہ سید حسین عم سید محمد امیر خور در ا
 آن حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ بفرزندی قبول فرمودہ بودند و فرزند
 می خواندندش و این سید حسین حسین ہم بود ہر گاہ حضرت سلطان المشائخ را قبض
 روح میداد میفرمودند کہ سید حسین را بیارید چون می آمدند بیدار نش بطنی پیدا میشد و
 با دشامان آنوقت بحیب قرب و پاخانہ حضرت سلطان المشائخ سید حسین را خدمت
 ہا میکردند تا آنکہ گاہ گاہ و دلکہ رو سپہ سکہ رائج الوقت ہم نذرش میکردند و محرر خلافت نامہای
 پیشگاہ سلطان المشائخ ہم سید حسین بودہ است بعد از ان فرمودند کہ امیر خور و
 اگر چه بیعت حضرت سلطان المشائخ رسیدہ بود مگر وفات حضرت سلطان المشائخ
 قبل از بلوغ او بوقوع آمد و آنچه در سیر الاولیاء کہ نوشتہ است از عم خود سید حسین
 موصوف و از پدر عالی قدر خود سید نوالدین مبارک نقل و روایت کردہ و بیج ساخته
 است بعد از ان یک از حضار مجلس عرض کرد کہ معونی جان میگویی کہ اگر کتابی در سلسلہ
 چشتیہ لطائف معتبر است آنفوائد الفوائد است کہ بعینہ پیر است حضور و خواجہ البقاۃ
 تعالیٰ فرمودند کہ فوائد الفوائد در رتبہ ثقات است و وثاقت از سیر الاولیاء سے ہم چہ را نگشتہ است
 است ازیر آنکہ در حضور شیخ تفتیف شد و علاوہ آنکہ محض اقوال شیخ است و حضرت
 میر حسن اقوالی کہ مینوشت باز در وقت نمود و حضرت شیخ سلطان المشائخ تفسیر

نیز میکردند بعد از آن فرمودند که حضرت امیر خسرو اگر چه مطلع نظر حضور سلطان المشائخ بودند و
 آچنان قرب داشتند که حضرت سلطان المشائخ دوباره او میفرمودند که اسے ترک از
 تمام جهان برنجم از تو برنجم و اگر از خود خود برنجم و از تو برنجم و این بیت ہم خواندند بیت
 این است ۵

گر بر اسے ترک ترکم از بهر تارک نهند | ترک تارک گیرم و انا گیرم ترک ترک
 و از بر یکے از خلفا سے عظام کہ در سے در رخ کہ در مزاج سلطان المشائخ واقع
 شدی بہ شفاعت ایشان معاف گشتی حضرت میر حسن علا سنجری را میگفت کہ ہمہ
 منصفات من بنام تو بودی و یک فوائد الفواد تو بنام من بودی بعد از آن فرمودند کہ
 کہ کس حضرت سلطان المشائخ را تحفہ رسیدہ بودند یکے حضرت امیر خسرو و دویم
 حضرت میر حسن صاحب فوائد الفواد و سیویکم مولانا غیاث الدین برنی کہ از بس
 لطیفہ گوہ بدلہ سبج بود کہ ہمہ یاران اعلیٰ در مکان ایشان جمع میشدند بعد از آن
 فرمودند کہ مولانا علاء الدین تیلی کہ از خلفا سے بخشہ سلطان المشائخ بودند عالم و فضل
 بودہ اند کہ اکثر ہندوستان را علم از ایشان است در او آخر کتب فوائد الفواد را بر
 سینہ خود نہادہ ہر وقت مطالعہ میکردند بعد از آن فرمودند کہ یکے از دوستان
 مولانا علاء الدین رضا را گفت چہیت کہ از ہمہ کتب این کتاب فوائد الفواد را عزیزتر
 میدارید و مولانا علاء الدین فرمود کہ علم ہمہ کتب در سینہ است اما این اقوال حضرت مخدوم
 اند و از ظہیرش ناممکن بعد از آن اخوی صاحب مولوی غلام احمد اختہ دست بستہ شدہ
 عرض کرد کہ حضرت میر حسن را شعر بیت کہ محتمل معنین است ۵

سخنم چہ سخن خسرو نیست	سخن اینست کہ من میگورم
-----------------------	------------------------

حضور خواجہ بقاہ اللہ تعالیٰ از بس محظوظ شدند و ہمین بیت مذکور را نیز بر زبان مبارک خود راندند بعباد از ان فرمودند کہ حضرت کہ امیر خسرو نیز دو ملفوظ از کلمات حضرت سلطان المشائخ جمع کرده کہ نام یکے افضل القوائد نامادہ است و نام دیگر راحت المحبتین پس حکایت و اقوال بہان است کہ ہر دو یعنی امیر خسرو و میر حسن رضا می شنیدند و سے نوشتند بکہ قبویلتے و منظوریتے کہ فوائد القوائد شریف است در افضل القوائد نیست بعد از ان فرمودند کہ سائین ولایت شاہ صاحب مرحوم میفرمودند کہ من در سخنانیکہ کہ در ہر دو کتاب اند تطبیق دادہ ام اگرچہ صحیح اند اما لذتے و حظے کہ واقع در فوائد القوائد است در افضل القوائد نیست بعد از ان فرمودند کہ ہم سائین موصوف میفرمودند کہ حضرت امیر خسرو و چگونہ شاعری بود بکہ نام کتاب خود ہم در پہلو فوائد القوائد شریف درست تجویزہ کردہ است بعد از ان سخن در کمالات حضرت نصیر الملتہ والدین چراغہ علی رضا افتاد اندرین اشارہ یکے از حضار مجلس عرض کرد کہ اینکہ مشہور است کہ حضرت خواجہ عثمان ہارونی رضہ وصیت کردہ بودند کہ یکے شیخ بفلان عنوان و علامات در سلسلہ ما مبعوث خواهد شد پس در زمان ہر کہ ظاہر شود وجود مسعودش را غنیمت و دولت شمرده از حضرت ایشان دعاے مغفرت جمیع پیران و مریدان این سلسلہ درخواست کنند کہ ہم پیران و مریدان متقدم و متوخر کہ تا قیام قیامت پیدا شوند با دعا و شان بخشیدہ خواهند شد پس این شیخ در زمان فیض اقدس ان حضرت سلطان المشائخ ظہور نمودند و حضرت سلطان المشائخ دعاے مغفرت حسب و عیست درخواست فرمودند پس این نقل حکونہ است حضور خواجہ بقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و تقیہ و ایام بقائہ فرمودند کہ این نقل صحیح بلکہ اصح است

و هیچ گونه شبهه و شک ندارد و بعد از آن فرمودند که از حضرت مخدوم نصیر الملة والدین چراغ
 دہلی رضی اللہ عنہما سے خرقہ خلافت پوشیدہ اند اما از ان میان دو خلیفہ اعظم و افضل
 اندیکے حضرت سید گیسو دراز را از خلیفہ جانشین حضور حضرت خواجہ چراغ دہلی رضی
 اللہ عنہما خلیفہ جانشین ہمان شود کہ بعد از وصال شیخ بر مسند حیات ماندہ باشد و از سایر
 خلفا سے شیخ فایق و لایق و مثل شیخ باشد و دوم حضرت خواجہ شیخ کمال الدین علامہ
 بعد از ان فرمودند کہ حضرت مخدوم میان احمد آبادی قدس سرہ میفرمودند کہ ما
 پہچنان کہ حضرت خواجہ کمال الدین رضی اللہ عنہما را پیر خود می دانیم ہمچنین حضرت سید
 محمد گیسو دراز را پیر خود میدانیم زیرا آنکہ خواجہ علم الدین کہ فرزند و خلیفہ شیخ سراج الدین
 بن حضرت شیخ کمال الدین علامہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم اند از حضرت سید محمد گیسو دراز
 نیز نسبت خلافت داشته اند بعد از ان اخوی صاحب مولوی غلام احمد
 آخر دست بستہ عرض کرد کہ قبلاً از حضرات خواجگان مابعد از وصال حضرت خواجہ
 مخدوم چراغ دہلی رضی اللہ عنہما خواجہ صاحب از دہلی شریف ہجرت کردہ است حضور
 خواجہ البقاہ الدتعالیٰ فرمودند کہ اول حضرت خواجہ سراج الدین رضی اللہ عنہما ہجرت کردہ اند برین
 سخن مولوی موصوف عرض کرد کہ وجہ ہجرت چہ بودہ است فرمودند کہ وجہ ہجرت ہمہ
 مشائخ از دہلی رویا یعنی خواب دیدن حضرت سید محمد گیسو دراز و خبر دانن او شان
 بودہ است کہ تفصیلش این است کہ حضرت سید محمد گیسو دراز صاحب در خواب
 دیدند کہ در دہلی وحدودش عنقریب از مغلمان تاراج واقع خواہد شد و قتال عظیم
 وقوع خواہد یافت و تباہ پائمال خواہد گردید بنا بر آن اکثر مشائخ آنوقت از دہلی کوچ
 کردہ در اطراف عالم فرستند چنانچہ حضرت سید محمد گیسو دراز صاحب فرمودند کہ

دکن تشریف فرما شدند و بعضی مشائخ بہ پورب و بعضی بہ کناف دیگر رفتند اما حضرت
 سراج الدین رضا بہ ملک گجرات فرستند و در بقعہ پٹن اقامت نمودند ہمدین سخن
 فرمودند کہ سہ مزارات از پیران عظام ما د پٹن است ازان سبب آن بقعہ بہ پیران
 پٹن شہرت یافتہ یکے حضرت خواجہ سراج الدین دوم حضرت خواجہ علم الدین
 سیوم خواجہ محمود راجن رضی اللہ تعالیٰ عنہم بعد ازان حضور خواجہ البقاہ السد تعالیٰ بقاہ
 فرمودند کہ ہر گاہ مشائخ کرام از حضرت دہلی کوچ کردند پس بادشاہ تیمور گرگان از قوم مغل
 در ہند تاراج نمود و قتل عام واقع شد و تباہی تمام بہ وقوع آمد بعد ازان سخن
 در پادشاہان دہلی افتاد پس حضور خواجہ البقاہ السد تعالیٰ و نیکو کارے و تمامہ سلطان
 شمس الدین التمش سخنے رائدند آنگاہ فرمودند کہ نصیر الدین عازی بادشاہ
 بود نیک و صالح بنمایتکہ غلامان بہت خدمت گذاری خود نہ داشتے و نہ پرستاری
 بخدمت بیگم اش بود تان وادام بادشاہ خود بیگمش بدست خود بختے و گویند
 کہ بادشاہ موصوف از اجرت تحریر قرآن شریف کہ قبلہ خودے نوشت و می فروخت
 کفاف خود و نفقہ بیگم خود حاصل می کرد و معیشت سے نمود۔ چون بیگمش پیرہ
 دکن سالہ شد بخدمت بادشاہ گفت کہ اکنون ازین بختن نان و دیگر خانہ داری
 و کار بار خانگی ساختہ سے شود باید کہ از مبالغہ بیت المال کنسیر کی خرید کن تا این
 کار بار نان پدیدن و دیگر خانہ داری او بکنند نصیر الدین گفت کہ در بیت المال من
 حقے ندارم و از اجرت و مزدوری محض قوت لایموت حاصل می گرد و و چندان
 مزدوری و اجرت بہم سے رسد کہ ازان کنسیرے براسے تو خرید کنم عمر دنیا روزی
 چند است پیش نیست خوابد گذشت چنانچہ سابقہ برداشت کار بار خانہ داری

کردی باید کہ این ساعے چند کہ باقی ماندہ نیز بخود تکلیف آن گوارا کن و گویند کہ روزی
 شخصے را قرآن شریف تحریر کردہ داد و گفت کہ آنرا فروختہ اجرتش نزد من بیار پس
 آن شخص قرآن شریف را برداشتہ نزد کسے فروخت آنکس دو چندان اجرتش
 بداد بہ خیال آنکہ یکے قرآن شریف است دیگر آنکہ این چنین بادشاہ نیک نوشتہ
 است چون آن شخص بالغ اجرت قرآن شریف نزد بادشاہ برد بادشاہ نصفش
 گرفت و نصفش اورا باز داد و گفت کہ حق تحریر من اینقدر بود کہ گرفتم باقی فاضلہ
 است من گئے گیر بعد از ان فرمودند کہ بادشاہ فیروز نیز مردے خدا پرست
 و نیکو بودہ است چنانچہ گویند کہ چون نوبت سلطنت دہلی بہ فیروز شاہ رسید
 از بادشاہت و تخت نشینی ابا کرو و کنارہ کشید و گفت کہ بعض مردان خدا سلطنت
 را ترک دادہ اند و من از دست و بال سلطنت بر خود بر بندم این بہتر نئے نماید آخر
 جمیع امل و ارکان دولت بہ حضرت مخدوم خواجہ نصیر الملت والدین چراغ و ہسلی رضا
 مشرف شدہ عرض کردند کہ بہ فیروز شاہ فرمان شود تا بار سلطنت بر خود بند و چون حضرت
 مخدوم ویرا پیش خود خواندہ فرمودند کہ از بادشاہت و تخت نشینی انکار کن عرض
 کرد بچند شرط سلطنت خواہم کرد اول بالیقاسے آن شروط حضرت مخدوم و وعدہ
 فرمایند آنگاہ بر تخت بادشاہی خواہم نشست حضرت مخدوم فرمودند آن شروط چیست
 بگو عرض کرد کہ این کہ در ملک من طاعون و وبا واقع نشود حضرت مخدوم فرمودند بیا
 دوم آنکہ در ملک من قحط نہ یفتد حضرت مخدوم فرمودند نیفتد سیوم آنکہ در ملک من قتال نہ واقع
 نشود حضرت مخدوم فرمودند آنہم در وقوع نیاید چہاں آنکہ نہ گناہت کہ زمین و یا از بایا من عا و شود و بال
 نکال او بر سر و گردن این فیروز آید حضرت مخدوم فرمودند نیز گردن کسی نہ آید و نہ بر سر کسی نہ آید

اندرین سخن حضور خواجه البقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ یہ گیت این کلام حق تر جان حضرت
 مخدوم بیچ خلل و زلل در مملکت او نیند و تا بہ آیام پیری او را بہ یاد ستاست بر داشتہ
 بودند کہ نائیشہ پیش نہ بود بعد از ان سخن در خلفائے حضور حضرت خواجه شکر گنج
 میرفت حضور خواجه البقاہ اللہ تعالیٰ میفرمودند کہ بسیار در پیشہ ما بودند کہ حبیب
 و اکبر خلفائے کہ از ایشان فیض سلسلہ یار جاری شدہ است ہمین دو خلیفہ
 اندیکے حضرت مخدوم علی صابر رضہ و دوم حضور حضرت سلطان المشائخ رضہ و اگرچہ
 از حضرت قطب جمال ہانسوی وغیرہ نیز سلسلہ جاری شدہ است اما نسبت ایشان
 کم و اندک است بعد از ان اخوی صاحب مولوی غلام احمد دست بستہ شد
 عرض کرد کہ چون ہمہ اولاد و امجا و حضرت قطب جمال ہانسوی رضہ در ملک سلسلہ
 نظامیہ انحراف یافتہ اند پس بجا لیہ چراستہ ہمارا گرفتہ حضور خواجه البقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند
 کہ چون خواجه برہان الدین فرزند حضرت خواجه قطب جمال ہانسوی اند و خواجه
 قطب الدین منور میر کہ او شان است و خواجه نور الدین فرزند خواجه قطب الدین
 منور اند پس اگرچہ این حضرات نسبت ارادت در سلسلہ نظامیہ عالمیہ داشتہ اند
 اما بسبب نسبت کہ از اولاد حضرت قطب جمال ہانسوی اند سلسلہ ایشان بجا لیہ
 مشہور و معروف گشتہ بعد از ان مولوی مذکور عرض کرد کہ مریدان سلسلہ نظامیہ
 از صابریہ زیادہ باشند یا نہ حضور خواجه البقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ نظامیہ بسیار
 اند از صابریہ چنانکہ میراجیہ نسبت نصیریہ اندک از اندک اند ہمچنین صابریہ نسبت
 نظامیہ قلیل و کمتر اند مقبوس نسبت و ششم بوقت عشا شب و و شنبہ
 بیست و ہشتم از ماہ ربیع الاول سال سیزدہ عدد و پانزدہم ہجری المقدس و دست

پاسے بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادے بہتر ازین نیست می شد
 شخصے عرض کرد کہ تمام البقرات پنج رکوع منزل قرآن شریف اجازت فرمایند فرمودند
 حضرت است خوانده باش باز عرض کرد کہ کدام وقت خواہم فرمودند ہر وقت کہ سیر
 آید بعد از ان دیگر شخصے عرض گزارش کرد کہ یا حضرت پیش ازین یک صد بار کلمہ طیبہ
 و طیفہ فرمودہ بودند آنرا بعد از عشا میخوانم مگر این اندک است دیگر رحمت شود کہ
 ازین زیادہ باشد فرمودند کہ بعد از عشا صد بار درود شریف و صد بار سورت
 اخلاص خواندہ باشی کہ این و طیفہ غریب ترین و ظالیف مشائخ گرام است عزیز تر
 و طیفہ است عزیز تر و طیفہ است بعد از ان فرمودند کہ در اوائل حال من
 ہم این و طیفہ مکررہ را چند مدت خواندہ ام بعد از ان فرمودند کہ حضرت فخر الاولین و
 الآخرین میان صاحب خوابہ صاحب الوصال رضی اللہ تعالیٰ عنہ رویہ آن
 بود کہ بطل غلبہ و طیفہ نہ می فرمودند مگر چون من بآن حضرت بیعت کردم و
 نہانہ من طالع العیسٰی بودم این و طیفہ متبہ کہ مذکورہ فرمودہ بودند مدتی میخوانم
 بہ نگاہ و طبع ام از تنیاط بد رجہ کمال بودہ است بر سر ہر یک تسبیح دہ دوازده مہرہ
 زیادہ می خواندم و در خواندن احتیاط می کردم تا کہ برین شش تسبیح ویر بسبار
 می شد طبع من باہم برآمد چرا کہ در شب مطالعہ ہمکدی بود پس ہمین بہانہ ساختہ بخدمت شیخ خود
 عرض کردم کہ من تمام شب مطالعہ کتاب و و طیفہ ہر دو ام مشکل است ہر یک ارشاد شود عمل
 کردہ آید و در دل خیال داشتہ کہ حضور شیخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ خواهند فرمود کہ و طیفہ را
 ترک کن و مطالعہ کردہ باش لیکن حضور آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمودند کہ اول مطالعہ
 کن و آنکاد و طیفہ بخوان بعد از ان بہ نماز عشا بہ جماعت ایستادہ و بنہ

حضور بود چون حضور خواجہ البقاہ المدتعالیٰ تشریف خواندند آنچنان بہ ترتیل مائل بہ جہر خواندند کہ از اولش تا آخر حرف بحرف شنیدیم بعد از قراغ نماز ہما بجا نشسته بہ وظیفہ شاغل شدند بعدہ سہ سجدہ کردند و در ہر یک سجدہ باندا زہ ہفت بار خواندن سورت فاتحہ و رنگ نمودند و در ہر جلسہ قدر سہ بار سبحان ربی الاعلیٰ گفتن کمٹ میگردند آن گاہ برخاستند و سبجہ در دست مبارک کردہ بر سر نشستند بعد از ان اخوی صاحب مولوی غلام احمد در بارہ حالات حضرت فخر الاولیا سند الاصفیا خواجہ فخر جہان صاحب الوصال یعنی عرض رسانید کہ نبی مجاز سیرت ایشان بیان فرماید حضور خواجہ البقاہ المدتعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ فرمودند کہ ولادت با سعادت حضور حضرت قبلہ سلطان الاولیا صاحب الروضہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ در سال یک ہزار و یک صد و چہل و نہ ہجری واقع شدہ است و وفات حضرت ایشان در سال یک ہزار و دو صد و شصت و نہ ہجری بہ وقوع آمدہ چنان چہ از تاریخ وصال آنخواجہ اہل کمال این مصرع خبر میدہد ہر روز ہشتادم بود از ماہ رجب۔ و عمر شریف آنحضرت قبلہ ہشتاد سال است و وفات حضرت خواجہ احمد علی صاحب قدس سرہ نہم شعبان سال دوازده صد و سی ہجری است و ولادت با کرامت حضرت میانصباؑ مورد اسرارنا مناہی حضرت خواجہ محبوب الہی در سال دوازده صد و شصت و شش ہجری است و وفات حضرت ایشان بوقت نماز عشا شب جمعہ تباریخ دوازدهم ماہ ذی الحجہ سال دوازده صد و شصت و نہ ہجری است چنانچہ از لفظ خالد غلد سال انتقال برے آید و سنین عمر شریف حضرت محبوب الہی شصت و سہ سال است و ولادت با سعادت آن سعید ازلی حضرت صاحب الوصال رضی اللہ تعالیٰ عنہ در سال

دوازده صدوسی و چهار است و وصال بر فردوشنبه بوقت چاشت پنجم از ماه
 جمادی الاولی در سال دوازده صد و هشتاد و هشت هجری واقع شده و عمر شریف حضرت
 ایشان پنجاه و چهار سال قمری هجری است بعد از آن حضور خواجہ البقاہ الدتقاہ
 ببقاہ فرمودند کہ حضرت محبوب الہی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بیست و چهار سالہ بودند کہ
 حضرت خواجہ احمد علی قدس سرہ انتقال کردہ اند و بیست و ہشت سالہ عمر داشتند کہ حضرت
 میان صاحب مولانا خواجہ صاحب الوصال متولد شدہ اند و چون سنین عمر شریف
 حضرت قبلہ محبوب الہی رضی اللہ تعالیٰ عنہ پنجاه و پنج رسیدہ حضور حضرت خواجہ
 البقاہ الدتقاہ بخود اشارہ فرمودند کہ من متولد شدہ ام و وقتیکہ حضرت محبوب الہی
 وفات یافتند حضرت صاحب الوصال سی و پنج سالہ بودند و من ہشت سالہ
 بودم و وقتیکہ حضرت صاحب قبلہ صاحب الوصال رضائین دار فنا بدار بقا
 حلت فرمودہ اند من بیست و ہفت سالہ بودہ ام بعد از آن حضور خواجہ البقاہ الدتقاہ
 تعالیٰ ببقاہ و نفعنا و ایاکم ببقاہ فرمودند کہ حضرت میان صاحب قبلہ صاحب الوصال
 پیر و مرشد من و خلیفہ اکبر جانشین حضرت قبلہ محبوب الہی والد ماجد خود ہستند و
 جامع بودند میان علوم ظاہری و باطنی و قطبیت عظمیٰ رسیدہ اند تحصیل علم ظاہری
 از مولوی عبدالرحمان صاحب معروف بہ جوگی سکند چاچران شریف کردہ اند و روزی
 مولوی صاحب بخدمت حضرت صاحب قبلہ محبوب الہی صاحب آمدہ عرض
 کرد کہ اکثر طلباء را بخواندن شرح ملا و بعضی را بخواندن شرح عقائد ملکہ پیدا
 می آید مگر صاحب زادہ صاحب را تا حال ملکہ کافی پیدا نشدہ و اکنون مطول آغاز
 میشود و عافرانید پس حضرت قبلہ محبوب الہی رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمودند کہ کتاب مطول بآغاز چنان

بیاورد پس حضرت محبوب الہی رضہ خود بدولت حضرت صاحب الوصال را سبق آغاز
 کنند تا ندانند تا کہ اکثر کتاب مطول درس دادند بیکت الفاس مقدسہ حضور حضرت محبوب
 الہی حضرت شیخ مارا ملکہ کامل پیدا شد بعد از ان فرمودند کہ خود بدولت حضرت شیخ
 من میفرمودند کہ چون از تحصیل علم فارغ شدیم در خود جرات درس دادن نمیدانستیم
 تا آنکہ روزی حضرت قبلہ مولانا خواجہ فخر الملت والدین محمد ہلوی رضہ را در خواب دیدیم
 کہ میفرمایند کہ اے غلام فخر الدین چرا درس علم نمی خوانی بے پروا شدہ تدریس بکن پس
 ہر قلمیکہ شمارا بند شود و خیال کنی کہ بنیاد از من برپای و من شمارا خواہم گفت تا بعد ازین
 بشارت بدرس برداشتم بعد از ان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاۃ فرمودند
 کہ عادات و عبادات و انضباط اوقات آنحضرت صاحب الوصال مثل حضرت خواجہ
 محبوب الہی رضہ بودند صرف در چند اعمال فرقے نمودند اول در وظیفہ درس طلبا کہ حضرت
 قبلہ محبوب الہی رضی اللہ تعالیٰ عنہ جمیع کتب متداولہ در سیدہ را درس میدادند و در درس
 ایشان کتب قواعد درسیہ کم و کتب احادیث شریف مثل صحیح بخاری و مشکوٰۃ وغیرہ
 و کتب فقہ و تفاسیر بکثرت متداول بودند و سبق حدیث شریف فرض بودی
 بعد از ان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاۃ فرمودند کہ من نیز شرح ملا
 بخدمت ایشان خواندہ ام دوم در قرأت منزل قرآن شریف کہ حضرت قبلہ محبوب الہی
 یکدفعہ میخواندند و حضرت ایشان نصف پارہ میخواندند سیوم در ختم حضرت خواجگان چشت اہل مہبت کہ حضرت
 قبلہ محبوب الہی رضہ مداومت داشتند و حضرت ایشان در اوائل خواندہ اند و در
 اواخر ترک کردہ اند چہارم در وظیفہ مغرب کہ حضرت قبلہ محبوب الہی رضہ بقدر دو
 ساعت می کردند و حضرت ایشان در اوائل بہمان قدر و در اواخر بقدر یک ساعت

بعد از آن فرمودند که تو ریح و اتقاد و وجود مسعود حضرت شیخ رضی من بدان غایت بود که حضرت قبله محبوب الہی رضی میفرمودند کہ من در ایام صبی و ثقلولیت بہ کوہ کان بازی کرده ام ایشان آنسم نگردہ اند و در اتباع سنت سننہ نبویہ قدم بقدم حضرت قبلہ گاہ واجد ماجد خواجہ محبوب الہی رضی بودہ اند تا آنکہ چند بار بابتلا سے عوارض جسمانی از حباسع مؤلمہ و دروناک مبتلا شدہ اند و ردت العمر صرف سہ نماز از حضرت ایشان فوت شدہ است ورنہ در حالت صعب ہر صلوٰۃ از صلوٰۃ تہاسے پنجگانہ بہ جماعت گزارہ اند بعد از آن فرمودند کہ یک نماز از حضرت ایشان رو بروے ما فوت شدہ و دو سابق و ہر سہ فائیتہ رانیز باز قضا کردہ بودند و آنحضرت راد و بار عارضہ دہیل شدید عارض شدہ است یکے آنکہ بدان ازین دار فنا بدار بقا انتقال فرمودہ اند و دیگر پنج سال پیشتر از آن مگر سابق از لاحق شدید تر بود کہ لاحق صرف دہیل در دست راست نمودار شدہ بود اگرچہ وصال آنحضرت نیز باین عارضہ بوقوع آمدہ اما در عارضہ سابقہ ایذا و الم زیادہ تر ازین بود کہ دو دہیل سبک آمدہ بودند یکے در دست چپ دوم دہیل در پشت مبارک کہ آنرا وارثگون دہیل می گویند نمودار شدہ بود بعد از آن جنس خواجہ البقاہ الدتعالی ببقائہ فرمودند کہ در آن شدت مرض و هجوم ادجاء امید بیت آنحضرت نبود مگر ہنوز حیات مقدس باقی بود کہ مقاسات اینچنین شدائد نمودہ بودند بعد از آن فرمودند کہ درین ہر دو واقعات کہ پیش آمد نماز ہارا بجماعت گزاردند و بہ ہر نماز چادر تہ بند نیز تبدیل میفرمودند و تبدیل چادر موصوفہ چنان ہموار بودی کہ چون استاز چادر می بستند تمام بدن مبارک آنحضرت از صعوبت درد شدید مانند برگ لرزان لرزان می شد و چہرہ منور نیز متغیر شدی پس باین قدر تکلیف مالا یتطاق ہنگام

اواسے نماز و رطلیر بدن و جامہ می پوشیدند بعد از آن حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ
بقائہ فرمودند کہ آنحضرت شیخ مارا در شعر پر داری نیز دستگا ہے رفیع بودہ است
شعر ہا سے پر ذوق و ملو از معارف و حقائق گفتہ اند چنانچہ از حضرت ایشان دیوانی
است محتوی اشعار لطیفہ کہ در آن جملہ اسرار و نکات سلوک و توحید و جہان نمودارند
و تخلصی خود او صدی کردہ اند بعد از آن حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقائہ فرمودند
کہ آنحضرت رزمیہ فرمودند کہ چون مرا شوق شاعری در ایام حیات حضور حضرت
قبلہ گاہ محبوب الہی پیدا شدہ بود و در دل خود اندیشیدم کہ اگر حال شاعری من حضرت
محبوب الہی ظاہر شد مباد کہ ناراض شوند بر آن خیال کردم تخلصی و زبیدہ آید از تخلصا
مشاہیر شعراے اہل کمال کہ مصنفات دیوانات ایشان درین دیار ناموجود بودند
و در دل آمد کہ شیخ او صدی شیخے است بزرگ ناور الکلام اما دیوانش درین
حد و ناپیدا است بر آن تخلص او صدی برخود بستم بعد از آن حضور خواجہ
البقاہ اللہ تعالیٰ بقائہ فرمودند کہ حضور شیخ من رضی اللہ تعالیٰ عنہ میفرمودند کہ چون
چند غزل از دیوان خود قوالان را یاد گشتانیدہ بودم بارے در مجلس عرسے قوالان
این غزل من ۵

شعلہ عشقت چو آتش دل با سوختہ	از علم بیرون ز دل کون و مکان سوختہ
------------------------------	------------------------------------

الخ۔ سرانیدند پس حضور حضرت قبلہ محبوب الہی راض و وسقے پیدا آمد گریہ و وجد
کردند بعد فراغ مجلس حضرت قبلہ محبوب الہی رض از قوالان پرسیدند کہ آن غزل
از کدام کس است چون قوالانرا نمائش کردہ بودم کہ افشاے این را زمین نسازند
یعنی غزلیات مرا بمن منسوب نہ نمایند آنہا بغرض پرداختند کہ غالباً شیخ او صدی اصفہانی

معلوم میشود پس حضرت قبلہ محبوب الہی فرمودند کہ بیشک کلام شیخ کامل است و من
در حق خود و عاے برکت دانستم بعد از ان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و افعنا
وایاکم ببقائہ فرمودند کہ شیخ اوصدی اصفہانی مرید و خلیفہ شیخ اوصد الدین کرمانی اندویشنا
را دیوان اشعار است مشتمل بر حقائق و دقائق و شیخ اوصد الدین اصفہانی کہ تخلص خود اوصدی
کرده اندر اے دروے یاے نسبت است کہ نسوب کرده اند بسوے شیخ اوصد الدین
کرمانی پیرو مرشد خود تبرکات و تہنات بعد از ان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند
کہ مردمان این زمان خیال کرده اند کہ پیشینیان کہ تخلص ماے خود کرده اند بغیر
لحاظ معنی باعث بران تخلص تجویز نموده اند چنانچہ شخصی در زمانہ حضرت خواجہ
فخر العالم صاحب الوصال تخلص عبیدی خود در بستہ پیش آن حضرت اشعار خود ادا
می کرد و نمیدانست کہ در لفظ عبیدے هیچ معنی مناسب نداشته است صرف لغظلی است
محل بعد از ان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و افعنا وایاکم ببقائہ فرمودند
کہ ذوق و وجد و سماع بر حضور آنحضرت صاحب الوصال رضہ غالب بوده است کہ
اکثر اوقات سرود و غزلماے از قوالان می شنیدند و بسیار وقت آنحضرت را وجد
و سماع بچوش تمام طاری میشت چنانچہ از ان جملہ یکے این است کہ وقتے در مجلس عرس بمقام
چاچران شریف برین کافی پسندی سیان ملی شاہ صاحب
اوس پرتالی بنچا ہون مینون جس گت یارنچا یا سبے ہذا ایں قیاس و حبست فرمودند
و جہندگی در وقت کمال جوش از ان ذات بابرکات بظہور سید بعد از ان حضور
خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و افعنا وایاکم ببقائہ فرمودند کہ از انجملہ دیگر این است کہ بار
بر عرس مبارک کوٹ شریف برین بیت

لگو کہ قطع بیابان عشق آسان است | کہ کوہ ہما سے بلارگاہ این بیابان است

آنچنان رقص فرمودہ بودند کہ حاضران را حیرت و اگر رفتہ بود بعد از ان مشرودند کہ از کمال وجد و جوش حضور حضرت صاحب الوصال و علامت قومی تر بودند یکے ہندگی کہ پاسے مبارک بر سرین می آمدند و دم آواز ہا ہا کہ این چنین آواز در وقت جوش کامل بطور می آمد بعد از ان حضور خواجہ البقاہ الدتعالی ببقاہ و نفعنا وایا کم ببقاہ فرمودند کہ بحر مجلس اعراس مشائخ کرام و دیگر اوقات اکثر عادات شریفہ آنحضرت قبلہ شیخ من رض بر آن رفتہ بود کہ در اثنائے وظیفہ چاشت جوشے در رقتے طاری میشد پس قوالان را نزد خود خواندہ می نشستند پس قوالان می سرودند و حضور آنحضرت سماع می فرمودند و گاہے در وظیفہ عشا ہم جوشے پیدا شدے آنکس قوالان را خواندہ همچنان مجلس می ساختند کہ در وقت وظیفہ چاشت اکثر وجد و سماع میکردند و بعد ازین در شب بر سر پیشہستہ ہم می شتودند و ہر گاہ کہ کت از صوفیان از دور آمدہ بہ زیارت حضرت آنحضرت مشرف شدے مثل مولوی عثمان پس قوالان را طلبیدہ مجلس می کتائیدند و وقت کہ مولوی موصوف را وجد در گرفتہ پس آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ بہ پاس خاطر مولوی از سر فرود آمدہ می نشستند بعد از ان فرمودند کہ بارے در مجلس عرس مبارک بمقام کوٹ شریف کمنہ آنحضرت رض را برین بیت

دو عالم عسرق انوار تجلی است | ہمہ ذرات بخود ہیچو موسی است
چرا مجنون شدی در حبس جوشیش | نظر بکشا کہ عالم پر ز لیلی است

بسیار ذوق پیدا آمدہ بود و کمال جوش وجد فرمودہ بودند و این وجد نیز از ان قبل بود کہ آواز ہا ہا از غایت جوش می آمد و خلق از ظہور این چنین جوش بہ حیرت افتادہ بودند نیز

حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ فرمودند کہ بارے اتفاق سفر روزی
 شریف بہ تقریب زیارت موسیٰ مبارک سرور کائنات افتاد من نیز بصحابت حضور
 آنحضرت بودم سفر کشتی بود فلق کثیر کشتی سوار شدہ بود اندرون کشتی بیخانتہ برائے آنحضرت
 ساختہ بودند کہ در وقت وظیفہ در ان خلوت می شدند و قتی از اوقات در وظیفہ
 بودند کہ ذوقی بر آن حضرت رضہ پدید آمد بدربجہ غایت و گریہ از بس طاری شد قوالانرا
 خواندند قوالان را برائیدن گرفتند سماع شروع گردید مقبوس بیست و ہفتم
 بوقت مغرب شب سہ شنبہ بیست و نہم ربیع الاول سال سینودہ صد و چہار و ہم
 ہجری المقدس دولت پانہوس و زیارت حضرت اقدس کیچ عبادت و سعادت قاضی ازین نسبت
 میسر شد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم فرمودند کہ فوائد
 الفوائد شریف کہ ملفوظات حضرت سلطان المشائخ کہ کتابیست عالی تر و مرتبہ از سیر الاولیا
 در آن نوشتہ کہ حضرت سلطان المشائخ محبوب الہی عرض کردند کہ فلان شیعیان میگویند
 ہر سید شنی صحیح النسب نیست پس حضرت شیخ المشائخ فرمودہ اند کہ فی الحقیقت
 اینچنین است کہ خود سادات اہل تشیع صحیح النسب نیستند باقی میگویند کہ باغ
 فدک حضرت ابی بکر صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ از حضرت بنی برصیاحبہ فاطمہ الزہرا
 رضی اللہ تعالیٰ عنہا بظلم و جبر گرفتہ بودند این محض بہتان و افتراء بر حضرت صدیق اکبر
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ برستہ اند چہ او شان خلیفۃ الرسول بودند موجب حق واقعی ہر باغ
 فدک متصرف شدہ بودند بعد از ان حضور فرمودند کہ مثال برین امر این آورده اند کہ
 سیدے بود اجل نام ساکن کہ ام شہر اورا پسے بود چنانچہ کو دکان غلیل و کمان برداشتہ
 بازی می کنند آن کو دکان سید اجل نیز غلیل برداشتہ بر سرے چاہ استادے و زنانیکہ ہوا

از آب بزرگ زده بر سر داشتند باز میرفتند آن کودک غلول زده سبویا را می شکست روزی
 کماش این بود مگر چون مردم را به نسبت سید اجل صاحب اعتقاد تمام بود با یک دیگر
 مشورت و صلاح کردند که براسے این زیان و نقصان خفیف بران کودک بخدمت
 سید اجل صاحب چه داد خواهیم چنان کنیم که سبویا سے آہنین تیار کنایم آخر سبویا می
 از آہن ساختند بگر آن کودک کہ نیز غلولما سے از آہن تیار کنانیدہ بر سر چاہ حسب دستور
 سابق استاد ہر گاہ زمان آن شہر سبویا را پر کردہ باز گردیدند دسے غلولما سے آہنین زده
 سبویا سے آہنین را نیز بشکست انگاہ مردم شہر ناچار شدہ بخدمت سید اجل فریاد دادند
 پس سید اجل بکمال غصہ خنجر دست گرفتہ اندرون سرا سے خویش رفت و بر سر منگو نہ
 خود استا و دسے ششاک گشتہ پرسید کہ راست بگر کہ این پراہنشت من است
 یا ترکستہ دیگر اگر راست نگوئی ترا باین خنجر قتل خواہم کرد آخر آن مایہ صاحبہ راست راست
 گفتہ کہ روز سے شما در خانہ بودی بیشاک از دیگر شخصے نامحرم بار گرفتہ و بدو دیگر شخص نامحرم
 مرکب گناہ شرم و از دسے بار حمل گرفتہ انگاہ سید اجل در تمام شہر ندانید کہ این
 کودک اسیر و فرزند من نیست ہر کہ با دہ طہر کہ بر آید از من رخصت است مقبول
 بدست و ہشتہم بوقت عشا شب پنجشنبہ یکم از ربیع الثانی سال یزدہ صمدہ
 چہار دہم حجی المقدس دوات پاسے بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و
 سعادتے بہتر ازین نیست حاصل گردید بخمن در مدت عمر جہان دنیا افتاد پس
 حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالی ببقائے فرمودند کہ مجوس و بدہ و ہندو میگویند کہ عمر دنیا
 شہرہ ارب سال است ازان شہرہ یازدہ ارب سال گذشتہ اند و ہفت ارب
 سال باقی ماندہ انگاہ فرمودند کہ حضرت داراشکویہ صاحب قدس سرہ در کتاب

خود نوشته اند کہ موافق قول ہندوان از قرآن شریف نیز مدت عمر دنیا شہرہ ارب سال ثابت
 میشود چنانچہ از براس اثبات این معنی و آیت ہم گواہ آورده اند لعبد از ان حضور
 خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ چند الفاظ از ان آیتین بر خوانند مگر یک حافظ قرآن شریف حاضر بود
 و سہ ہر دو آیت را با تمام بر خواند آیتہ ادل یدبرا لامر من السماء الی الارض ثم یرجع
 الیہ فی یوم کان مقداره الف سنۃ مہانتعدون - آیتہ دوم تخرج المد لسنۃ
 والروح الیہ فی یوم کان مقداره خمسین الف سنۃ لعبد از ان
 حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ از یک یوم سال مراد دہشتہ آید و از یوم دیگر
 روز پس از ضرب دہون ہزار یوم معنی سال و سہ صد و شصت کہ تعداد ایام سال است
 تخمیناً سہ لکھ و شصت ہزار برس آید و چون این حاصل ضرب را در پنجہ ہزار ضرب دادہ
 آید ..... ہ ہزارہ ارب سال بر می آید ..... ۸۰۰۰۰۰۰ بعد از ان ولوی غلام احمد و شمسیرہ
 حساب دامن ہمان ساعت بر شعاع الیمن شمار کردہ حساب بر پیچہ کاغذ نوشتہ باز
 بہ جناب حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ عرض کردند کہ ہچنان است کہ حضور خواجہ البقاہ اللہ
 تعالیٰ بیان فرمودہ اند حضور سہم نمودہ فرمودند ہان سخن عارفان بود لعبد از ان
 این بندہ احقر دست بستہ عرض کرد کہ قبلہ یوم معنی سال نیز آمدہ است حضور خواجہ
 البقاہ اللہ تعالیٰ این آیتہ کل یوم حقوئی شان بر خوانند انکاء فرمودند کہ از یومیکہ درین
 آیت واقع است حسب موافق چند معنی مراد دہشتہ اند یوم معنی لمحہ و ساعت
 و روز و سال چنانچہ حقوئی شان اشارہ مے کند بسوسے معانی مذکورہ بعد از ان
 یکے از حضار عرض کرد کہ سرتی کرشن جی و رام چند صاحب فقیر و درویش یوم اند
 یا نے حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ ہمہ اوتار ان درشت ان پیسیران

و بنیان وقت خود بوده اند و هر یک از ایشان حسب شریعت خود کتابی دارند و چنانچه
 چهار بید بلغت سنکرت الآن نیز موجود است و هر یک از آنها برای شکستن غادات
 و رسوم بد که در آن قوم شایع بودند مبعوث شده است چنانکه چون در هندوان قدر و
 منزلت برهمنان زیاده از عدا فرود و رابطه و واسطه میان حق و خلق بجز برهمن دیگری
 رانمی پناشتند پس جهت قلع این عقیده بدیهه جی صاحب مبعوث گردید و فرمان داد که
 هر که برهمن را قتل کند و سرکار و تاجی است و چون تقطیع گاو و گوساله پرستی در قوم واقع
 شد پس سری کرشن جی صاحب مبعوث شد و رسم گاو پرستی را بشکست و محو کرد تا که برچیم
 گاو نان میخورد و گاو ان را میکشت علاوه از جنگ و هجوم کردن و در کتب ایشان اگر چه
 در عادات و فروع عبادات احکام مخالف یک دیگر اند اما در اصل مطلب که رجوع
 الی الله تعالی و توحید خدا عز و جل است همه با هم متحد و متفق هستند بعد از ان فرمودند
 که نبوة زردشت صاحب هم یک گونه بحديث شریف ثابت میگردد و بواسطه
 حدیث شریف اُمتی علی ثلث و سبعین فرقه می آرند و تفصیلش چنین
 می نویسد که یک روایت یهود هفتاد و یک فرقه شده بودند و نصاری هفتاد و دو فرقه
 گشته و اُمت محمدی هفتاد و سه فرقه خواهد شد و روایت آخری مجوس هفتاد و فرقه
 شده بودند و یهود هفتاد و یک گردیده بودند و نصاری هفتاد و دو فرقه گشته و نسبت
 مسلمانان وارد شده که هفتاد و سه فرقه خواهند شد آن گاه فرمودند که چون ذکر مجوس که اُمت
 زردشت است در مقابل اهل کتاب واقع شده از ان صریح و واضح معلوم می شود که
 زردشت صاحب هم نبی و پیغمبر وقت خود بوده است مقبوس بحسبیت و نهم
 بوقت عشاء شب جمعه دوم از ربیع الثانی سال سی و سه صد و چهار و هم هجری المقدس

دولت پاسبان وزیرت حضرت اقدس کہ باعث مطالبہ کونین و آرب و این است
 میسر گردید سخن در ذکر سادات کرام می رفت حضور خواجہ البقاہ الدتعالی ببقاہ و نفعنا و
 ایاکم ببقاہ فرمودند کہ سادات مودودیہ یعنی اولاد حضرت خواجہ مودود چشتی رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ کہ یکے از پیران عظام ماہمستند بسیار و بیشتر اند کہ تمام خراسان از سادات مودودیہ
 و مریدان ایشان پرشده است و آن طرف کوہستان مثل کلات وغیرہ نیز ہمہ از سادات
 مودودیہ و مریدان ایشان آبادان و معمور است و در ہندوستان ہم مودودیہ بسیار اند
 انگاہ فرمودند کہ خود آنحضرت قطب الاقطاب خواجہ مودود چشتی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 از اولاد امام حسن عسکری صاحب اند بعد از ان یکے از حضار مجلس عرض کرد کہ حضرت
 سلطان المشایخ محبوب آلہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہم سید اند حضور خواجہ البقاہ الدتعالی
 ببقاہ و نفعنا و ایاکم ببقاہ فرمودند کہ آری حضرت ایشان سید جمیع النسب بخاری
 اند و با حضرت سید جلال الدین سرخ بخاری رضخویشگی و قرابتی قریب می دارند چنانچہ
 حضرت سلطان المشایخ محبوب آلہ خواجہ نظام الدین محمد بن حضرت سید احمد بن حضرت
 سید علی اند و والدہ ماجدہ حضرت سلطان المشایخ بی بی زلیخا بنت حضرت سید
 عرب بود و حضرت سید علی و حضرت سید عرب ہر دو برادر حقیقی بودند و این ہر دو برادران
 بسبب حوادث روزگار از بخارا شریف ہجرت کردہ رفت رحلت بستہ در ہندوستان
 اقامت ورزیدہ اند و توطن گزیدہ پس نام نامی پدر عالیقدر حضرت مخدوم سید جلال الدین
 سرخ بخاری اوجی نیز سید علی است و پدر بزرگوار این سید علی و پدر عالی گوہر حضرت
 سید علی و حضرت سید عرب کہ از انجداد حضور حضرت سلطان المشایخ ہستند برادر
 عزادہ یک دیگر بودند بعد از ان یکے از حضار مجلس عرض کرد کہ از اولاد فیض ہند

حضور حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ اکنون ہم در دہلی شریف باشند حضور
خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم ببقائہ فرمودند کہ خیر حضرت سلطان المشائخ
تمام عمر گرامی در عالم تحریر گذارده اند خود نزدیک و نکاح نکرده اند تنہا یہہ باید دانست کہ از مقبول
پہار دہم تا پنجاب ہر چہ در حین تحریر آیدہ این استحضار آن زبان است کہ حضور خواجہ
البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم ببقائہ مع دیو دی معالی و جمیع خدام عظام و غلامان
و غیرہ علمہ و حضرت قطب الموعودین خواجہ محمد بخش اطال اللہ تعالیٰ عمرہ مع علمہ و مقام
نشان پور بہر نگلہ سرکاری نواب صاحب اقامت پذیر بودہ اند پیشتر آئینہ نوشتہ آید
حال اقامت ملتان شریف بودہ باشند و درین مدت اقامت در خانپور تمامی خرچ
اخراجات لنگر شریف و غیرہ از نوشتہ خانہ حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بود نہ از دیگر کسے
مقبوس شہی ام۔ بوقت نیم شب دوشنبہ بتاریخ پنجم از ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ
صد و چہار و ہجری المقدس دولت پائے بوس و زیارت حضور حضرت اقدس کہ عباداتی
و سعادتے بہترین نیست حاصل شد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم
بلقاہ بر سر نشستہ اند این بندہ احقر و شست بستہ عرض کرد کہ قبلہ اینجا در ملتان کہ حضور
بیت فرمودہ اند نیت و ارادہ اقامت سفر است یا مقیم اگر سفر باشد نماز بار اقصی
کنیم والا چہار گانہ گذاریم فرمودند کہ مقیم شدہ ایم نماز چہار گانہ بخوانید زیرا کہ از پانزدہ روز زیادہ
در اینجا اقامت خواہیم کرد مقبوس شہی و یکم بوقت عصر روز دوشنبہ بتاریخ پنجم از ماہ
ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چہار و ہجری المقدس دولت پائے بوس و زیارت حضرت
اقدس کہ از ہمہ عبادات فائق تر است میسر گشت سخن در آداب مجلس سماع افتادہ بود
شخصے ذکر میکرد کہ در فلان جاعس بزرگی بود در مجلس سماع حاضر شد م کوکان در مجلس بسیار

بودند انگاه حضور خواجہ البقاہ المدتعالی ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقاہ فرمودند کہ در اقباس الانوار آورده
 کہ در وقت شیخ سوندہ اقدس سرہ کہ شیخ بزرگ است روزے مجلس کردند شیخ سوندہ اقدس
 سرہ و دیگر سالکان و صوفیان ہم حاضر مجلس بودہ اند شیخ سوندہ اقدس سرہ ہمہ حاضرین مجلس را
 خطے و ذوقے بیاوردید آمد فریاد و فغان در مجلس افتاد بعد از ساعت آنہمہ ذوق و لذت
 روحی و شور و جوش خروش ناپدید گردید معاملہ سر شد و چشمہ بایا کشادہ گشت حیران
 و سرگردان گشتہ ہمہ متوجہ خدمت شیخ سوندہ ہاشدند کہ در آن محبت بزرگ حضرت ایشان بودند
 از وہان شیخ سوندہ با بیرون رفت کہ جناب حضرت شیخ المشائخ خواجہ بزرگ اجمیری و حضرت
 خواجہ قطب الاقطاب اوشی کاکی رضی اللہ تعالی عنہما درین مجلس شمشستہ بودند این ہمہ
 ذوق در دل اہل مجلس بہرکت حضور حضرت ایشان رسیدہ است اکنون حضور حضرت
 سرور کائنات علی المد علیہ وآلہ وسلم بقصد حاضر شدن در مجلس می آمدند چون قریب رسیدہ
 اند دیدہ اند کہ کوہکان بے ریش و مراحقان در مجلس حاضر اند ازین سبب باز گردیدہ رفتہ
 اند و حضرت خواجہ بزرگ و حضرت خواجہ قطب الاقطاب نیز بشرف حصول ملازمت
 خدمت حضور آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام برخاستہ رفتہ اند از آنست کہ معاملہ سرود
 شدہ است بعد از آن فرمودند کہ روزے در کوٹ شریف مجلس عرس مبارک
 حضرت قبلہ سلطان الاولیاء صاحب الروضہ رضی اللہ تعالی عنہ بود چون در طبع مبارک
 حضور اقدس حضرت محبوب الہی رضی اللہ تعالی عنہ اندک تکلیف وقفہ و رہورد پس
 حضرت صاحب الوصال خواجہ فخر جہان رضی اللہ تعالی عنہ را فرمودند کہ امروز مجلس
 شمارید چون حضرت ایشان سبب الارشاد داخل مجلس شدند یک شخص را وجہ
 و گرفت برخاست و قص کرد ہم درین حالت ابلا عامہ از سر بر آورده قولان را آورد

انگاہ چاور بعد از ان گرتہ آخر نوبت بشلواری رسید آنہم از پا برآوردہ بقوالان داد برہنہ و عریان
 در مجلس میگشت و باہو میکرد حضرت میان صاحب صاحب الوصال رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ را برین حال آن شخص نہایت غصہ آمد مگر بجا طعم خود حضرت خواجہ تاج محمد
 صاحب قدس سرہ کہ ایشان ہم در مجلس استادہ بودند در ہم شدہ پیچ نگفتند و دیگر کہ
 نیز بسبب او شان نہ توانست کہ ویرا چادر تہ بندد ہدایا زجر و توبیخ کند آخر الامر حضرت
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ رنجیدہ شدہ از مجلس بیرون آمدند چون این حکایت پیش حضور حضرت
 محبوب الہی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بیان نمودند آنحضرت فرمودند کہ چرا آنوقت صد کش
 بر سرش نہ زدی این عقل داشت کہ این جامہا قوالان را باید داد و این خبر نہ داشت کہ
 ستر عورت کنتم بعد از ان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ
 منزل قرآن شریف یک ربع پسپارہ بخوانند مقبوس سی و دوم بوقت عشا
 شب سہ شنبہ ششم از ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چہار و ہم ہجری المقدس دولت پابوں
 وزارت حضرت اقدس کہ بیچ عبادت و سعادت فاضلتر ازین نیست حاصل شد شخصہ
 از حضار مجلس عرض کرد کہ قبلہ من شنیدہ دارم کہ حضرت قبلہ عالم ہماروی عزیز نواز رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ حضرت سلطان الاولیا صاحب الروضہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ را نسبت مولوی
 نور محمد بڑا صاحب فرمودہ بودند کہ بر لے این بہور اینگر شمارا سفارش است حضور خواجہ
 البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ این نقل را شنودہ فرمودند کہ آن ہم نہ فرمودہ
 اند و اینہم فرمودہ بودند کہ این یتیم است کہ پیرش وفات کردہ است سپس آن روز حضور
 حضرت سلطان الاولیا رضی اللہ تعالیٰ عنہ ویرا ہمیشہ میفرمودند کہ مولوی جی وظیفہ کنید
 وظیفہ کنید مگر چون مولوی موصوف را در آن ایام ہنوز باین طرف خیال نبودی ہر بار در جواب

عرض می کرد که چون زیر دامن فیض مامن حضور آمده ایم یقین داریم که ایمان لبلاست خواهیم
 برد پس در دیگر امور شاقه چارے اندازید آخر الامر روزے حضرت سلطان الاولیا
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ بروے جبر کردند که وظیفه کن و در سلوک بیاوے عرض کرد که قبلہ
 اول ملا بگوئید کہ اگر من چیزے خواہم شد و بمقصود خواہم رسید وظیفه شروع کنم والا فلا
 آنحضرت سلطان الاولیا رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمودند کہ وعده می کنم کہ در آخر عمر واصل
 بمقصود خواہی شد و این ہم فرمودند کہ برین امر ترانہ انی میدہم و آن این است
 کہ تو برو در شب وظیفه شروع کن اگر آن وقت شب ترا شخصے شیرینی بدہ یقین کن کہ تو
 خواہی شد پس مولوی موصوف حسب الارشاد برفت و پاسے از شب باقی ماندہ
 بود کہ در سجده نشسته وظیفه خواندن شروع کرد و در دل خیال کہ نہ این وقت کسے
 مرا شیرینی دہد و نہ من وظیفه خواہم کرد ہمین کہ یک شخص چادر بر خود پیچیدہ بیامد و یک
 طشت شیرینی پیش وے نہاد وے گفت کیستی کیستی مگر آن شخص بیچ گفت
 با دوست اشارہ کرد کہ بگیسر بگیر و برفت و غائب شد آن گاہ مولوی صاحب را طین
 شد کہ این همان نشان است کہ حضور حضرت سلطان الاولیا رضی اللہ عنہ از آن خبر دادہ پس
 بہ دل و جان وظیفه را بر خود لازم گرفت روز بروز حالش دیگر میشد بعد از آن
 حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائے فرمودند کہ مولوی نور محمد صاحب را خلافت از حضرت
 مولوی عبداللہ صاحب ٹٹھارا احمد پوری رسیدہ است اندرین اشارے کے از حصار عرض
 کرد کہ قبلہ این غلام شنیدہ است کہ او را خلافت از حضور جناب سلطان الاولیا
 است فرمودند آری از حضور حضرت ایشان نیز اجازت بیعت بودہ است مگر من خود
 از حضرت صاحب شیخ خود رضی اللہ تعالیٰ عنہ شنیدہ ام کہ می فرمودند ویرا اجازت بیعت

از قبلہ صاحب الروضہ بود و خرقہ خلافت از حضرت مولوی صاحب احمد پوری عطا گردیدہ
 بعد ازاں فرمودند کہ شخصی بود محمود نامی کہ از مردمان و خاص خدمت نگاران حضرت
 مولوی نور محمد صاحب بود روزی از وی پرسیدم کہ چندان مدت بخدمت گذاری
 مولوی صاحب بسیر بریدی اورا با مولوی عبداللہ صاحب احمد پوری چگونہ رابطہ بود گفت
 آچنان رابطہ داشت کہ ہر گاہ مولوی عبداللہ صاحب وفات کردہ بودند مولوی نور محمد
 صاحب میگفتند کہ روضہ ایشان من بنا خواہم کنانید کہ بر من حق است بعد ازاں
 فرمودند کہ اگر چہ قول شیخ من نہایت وثاقت و صداقت دارد و شک را در آن راہ نیست
 لکن این قول محمود کو نیز تائید آن مے نماید بعد ازاں حضور خواجہ بقاہ اللہ
 تعالیٰ ببقاہ فرمودند کہ چون اتفاق آمد رفت مولوی نور محمد صاحب بخدمت حضرت قبلہ
 عالم مہاروی رضی اللہ تعالیٰ عنہ اکثر سہ ہفتاد و پنج روز از خانہ روانہ شدہ یک دست بود
 در راہ مہار شریف در آن قریہ یک غورت بود خواجہ صورت و نیک سیرت اورا خواہر خواندہ
 بود شب آنجا نزدش نیز مسکنت کردی روزی حضور شیخ المشائخ جناب قبلہ عالم
 مہاروی رضی اللہ تعالیٰ عنہ تقریباً آن طرف تشریف فرما شدند اتفاقاً مولوی صاحب
 نیز ہمراہ بود و عادت مبارک حضور حضرت قبلہ عالم مہاروی رضی اللہ تعالیٰ عنہ آن بودی
 کہ ہر جا کہ نماز عصر می خواندندی شب نیز ہا بنجا میماندند اتفاقاً ازاں قریہ گذر افتاد چون
 وقت نماز ظہر آمدہ بود حضرت قبلہ عالم مع جمیع اصحاب خویش فرود آمدند و نماز ادا کردند
 مولوی صاحب در دل حسرت و افسوس مے خورد کہ ہمین با آن ماہ پارہ را ندیدم کہ حضرت
 قبلہ عالم نماز خواندہ روانہ خواہد شد ہر آنجا کہ نماز عصر خواہند گذارد شب گذارہ نیز آنجا خواہند
 کرد کاش کہ اگر شب درین قریہ اقامت فرمودند مے چہ خوش بودی حضور حضرت

قبلہ عالم برخطہ او آگاہ شدہ فرمودند کہ کوزہ از آب پر کنید کہ بضرورت بشری بصر امیر و ہم دمولوی صاحب را فرمودند کہ تو کوزہ را برداشته بیا چون در جنگل رسیدند حاجت بشری را بہانہ بود مولوی را فرمودند چند مدت گذشتہ کہ باز خوب و آدمی را ندیدیم باید کہ شب درین قریہ باشیم و کتبہ خوب و ساکن این قریہ را بہ بنیم مولوی صاحب خوشحال شدہ عرض کرد کہ قبلہ درینجا عورتیست جمیلہ من اورا خواہر خواندہ ام بوقتیکہ خدمت حضور می آیم ضرور یک شب نزدش سے مانم و دوسے را می بینم پس بیاس خاطر مولوی صاحب حضور قبلہ عالم آنجا شب باش فرمودند مولوی صاحب آن عورت عفیفہ را نیز حاضر خدمت کرد و عرض نمود کہ دوسے را بہ شرف بیعت مشرف فرمایند پس یک خانہ از مردم خالی کردہ شد حضور قبلہ عالم در آن خانہ آن عورت را بیعت فرمودند و تا دیر یک گنٹہ تعلیم اوراد و وظائف نمودند و درین اثنا حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ حکم در بیعت زنان آنست کہ تاہیکہ گسا زار و پروردی حاضر نہ نشاند آنہا را در حالت تنہائی بیعت نکند مگر زہد بخت آن عورت کہ حضرت قبلہ عالم رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ بدرجہ غایت الفت داشتند تا یک گنٹہ تمام تنہا شدہ اورا بیعت کردند و وظیفہ فرمودند بعد ازاں حضور حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ چون حضرت خلیفہ صاحب نامہ و والدہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ وصال کردند مولوی نور محمد صاحب را نہایت غم غمہ رسید و چون حضرت قبلہ عالم رضی اللہ تعالیٰ عنہ وصال کردند آن آتش غم و الم و دچندان ملتہب و مشتعل گردید بعد از وہ دو از وہ سال مولوی صاحب بر عرس شریف حضرت قبلہ عالم رفت چون گذاریشان در آن قریہ افتاد آن عورت خوب و را دیدند کہ نہایت مراض شدہ مانند قوق شدہ بود گفت کہ اسے برادر بہترش کہ تو آدمی من بسیار حکایات پر سیدی دارم چون حال خود بیان کرد

مولوی صاحب حیران شدہ گفت کہ اے خواہرم این حکایات کہ تو می پرسی مرا بالکل
 از آئنا خبرے نیست از من بالاتر اند حضرت قبلہ سلطان الاولیاء رضہ حیات اندرا
 بہ جناب ایشان خواہم بروہر گاہ از عرس حضرت قبلہ عالم مراجعت کرد آن عورت
 را ہمراہ کردہ بحضور حضرت سلطان الاولیاء رسانید آنحضرت قبلہ نیز تالیک گنٹہ ویرا
 خلاصگی فرمودند چون بیرون بیرون آمدند گریان بودند و می فرمودند کہ سبحان اللہ کہ
 کسے کہ یک گنٹہ بحضور حضرت قبلہ عالم پیر من صحبت کردہ است باین مرتبہ رسیدہ است
 بعد از ان حضور حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ فرمودند کہ مولوی نور محمد
 صاحب بوجودیکہ از حضرت قبلہ صاحب الروضہ رضہ اجازت بیعت نیز داشت
 نگر و دل میترسید و مرید کم میگرفت تاکہ از حضرت مولوی عبدالصاحب احمد پوری
 خرقہ خلافت حاصل کرو آنکاہ مریدان بسیار کردہ است و قصہ خلافت گرفتن او
 این طور است کہ حضرت مولوی عبدالصاحب را عادت بود کہ چون بر عرس شریف
 حضرت قبلہ صاحب الروضہ سلطان الاولیاء رضی اللہ تعالیٰ عنہ می آمدند گرد و زوہ
 مطہرہ طواف میکردند و از جوش تمام ہا می نمودند و رقص می کردند و درین حالت مغالبت
 گاہ گاہ در حوض نیز غوطہ می زدند و جامہا را شپلیدہ باز طواف و رقص شاغل میشدند
 پس روزے درین حالت بود کہ در حوض غوطہ زدہ بیرون آمدند و پیراہن را از بدن خود
 برآوردہ مولوی نور محمد صاحب را پوشانیدند و فرمودند کہ اے مولوی باوجود آنکہ از جناب
 حضور حضرت قبلہ سلطان الاولیاء رضہ صاحب الروضہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ اجازت
 بیعت داری چرا مردم را مرید نہ می کنی اکنون بلا خوف مردم را دست بدہ و مرید کن
 بعد از ان نختہ سخن در و رازی اعلم شہناخ کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم افتادیکہ از حضار

مجلس عرض کرد که قبلہ گویند صاحب کتاب بحر المعانی سہ صد سال نموداشتند حضور
 خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ اینچنین نیست مرا چنین یاد می آید کہ حضرت شریف حضرت
 ایشان یک صد و چهل سال است یا قدر سے کم بیش ازان آنگاہ فرمودند کہ سید
 جعفر کی پدر عالی قدر حضرت سید محمد صاحب بحر المعانی قدس سرہما شریف مکہ فرما
 اللہ تعالیٰ تعظیماً و تکریماً بوده است و این سید جعفر را عم بود سید عون نام کہ با سید جعفر
 جنگ و نبرد کرده غالب گشت پس سید جعفر از مکہ معظمہ کوچ کرده در ہندوستان
 رسید بعد مدتی سپہ سالار ہو بہ دہلی شریف گردید چون حضرت سید محمد ثمودہ سالہ شدند
 روزی سید جعفر دست او شان گرفته بہ جناب امام العارفین سند الواصلین حضرت
 خواجہ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ برودہ بیعت کنانید و عرض
 کرد کہ این پسر خود را غلام حضور کردم و برائے ملازمت خدمت گزار می بجناب حضور
 سپردم بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ حضرت سید محمد
 صاحب قدس سرہ بیست و دو سال شرف صحبت حضرت شیخ خود حضرت خواجہ
 چراغ دہلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ حاصل نموده اند و درین مدت سہ کار و فکری ایشان بودہ است میکروہ اند
 یکے چراغ صومعہ افزونترن دوم و نو کنانیدن شیخ خود را سوم کار و استغناء و خلا
 نہادن بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ حضرت سید محمد
 بن جعفر کی قدس سرہ فرمودہ اند کہ ہر کلوش استغناء را اول بجزا خواش میا لیدم جدیکہ
 نرم شد سے و جزا را آخر شید سے آں گاہ و جاسے نہ رسید اشم بعد ازان حضور
 خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاک ببقائہ فرمودند کہ این حضرت سید محمد ثمودہ
 از عظام و مشایخ روزگار است و کثیر الدعوی است و از سہ روم شہادہ شیخ کی اہل

بفرمان حضور پر خود خرقہ خلافت یافتہ اند لیس رازان فرمودند کہ ذالک فضل اللہ
یوتیک من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم لعبد رازان یکے حضار مجلس
عرض کرو کہ قبلہ گویند کہ این حضرت سید محمد جعفر کی صاحب قدس سرہ یکے صحابی را
از اصحاب رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم نیز ملاقی شدہ اند حضور خواجہ بقاہ اللہ تعالیٰ
بقاہ فرمودند کہ آری کہ حضرت صفوان بن قیس رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ در عمار
کوہ شمشہ بودند دیدہ اند ملاقات کردہ و خرقہ خلافت حاصل نمودہ اند مگر این
حکایات از عالم باطن است بعد رازان شخصے عرض کرو کہ قبلہ این حضرت
صفوان رضی اللہ تعالیٰ عنہ نیز در آن سہ صد و ہشتاد و شش داخل اندیانہ فرمودند آری
داخل اند لیس رازان حضور خواجہ بقاہ اللہ تعالیٰ بقاہ و شغنا واکم بقاہ
فرمودند کہ مشائخ کرام صابریں تیرا عمار درازیافتہ اند مگر بعض مومنین صابریں غلط
ہم نوشتہ اند چنانچہ صاحب اقتباس الانوار از سیر الاقطاب نقل آورده کہ سلسلہ حضرت
خواجہ قطب جمال ہانسوی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بدعاے شیخ جلال پانی پتی صابری
باری گرویدہ و آن چنان است کہ وقت خواجہ قطب جمال ہانسوی رضی اللہ تعالیٰ
عنہ بیمار بود و وصال ایشان قریب بود کہ خادے را فرمودند کہ اموز در فلان سرا
جوانی مسافر بدین شکل و حیلہ تازہ وارودہ است اورا نزد من حاضر کن خادم رفت
دید کہ یک جوان سوداگر بدان شکل و شباهت کہ حضرت قطب جمال ہانسوی بآن اشارت
کرده بودند شمشہ است و آن جوان شیخ جلال الدین پانی پتی جو پس خادم اورا
نزد حضرت خواجہ قطب جمال حاضر آورد خواجہ فرمودند کہ اے شیخ جلال الدین دعا کن
کہ سلسلہ من از اولاد من جاری شود پس اوشان دعا کرد و از آنست کہ سلسلہ جمالیہ

جاریست بعد از ان فرمودند کہ صاحب اقتباس الانوارین روایت سیر الاقطاب
را رد کرده است زیرا کہ صریح البطلان است چرا کہ حضرت شیخ علی احمد صابر قدس سرہ
ہم زمان حضرت خواجہ قطب جمال ہانسوی ہم عمر خود تمام کردہ رفتند و شیخ شمس الدین
ترک پانی پتی نیز گذشتند و عمر شیخ جلال پانی پتی ہشتاد سال در کتب صابرین مرقوم
است و نیز گویند کہ وہ سال از عمر خود حضرت مخدوم جہانیاں اوچی خلیفہ حضرت چراغ
وہلی را نیز دادہ اند پس این قول چگونہ صحیح آید کہ شیخ جلال الدین پانی پتی زمانہ شیخ
جمال الدین ہانسوی رضی اللہ تعالیٰ عنہ را دریافتہ باشد آری اگر عمر ایشان عدد سال
بودی آنکاہ قول سیر الاقطاب قابل اعتبار شدہ اندرین اثنا شخصی عرض کرد کہ قبلہ
جاری شدن سلسلہ جمالیہ بدنامی شیخ جلال پانی پتی قدس سرہ چگونہ شد کہ نسبت
نظامیہ دارند اگر نسبت صابریہ داشتند سہ قولش درست بودی جنمور فرمودند
چون حضرت خواجہ قطب جمال ہانسوی وصال کردند آن ام المؤمنین حضرت برہان الدین
را کہ ہفت سالہ بودند بدواستقامت خدمت جناب شیخ شیوخ العالم گنج شکار رضی اللہ
تعالیٰ عنہ رسیدہ بیعت کنانید و حضرت شیخ شیوخ العالم ہمانوقتہ خواجہ
برہان الدین را بشرف بیعت مشرف کردہ خرقہ خلافت ہم پوشانیدند۔ نیز برہان الدین
حضرت خواجہ قطب الدین منور را قدس سرہ خلافت از جناب ہانسوی تسلیم سلطان
المشاوخی بنی اللہ تعالیٰ عنہ عطا کریدہ است بعد از ان مخدوم حسین بہار
افنادیکہ از حضار مجلس گفت کہ نزد من از تمام جہان دو چیز عجیب و برگزیدہ اندیکہ
سامع و دوم حسن پستی حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقاء و نفعنا وایاکم بقاء فرمودہ
کہ بیشک سامع متفق علیہ شام کرام است مگر حسن پستی کہ آن متفق ہستند

آن نہ شنیدی

کہ این خطہ نفس است و آن قوت جان

چون در شمس پستی خالی بود آن از خطہ نفس مشکل است از آن سبب مشایخ کرام
 انکار کرده اند بعد از آن آن شخص باز دست بستہ عرض گزار شد کہ قبلاً شیخ
 ابو عبد اللہ بن کرمانی و شیخ فخر الدین عراقی رضی اللہ تعالیٰ عنہما چنانچہ پستی پستی کرده اند شیخ
 حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ نہ شیخ ہستند و نہ موصوف یکے شیخ
 احمد غزالی کہ شمس پستی کرده اند لہذا شیخ از آن فرمودند کہ سماع فی حد ذاتہ پاک و حلال
 است تا آنچہ نسبت سماع حکم دہد و او را زیہ بہاوارم از آن است کہ چون بل
 شمع و وہامت متدوان در سماع شہ اسب خوار می کنند و خود را تہ و تہ سبب بازمی
 نہ لیاقت و حاضر شدن عورات و مردان و غیر ذلک می باشد پس حکم حضرت سماع دادند
 رخصہ فی الاصل سماع پاک است و چون مشایخ کرام علیہ السلام این اشیا را منہی عنہ
 را دور کرد و آن سماع با معنی حالت خود کہ پاکیزگی و حماقت است باز آید بعد از آن
 آن شخص بگوید عرض کرد کہ قبلاً چون شیخ ابو عبد اللہ بن کرمانی علیہ السلام سماع و جب
 و قفس آمدند می چیدان آن سماع نہ امردان بالا برداشتہ سینہ خود را سینہ آہنا مالیدند
 حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند از سماع این چنین است بعد از آن
 ہمان شخص عرض نہیں کرد کہ قبلاً شنیدہ دارم کہ حضرت شیخ فخر الدین عراقی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 امردان را سجدہ می کردند حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ سجدہ
 نمی کردند پس بر پاسے امردان خوب رویان می دادند و چہ ثمان بر پاسے
 ایشان میمالید چنانچہ بارے از مصر بطرف شام روانہ شدند بادشاہ مصر

طرف موبہ شام نوشت کہ حضور پیر من آن طرف می آیتد با دسب تمام پیش آئی و تعلیم
 عظیم کنی چون شیخ قریب شام رسید و الی شام جبہ استقبال بہمہ امرائے و دیگر
 مخلوق بسیار پیش آمد پس آن با شا حسین و خوب رو بود بندست شیخ مشرف شد نظر
 شیخ بر آن سپہ افتاد و سواری فرود آمدہ بر پاش پوسہ دادن شروع کردند ہر کس حیران
 شدہ با ستاد بروئے یکہ دیگر میدند وزیر لب می گفتند کہ اینچہ حال است بعد از ان
 حضور حضرت خواجہ البقاہ الدتعالی ببقاہ فرمودند کہ حضرت شیخ شمس الدین تبریزی
 قدس سرہ نزد شیخ اوحمد الدین کرمانی قدس سرہ رفتہ پرسیدند کہ در چہ مشغولی گفت باہ را
 در طشت آب می بنیم شیخ شمس الدین گفت کہ اگر وسیلہ برگردن نداری چرا بر آسمان
 نمی بینی حضور حضرت خواجہ البقاہ الدتعالی ببقاہ فرمودند کہ شیخ اوحمد الدین کرمانی
 قدس سرہ اشارہ کردہ بجا بعد از ان فرمودند کہ حضرت روز بہان بقلی رضی اللہ تعالی
 عنہ میفرمودند باید کہ در مجلس سماع امار و حاضر باشند بگردگیر و میہ مشایخ کرام اٹھا کر دہند
 و گفتہ اند کہ قول شیخ روز بہان فتوی علیہ نیست تاکہ دیگران نیز عمل نمایند بکہ وہ فہم
 ذات او شان است بعد از ان فرمودند کہ مراد از امار کہ در قول شیخ روز بہان
 بقلی واقع شدہ آنست کہ قوالان سب ریش و خوش آواز و مجلس سماع حاضر باشند
 نہ مطلق امدان مراد است آنگاہ فرمودند کہ کاریکان بر قیاس خود نگاہ بعد از ان
 فرمودند کہ مخدوم کریم حمید اوجی خلیفہ حضرت صاحب حضرت محبوب الہی بند
 روز سے در خانہ خویش در وظیفہ شاغل بود و در خانہ برادرش مخدوم نوباکہ فاضل
 ہم بسیار بود و طائفہ لولیان فی نہ امیدند و مخدوم کریم حمید صاحب را آواز شان رسید
 و وقتے پدید گشت آنگاہ بار سے بندست حضرت صاحب رسید و از جمعہ رہ تہ

این معاملہ عرض کرد حضرت صاحب فرمود کہ مخدوم حیوان از اصوات غورات پرہیز
 باید کرد و بعد از آن فرمودند کہ حافظ غلام رسول صاحب سکنہ چاچران شریف کہ
 شخصے متراض و سالک بود و تجربہ دزدان درجہ رسانیدہ کہ چہاں سال شانہ زرا دورو
 ہم بر موسے سروریش نہ مالید و از عالم خانگی جدا ماندہ و جامہ پشمین کہ آنرا دستہ میگویند
 میپوشید و استغراق آن قدر داشت کہ اگر شمار عشا بحالت رکوع مستغرق شد
 تا صبح استادہ بودی علیٰ ہذا القیاس و سجدہ پس آن حافظ صاحب روزے از رزے
 میرا سیہ آن ہم همچون حافظ دستہ پوش بود و زیورہ گزینہ داشتہ اشعار چند سرا میداد و اشیا
 شنیدند حضور حضرت فخر العالم شیخ مارانی اللہ تعالیٰ عنہ خیر شد نہایت در غصہ
 آمدند چون حافظ صاحب بخدمت جناب حضرت میان صاحب قبلہ شرف شد
 اگرچہ حضور حضرت میان صاحب تعظیم ادا ہم کردند کہ استاد بود و گویا ہم بقدر
 گفتند کہ حافظ حیوان تو مراجعہ مقرر کردی من از آن ملایان ہستم کہ شیخ منصور را برادر
 کردہ بودند پس از آن حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ فرمودند کہ مشتبہات
 شرعی همچون احاطہ خارجہ است گرد زراعت پس کہے کہ احاطہ را چہ در زراعت
 را بطریق اولیٰ چہ بعد از آن ہمان شخص عرض کرد کہ قبلہ بدین آدمی خوب روداں
 ہرگز دشمنی نکرد و حضور فرمودند کہ چہ مشایخ کرام و چہ دیگران ہم کہے راول
 و خواہد کہ خوب رود آدمی رامی بنید چنانچہ حدیث شریف اطلبوا الحاجات من
 سائر الوجہ لکریک بارگی ذیل الحال و تباہ شدہ و بنال او گردیدن این امر محل
 خطا و استغناءست و باز عرض کرد کہ قبلہ حضور خود بدولت فرمودہ
 بودند کہ حضرت سلطان المشایخ را چون قبضہ رودے نمودے بدین سید حسن بسط حاصل

شدے حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاۃ فرمودند کہ آنچہ گفتہ ام یہاں ہے
 کہ سید حسن صاحب را فرزند ہم می خوانند و بیدنش قبض نیز بسلطنت بدل میشد
 مگر این ہم از من بپرسید کہ من حضرت سید حسن چه بود عرض کرده شد کہ بپرس
 داشت فرمودند بچاہ سالہ بود بعد از ان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاۃ فرمودند
 کہ چون حضرت قبلہ عالم ہماروی غریب نواز رضا از جناب حضرت مولانا صاحب
 شرقہ خلافت پوشیدہ آمد تمامت شش سال ہر کردست بیعت میدادند ہمدرا
 لخطہ نور و روشش پیدا شدہ سے قصداً از ان میان از کسی حرکت ناشایستہ وزنا
 واقع شد پس حضرت قبلہ عالم رضی اللہ عنہ میفرمودند کہ اگر کسی از یاران ما بے اعتبار
 نکر دے تا قیامت این معاملہ تنویر قلب بجز و مرید شدن جاری ماندی بعد از ان
 نماز عشا بہ جماعت خواندند این بندہ با جماعت ہمراہ غلامان حضور گذاردہ بر وثاق خویش
 برآمد و حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاۃ و تفعیلاً و ایاکم ببقاۃ آنجا بہ خدا
 مشغول ماندند الحمد للہ علی ذلک مقبوس سی و سیوم بوقت عصر روز شنبہ
 بتاریخ ششم از ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چہار و ہجری المقدس دولت پائیں
 و زیارت حضور حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست حاصل
 گشت حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاۃ نماز عصر بہ جماعت گذاردند
 بندہ نیز بہ ہلاوے حضور انوران جماعت داخل بود چون از نماز فارغ شدند
 از بنگلہ بیرون خرامیدند یک صاحب نصرتی بردارہ فیض آوازہ استادہ
 بود کالہ از سر بر آوردہ پیشگاہ حضور بے نیاز سی انداز بجا آورد و عرض کرد کہ ضعف
 بصارت دارم از ان سبب از تو گری غلطہ کردہ اندکی از خدام عرض کرد کہ ای

می نمایند چیزے خیرات میخواهد فرمودند این چنین مردم را چه چیز داده میشود خادم عرش
 کرد که دوسه روپیه حضور فرمودند بدیدید بدادند بعد از آن سه گیتی تیار شده بفرمان
 حضور حاضر آوردند پس بر گهی سوار شدند و دوسه بیست گار ان خاص را نیز همراه
 خویش سوار کنانیدند آنگاه بطرف باقی دو گهی نظر نموده دیگر غلامان و خادم سانج
 دست بستند حاضر بودند بر اے هر که ارشاد شد اے و اے سوار شد اے این بنده کمتر نیز در مقام
 بمقدار اے خود استاده بود و در دل خیال کنان که این بگمیان بر اے خاص
 غلامان آمده اند من از خاصان بجا اے خود بلکه از عوام هنم سیتم مرا کجا همراه برند
 همین که بر اے بنده نیز ارشاد صادر شد که بر گهی سوار شود سوار شد بعد از آن فرمودند
 هر که امر و سوار شود و دیگر و زور اے را همراه نخواهیم برد پس اکثر مردم سوار شدند بعض
 نشدند بگمیان بطرف چهاؤنی لمان روانه کنانیدند در جا اے رسیدیم که باغ و صا
 رنگارنگ و گلبن با اے بوقلمون و گلها اے گوناگون دیدیم کمال فرحت و ذوق
 رسید که در هر گلبن و گل منظره دیگر عجیب بنظر می آمدند و از هر منظره تجلی دیگر غریب
 ظاهر جلوه گر می گردید بعد از آن بگمیان به طرف جنگله ها و مکانات عمده و رنگین و باز
 چهاؤنی روانه نمودند هنگامه مردم که چیز اشیا میخریدند دیدیم فرحت و لذت روحی
 بی نهایت رسید از هر جا که سه بگمیان پے در پے میدویدند مردم را کار فرشته
 به نظاره جمال با کمال حضور حضرت خواجه البقاء العتقاه الله تعالی ببقائه که بهیكل نور مجسم
 بود حیران و واله چشم کشاده می استادند چه نصاری و چه هند و چه مسلمان چه مرد
 و چه زن چه بنغیه و چه کبیر هر که در هر کاریکه بود اے دست از کار کشیده حیران و نگران
 شده و مردم پے رسیدند که این پیکر نور غارت حور بدین شوکت و حشمت محبوب

جاذب القلوب از کجا آمده است با وجود عدم تعارف مروج از ہر طرف دوست بستہ
 سرنگون میشدند نیاز و کوشش بجای می آوردند و بازار چھانوٹی بروکھانے بگلی را ایستایند
 از ان دکان و ارجیت بوقل لہیونید کہ آبی است تریش قاطع صغرا و ہاضمہ طعام خرید
 نموده خود بدولت ہم نوشتیدند و دیگر ہمہ غلامان ہمراہ بیان را نیز نوشتانیدند بعد از ان
 بزرگجگہ مسکن خویش باز آمدند نماز مغرب با جماعت گذاردند بندہ نیز در آن جماعت بود
 آنکاہ سحہ در دست حق پرست کردہ باوراد معمولہ شاعل شدند گاہ بجزار و زوار نیز
 محاشات میکردنہ شخصے ہندہ و نہ کڑواک خانہ کہ پیشتر نیز بخدمت حضور پر نور نقار
 پیدا کردہ بود بیابا و قدیم بوس و حاصل کردہ پیشست ازوے عقائد مذہب وے
 پرسیدند و نہ پیش چچو بود عرض کرد کہ قبلہ این مذہب مانگنہ است در ششم صدی
 پیدا شدہ ہملہل این مذہب خود را پوشیدہ آمدند اکنون این مذہب قدرے شیوع
 یافتہ بظہور پیوستہ است عقیدہ اہل این مذہب این است کہ خدا عزوجل را وحدہ
 لا شریک دانند خیالات ایشان همچون خیالات صوفیان محمدیان موحدانہ است
 بت پرستی را کفر و ضلالت میدانند پیروی و متابعت دو پیغمبر ان می نمایند یکے
 حضرت محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ آنحضرت را پیغمبر حق و رسول خدا میدانند و دوم
 سری کرشن جی صاحب را نیز رسول و نبی مبرحق میدانند و قرآن شریف را در
 شاستہ ترجمہ کنانیہ اندر و زمرہ تلاوت آن می سازند بعد از ان وقت نماز عشا
 آمدہ بود حضور حضرت خواجہ البقاہ الدتعالی میقابہ از وظیفہ فارغ شدہ برخاستند آن چو
 مذہب وغیرہ لایق فتن برفتند این بندہ عرض کرد کہ قبلہ این چچو ان مسلمانان باشند
 یا نے حضور حضرت خواجہ البقاہ الدتعالی بقیابہ فرمودند کہ شرعاً مسلمانان نیستند

عرض کردم موصدان اند فرمودند موصدان این لفظ بزبان درفشان بود پیشتر هیچ غیر فرمود
 مگر اقامت گفته شد و نماز شاعل شدند بندہ نیز بہ پہلو حضور و نماز مشرف شد
 مقبوس سی و چہارم بوقت عصر روز چہار شنبہ بتاریخ ہفتم از ماہ ربیع الثانی سال سیرۃ
 صد و چہار و ہم ہجری المقدس دولت پاسے بوس و زیارت حضور حضرت اقدس کہ عبادتے
 و سعادتے فاضلتے ازین نیست میسر شد این وقت حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ
 تعالیٰ ببقاہ و نفعنا و ایاکم ببقاہ قواعد شاستر و گر لکھی و انگریزی خود بدولت نوشتہ ضام
 خاص رائے آموختند زیرا کہ حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ را علم لدنی
 حاصل است و جمیع علوم جہان را منبع و مصدر رہستند کہ ینا جمیع حکم و حقائق و معارف
 و اسرار ہم علم از وجود و سعود حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ جاری میشوند بعد از ان
 برخاستند و نماز عصر با جماعت ادا ساختند مقبوس سی و پنجم بوقت عشاء شنبہ
 بتاریخ ہشتم از ماہ ربیع الثانی سال سیرۃ صد و چہار و ہم ہجری المقدس دولت پابوس
 و زیارت حضور حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست حاصل گشت حضور
 خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ و نفعنا و ایاکم ببقاہ سجدہ در دست حق پرست کردہ و تظیفہ
 میخواندند و گاہ گاہ بچوب سوال حاضرین نیز میپرداختند اندرین اثنا جوآنے را ہی
 در شارع عام میرفت و خیال گانمنٹن میسر آید آوازش بگوش حق نبوش حضور خواجہ
 البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ رسید فرمودند کہ خیال گانمنٹن اختراع کردہ شدہ از حضرت
 منشی غلام حسن صاحب ملتانی است چنانچہ خیال چپلہ ابداع نمودہ از سید میرن
 شاہ است یکے از حضار عرض کرد کہ میرن شاہ اکنون ہم است من اورا دیدہ ام
 پیر شدہ موے سر و ریش بجناسرخی کردہ در بہاولپور میباشد بعد از ان یکے از حضار

مجلس عرض کرو کہ قبلہ قاضی صاحب خانپوری نسبت ارادت یہ کد ام دارند فرمودند
 قاضی محمد علیسی علیہ الرحمۃ مرید جناب حضرت خواجہ محمد جمال ملتانی اندو اجازت معیت
 نیز از ان می داشتند مگر خلافت پختہ از حضرت خواجہ خدابخش خیرپوری رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ دارند اندرین اثناء یکے از حضار عرض کرد کہ قبلہ یکے قاضی محمد علیسی را چہ بلکہ ہمہ
 خلفائے آنحضرت را خلافت از حضرت خواجہ خدابخش خیرپوری قدس سرہ است
 حضور فرمودند آری سید بلند شاہ صاحب سکنہ جہان و سید محمد شاہ رنگیلہ مولوی
 حامد صاحب فتح پوری چند راہی والد مولوی محمد مولی ملتانی و منشی غلام حسن ملتانی
 این ہمہ خلفائے حضور حضرت حافظ محمد جمال رضی اللہ تعالیٰ عنہ از حضرت صاحب
 خیرپوری نیز خلافت یافتند و سید صدیق محمد بن سید محمد شاہ رنگیلہ مرید حضرت
 حافظ صاحب بود و خلافت از جناب حضرت صاحب خیرپوری حاصل کردہ است
 بعد از ان فرمودند کہ حضرت خواجہ خدابخش خیرپوری مریدان بسیار کردہ اند
 ملتان دگر و نواحش و خیرپور و سوادش ہمہ از مریدان ایشان ہستند بعد از ان
 فرمودند کہ چون بر عرس مبارک پیر خود در ملتان شریف می آمدند از کثرت مرید کردن ایشان
 پتاسہ ہائے در ملتان خرچ شدہ دستیاب نہ شدی و مرید شوندگان پتاسہ ہا خریدہ
 ندر میگذازدند و تقسیم مینمودند اگرچہ ہندوان ملتانی چند مدت پیش تشریف فرما
 حضرت ایشان در ملتان در پتاسہ ساختن میسر داشتند و انبار ہا تیار کردہ می نہاد
 تا ہم صرف میشدند بعد از ان فرمودند کہ مولوی گل محمد ملتانی نیز خلیفہ حضرت
 حافظ صاحب بود مگر جانش سلب شدہ بود و قصہ اش اینطور است کہ حضرت
 خواجہ خدابخش خیرپوری خلیفہ جانشین جناب حضرت حافظ صاحب ملتانی

بودند بلکہ کلید فقر حضرت حافظ صاحب ایشان بودند کہ ہمہ اسرار فقر و کمالات حضور
 حضرت حافظ صاحب از ایشان ظہور یافتہ پس عرس کردن نیز بندہ ایشان بود
 تا بودہ اند عرس حضرت حافظ صاحب ایشان میگردند بارے بہ تقریب عرس
 در ملتان شریف آمدند و دیگر ہمہ خلفاے حضور حضرت حافظ صاحب نیز موجود
 بودند مگر بعد از حضرت صاحب خیر پوری از ہمہ خلفاے بزرگتر مولوی گل محمد بود
 پس حضرت صاحب خیر پوری در خانہ مولوی گل محمد ریختہ اورا گفتند کہ من نزد تو
 آمدہ ام کہ آنچہ از جناب حضور حضرت حافظ صاحب رضی اللہ تعالیٰ عنہ بر من
 عطا و ادا شدہ تر امید ہم وے رعونت کردہ گفت کہ در خانہ خود بنہ جلوہ گری خود
 مرا نہ تمام از خصصت خواجہ پیر خود بکے حاسبتہ ندادہ است شمار صرف پیر برابر
 و اولی و بہتر میدانم و پس حضرت ایشان رنجہ خاطر و خشمناک شدہ برخاستند
 و روانہ شدند و حضرت ایشان اگرچہ بدرجہ کمال حلیم و رحیم بودند مگر چون گاہے کہ بر
 خشم و غضب آمدی برنگشتہ پس باین حالت پر خشم و جلالست بر مزار نور بار حضرت
 خواجہ حافظ صاحب حاضر رسیدہ یک جوان را از قوم خود کان کہ مرید بودند گفتند
 کہ بندوق برداشتمہ در اینجا ستادہ باش و قتیکہ گل محمد بیاید اورا بندوق بزن بعد از ان
 حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ پیش ازین واقعہ مولوی گل محمد
 خیال داشت کہ روضہ جناب حضرت حافظ صاحب رضی اللہ تعالیٰ عنہ وے
 بناکنند لیکن چون این ناشایستگی بہ نسبت حضرت صاحب خیر پوری قدس سرہ
 از وے صادر شد روضہ حضرت اوشان نیز حضرت خواجہ خیر پوری بناکنانیدند
 و بعد ازین روز کہ موے گل محمد بخدمت حضرت خیر پوری بے ادبانہ سخن گفتہ معلوم

وے در حقیقت تباہی افتاد و حالش مسلوب گردید وصال و میمہ و افعال رویہ وے
از حد زائد فرود و دنیا چنانچہ نخستین این بود کہ مردم نزدش ہزاران روپیہ تقدیمی مالیت
گذاشتہ بودند از ان انکار کرد کہ کسے نزد من امانت نہ داشتہ چون این مال مفسوب
بسیار بدتش آمد تمام لولیان پیش خود میرقصانید و بزبان خود روپیہ داشتہ یکے را
از لولیان گفتے کہ بیا و تو نیز بزبان خود این روپیہ برداشتہ برو و در آخر عمر کہ قوت شدہ
بود از حرص شہوت نفسانیہ گفتے کہ دختر و ازوہ سالہ باشد کہ من اورا برے نکتم
بعد از ان یکے از حضار عرض کرد کہ قبلہ حضرت صاحب خیر پوری کہ برائے مولوی
گل محمد جوانی را مقرر نمودہ استانیدہ بودند سنت پیر خود ادا کردہ اند حضور فرمودند اگر
دیگر از حضار عرض کر فاق چگونہ است فرمودند کہ قاری عزیز اللہ صاحب وقاری صبیغہ
صاحب کہ ہر دو برادران خلیفہ حضور شیخ المشارق و المغرب خواجہ خواجگان قبلہ عالم
ہماروی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہستند قاری عزیز اللہ صاحب یکے از مکملین بودند وقاری
صبغہ اللہ صاحب نیز ویش بودند و در علم ظاہری تبحر تمام داشتند یک ہمد و ہشتا
نظر طالب العلم خدمت ایشان کتب درسیہ میخواند و متشرع و زاہد متقی بودند و ہر دو
برادران در تمام عمر خود گاہے سماع نشنیدہ اند و حضرت قبلہ عالم نیز سماع کم و اندک
مے شنیدند خلفاے خود را امر بشنیدن سماع می فرمودند و خود بدولت نفرت می نمود
اگر گاہے کہ اتفاق شنیدن سماع افتادی صرف بر عایت او اسے سنت سینہ پیران
عظام رضی اللہ تعالیٰ عنہم داخل مجلس سماع گردیدہ می شنیدند پس چون حضور حضرت
قبلہ عالم رضی اللہ تعالیٰ عنہ وصال فرمودند بر و تاریخ عرس حضرت خواجہ صاحب
الروحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ و حضرت محمد سلیمان تونسوی رضی اللہ تعالیٰ عنہ .

حضرت خواجہ محمد جمال ملتانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دو دیگر خلفائے اہل صفا حضرت
قبلہ عالم نیز حاضر شدند مجلس سماع بر دروازہ خانقاہ حضور شروع کروند اندرین اثناء
قاری صبیحۃ اللہ صاحب بچوش تمام پرجاست و گفت کہ اینچہ بدعت است کہ بر
مزار حضور شیخ شروع کردہ اید بہ بیت یکہ سرودہاے شمار خورد خورد میکنم پس ہمہ
طالبان را ہمراہ کرد و در دست ہر یکہ چوبدستہ داد و مع ہمہ طالبان تکبیر اللہ اکبر
گویان بطرف اہل مجلس سماع روانہ شدند کہ از اہل مجلس ہیچ نگفت مگر حضرت صاحب
صاحب رحمہ فرمودند کہ زود تر مرا بندوق بدہید کہ چون قاری صبیحۃ اللہ پاسے خود
در صفہ مجلس نہد ویرا بندوق خواہم زد اما قاری صاحب تا دروازہ صفہ
رسیدہ باز گردید و خاموش شدہ بنشست مقبوس سی و ششم بوقت عصر روز
خمسین ششم از ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چہار و دہم ہجری المقدس دولت پابوس
زیارت حضور حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست میسر شد حضور حضرت
خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا وایاکم ببقائہ منزل قرآن شریف میخواندند چون از
تلاوت قرآن شریف فارغ شدند قطعہ عبارت از تفسیر عرائس البیان فی حقائق القرآن
للشیخ الکامل ابی محمد زہبان ابن النصر البقلی الشیرازی المتوفی فی سنتہ ستہ
و ستین من الهجرة کہ بر پرچہ کاغذ نوشتہ پیش کردم و استفصار نمودم کہ قبلہ حضرت
شیخ واسطے رفع چہ اجزات کردہ بر وصول حضرت ابی زید السبطامی رضی اللہ تعالیٰ
عنہ حکم توہم کردہ است حال آنکہ حضرت ایشان مقتدر اے مشایخ کہ باراند و از باقی
عبارت تفسیر نیز استعدا بیان معانی نمودم پس آن عبارت را از اول تا آخر دو بار وید
و فرمودند سبحان اللہ ۵

فارسین را شش ایوان عشق

روز بهان فارس میدان عشق

بعد از آن رخ مبارک بطرف این بنده آورده از اول تا آخر ترجمه کردند و آن عبارت
تفسیر ترجمه که حضور کرده بودند این است قال الله تعالی سبحانه - ان يتبعون
الا الظن وما تهوى الا نفس يا عاقل احذر مما يغوى اهل العزت
بالله من الاشكال المخابيل التي تبدوا في خواشي ادمقتهم وهم
يحسبون انها مكاشفات الغيوب وانوار دات القلوب ويدعون
انها عالم الملكوت وانوار الجبروت وما يتبعون الا هوسات ^{لنفوسهم} ^{لهم}
ومخابيل شياطينهم التي تصور عند هم اشكالا وتمثلا ويزينون
لهم انها الحق والحق منزلة عن الاشكال والتمثال واياك يا صاحبي
وصحبة السالوسين المجاهدين بالحق الذين يدعون في زماننا
بمشاهدات الله مشاهدة حق للاوليا وليس يكتشفون للاعداء
قال الجنيدي رأت سبعين عارفا قد هلكوا بالثوهم توهموا
انهم عرفوه وهو قول - ان يتبعون الا الظن وقال الشبلي من
تحقق في حقيقة الحق فهو نفس الحقيقة لان الله تعالی يقول
ان يتبعون الا الظن افهم يا صاحبي ان اشارت حقيقة هذا
الآية تاول الى الكل اذا كل معزولون عن ادراك حقيقة الحق وما
ادركوا فهو اقدارهم وجل قدر الحق عن اقدارهم وادراكهم
قال الله سبحانه وتعالى وما قدر الله حق قدره ولذلك
اجترأ الواسطي في حق سلطان العارفين الى يزيد بسطامي قد تزين

بقوله كلهم ما الو على التوهم حتى ابوينيد مات على التوهم ترجمه
 است وانا بترين از آنچه اغواہ داده شده اند لعنہ انکسان کہ عند اللہ اہل غرت ہستند و
 آنچه کہ سبب اغواہ آنہا شدہ از اشکال خیالیہ آنہا است کہ ظاہر شدہ است در
 پرودہ ہا سہ و ماغ ہا سہ ایشان و پندارند کہ بدستی آن اشکال مکاشفات غیبیہ
 اند و اعجاب دلہا است و دعوی میکنند اینکہ بدستی آن عالم ملکوت است و انوار
 جبروت حال ہن است کہ تابع نمے شوند مگر ہوسہا سہ نفس خود ہارا و تحیدات
 شیطانی خود ہارا آنکہ تصویر کردہ شدہ اند آن ہوسات نزد ایشان از روئے اشکال تمثال
 قدیست میدہند شیطانی ہر اسے تابعین خود اینکہ بدستی آن حق است حال آنکہ حق
 منسہ و پاک است از اشکال و تمثال نگہ رازی یار من خود را از صحبت کسانی کہ
 مکاراند و غدار و جاہل و بخیر اند بہ حقیقت حق آنانکہ دعوی کنند در زمانہ ما ہذا خدا
 عز و جل مشاہدہ حق ثابت است و مختص است بر اسے دوستان و نیت امر مکتشف
 بر اسے دشمنان گفت شیخ جنید رضی اللہ تعالیٰ عنہ دیدم ہفتاد عارف را کہ تحقیق
 ہلاک شدہ اند ہمہ بتوہم یعنی وہمہ کردہ اند اینکہ بدستی آنہا دانستند اورا و قول
 حق سبحانہ خبر میدہد اینکہ تابع نمے شوند مگر گمان را و شیخ شبلی گفت کسی کہ تحقیق
 کند در حقیقت حق پس آن نیست نفس حقیقت زیرا کہ بدستی حق را تعالیٰ میفرماید
 تابع نمے شوند مگر گمان را فہم کن اسے یار من بدستی اشارت حقیقت این آیت تاویل
 کردہ شدہ است طرف کل زیرا کہ کل مغرول ہستند از درک کردن حقیقت حق و آنچه
 درک کردند پس آن اندازہ آنہا است و برتر است قدر حق از قدر آنہا و ادراک آنہا
 فرمود حق سبحانہ و تعالیٰ و ما قدر واللہ حق قدر ماہ و ازین سبب

جرات کرد شیخ ابوبکر رضی واسطی رضی و حق سلطان العارفين ابی نذیر بسطامی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بقول خود کہ ہمہ مرده اندیر تو ہمہ تا آنکہ ابونزید مقرر بر تو ہم بعد از ان فرمودند کہ اول آیت قرآن شریف است از انجا تا قول حضرت شیخ شبلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بیان حال آن کسان است کہ در دام اغوائے شیاطین آمده اند و تا بوده اند ازین دام خلاصی نیافته لغو بالشد من ذلک و از قول شیخ شبلی تا قول شیخ ابوبکر واسطی رضی اللہ تعالیٰ عنہما بیان واقع است کہ بیشک گمنہ ذاتی حق مطلق بدرک و مشہود کس نیست و از قول شیخ واسطی رضی تا آخر تنبیہ است مرکب سائے را کہ در اغوائے شیاطین و نمایش آنها آید مغرور شدہ اند تا بداند کہ ہر گاہ شیخ ابونزید بسطامی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بگمنہ ذات حق سبحانہ رسیدہ آنہا را چہ نزد کہ برخیا لائے کہ از حرکت شیاطین در انظار آنها و دیداریندہ شدہ است گشتہ اند و این خیالات باطلہ را مشاہدہ حق دانستہ اند بعد از ان فرمودند کہ این چنین تنبیہات و توبیخات در احادیث شریف نیز واقع شدہ اند تا کہ ناقصان و کم حوصلگان و رباویہ گمراہی نیفتند ورنہ شیخ ابونزید رضی اللہ تعالیٰ عنہ از اجل و اصلمان و از آنکہ عرفان ہستند و بقدر حقیقی فائز شدہ بعد از ان فرمودند کہ بعض اولیا سے کرام و رقبہ مکشر شیاطین نیارہ مگر چون از مقربان و محبوبان حق سبحانہ و تعالیٰ بودہ اند و در تربید و فریب او مطلع گردیدہ بمقصود اصلی رجوع کردہ اند چنانچہ در نفحات الانس نوشتہ کہ مشائخ چند در جاسے نشستہ با ہم سخن شاہدہ میگفتند یکے از ایشان شیخ ابو محمد خفاف بود ہر یک باندا زہ حال خود حکایت کردہ شیخ ابو محمد را گفتند شما ہم گوید ایشان بیان کردند کہ روزے از پیش چشم حجاب دور نمودند و پردہ بپردہ داشتند حق را دیدم کہ بر عرش برین نشستہ است اورا سجدہ کردم و آن گاہ

ہمہ مشائخ با یکے عالم محبت ملاقات کروند و اور گفتند کہ مارا حدیثیے از رسول اللہ بگوئی
وے حدیثیے روایت کرو کہ شیطان بر اعرشے است در میان آسمان و زمین کہ ہر گاہ کہ
راورفتند اندازد برومی این عرش بکشوف نماید شیخ ابو محمد گریان شدہ برخاست و توبہ ساق
و نماز ہا اقصا کرد و بہما بخارفتہ بر شیطان لعنت کرد بعد ازان حضور خواجہ بقاہ اللہ
تعالیٰ یقماہ و تفعنوا یا کم بقماہ فرمودند کہ حضرت شیخ ابو بکر واسطی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
از مشاہیر اولیاء اند و از اقوان و از خلفائے شیخ جنید رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہستند و توحید و
تصوف سخن بالا میگفتند ہیچکس حیا نشی نہ فہمیدی ازین سبب مردم از وے انکار
کردند از ہفتاد و شہر بیرون کردہ شدہ است آخر مردم و قرار گرفتند پر سیدہ شکر کہ اینجا چگونہ
آرام یافتہ گفتند اینجا بعض بعض شخص سخن من می فہمند بعد ازان فرمود
کہ شیخ روز بہان قلبی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نیز از گبری مشائخ روزگار ہستند و زے از
سرے گذشتند از اندرون سر اشنیدند کہ مادرے و دخترے جمیلہ و خوب و رامیگفت
کہ از سر بیرون مرقا بازار حسن تو کم و از زان نشود و خریداران تو مشتاق تر شوند پس شیخ
روز بہان در جوابش فرمودند کہ حسن کجا پنهان کرد و اگر صد ہا پردہ بروے کنی ہر حال
ظہور نماید و دل ہاے بیدار را باید اندرین اثناے این بندہ این مصرع بخواند
حسن نہ آمنت کہ ماند نہسان *

ہنوز این مصرع تمام نہ کردم کہ حضور حضرت خواجہ بقاہ اللہ تعالیٰ بقاہ مصرع
ثانیہ را ہرچہ بود پردہ جہان در جہان - بر زبان مبارک راندند -

مقبوس سی و ہفتم - بوقت عشا شب جمعہ نہم ربیع الثانی
سال سیزدہ صد و چہار دہم ہجری المقدس و است پاسے پوس و زیارت حضرت اقدس

عبادت و سعادت بہتر ازین نیست حاصل شد حضور حضرت خواجہ بقاہ اللہ تعالیٰ
بقاہ و نفعنا و ایاکم بقاہ سجدہ در دست مبارک کردہ اوراد و مقررہ بخوانند بعد ازان
یکے را از حضار مجلس فرمودند چنانکہ بخوان کہ من بشنوم و آن بیچ نامہ کتاب بے بودہ است
فارسی و تواریخ سلاطین و الساب قوم ستندہ از سیویستان و بکتر و سکھر و رڈرہی و دیگر
بلاد سندہ پس و سے نمندے ازان برخواند حضور حضرت خواجہ بقاہ اللہ تعالیٰ
بقاہ اصغار و سماع میفرمودند و تقریباً ذکر امام مہدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ افتاد حضور حضرت
خواجہ بقاہ اللہ تعالیٰ بقاہ فرمودند کہ کتاب اقتباس الانوار ببارید خادے دود و از
صندوق کتب کتاب مذکورہ بر آوردہ پیش حضور نما و پس حضور سجدہ را بر سر پینادہ کتب
مذکورہ را گشاوند و فرمودند کہ این بادشاہ کتاب افتادہ است انگہ از سہ مقام ازان
کتاب برخوانند یکے عبارت این است و خاتم ولایت مطلقہ عامہ عیسیٰ علیہ السلام
است کہ در زمان او مہدی خواہد بود و این رواست مرقول کسے را کہ میگود مہدی
ہمین عیسیٰ علیہ السلام است و متسک مے کنند باین حدیث کہ لامہدی الا عیسیٰ ابن
مریم دوم عبارت این است آن مطلع الانوار مہدی آن خاتم ولایت محمدی آن مجدد
پاک احمدی امام بحق ابوالقاسم محمد بن حسن مہدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ و سے امام دوازدهم
است از ائمہ اہل بیت و لاوتش شب جمعہ یازدہم ماہ شعبان شد خمس و خمسین و
مائتین و بہر روایت شواہد النبوة بتاریخ ثلث و عشرين من شهر رمضان سنہ ثمان و
خمسین و مائتین در سر من راسے عرف ساحرہ واقع شدہ مادرش ام ولد بود و ز جس
نام و بعضے سوسن و بعضے صیقل گفتہ اند امام دوازدهم در کنیت و نام حضرت
رسالت پناہ علیہ الصلوٰۃ والسلام موافقت دارد و القاب شریفش مہدی و

وقایم و منتظر و صاحب زمان و خاتم انما اثنا عشر است و صاحب زمان در وقت وفات پدر خود
 امام عسکری پنج ساله بود که بر مسند امامت نشست چنانچه حق تعالی بخیر این ذکر یا علیہ السلام
 در حالت طفولیت حکمت کرامت فرمود و عیسیٰ بن مریم را در وقت صبی بمرتبه بلند رسانیده
 همچنین او را در صغر سن امام گردانید عبارت سیوم صاحب مرات الاسرار از حبیب السیر نقل میکند
 این مقدمه نزدیک علمای بزرگوار و فضلا عالمی مقدار بیست و پونہ و جمیع فرق استنبوی و تمامی
 طوائف ملت مصطفوی صلی اللہ علیہ وسلم اتفاق دارند کہ ظهور مہدی بوقوع خواهد یا نمید و بواسطہ حسن اتمام و جہت
 آن امام عالی مقام طرف عالم و بلاد و اعدال و داد و پرخواہ گردید یا این مذمتی است کہ مہدی موعود امام محمد
 حسن عسکری خواهد بود یا دیگر از بنی فاطمہ عقیدہ اہل سنت و جماعت آن است کہ قائم آل رسول خواهد
 بود شخصی خواهد بود از اولاد فاطمہ رضی اللہ عنہا کہ در آخر زمان تولد نماید امام محمد حسن عسکری ۱۰
 مہدی نہ گویند و نہ سبب امامیہ اثنا عشر بر آن است کہ مہدی عبارت از محمد بن حسن عسکری
 است رضا و او نمردہ بلکہ در سردابہ سر من راے مخفی گشتہ است چون مشیت احدیت
 بخرج آن تعلق گیرد ظهور خواهد نمود و ہم صاحب مرات الاسرار مینویس کہ فرقہ امامیہ
 آن امام را دو غیبت قرار دادہ یکے غیبت قصرے یعنی کوتاہ تر آن از وقت وفات
 محمد بن حسن عسکری رضی اللہ عنہ کہ دے در سردابہ سر من راے مخفی شد تا زمان انقطاع سفارت
 بود و دیگر غیبت طوے یعنی دراز تر آن از زمان انقطاع سفارت است کہ حق تعالی
 ظهور زمان دے را مقدر ساختہ است و دو غیبت قصرے او را سفیران بودند
 کہ یکے بعد از دیگرے واسطہ بودہ اند میان دے و سایر خلایق و حاجات و
 سوالات ایشان را بے سیرسانیدند و جواب آن بر خلق مے آور و ند پس آن سفارت
 بر شخصے علی بن محمد نام ختم شد و وفات علی مذکور در سہ سہ و عشرین و ثلث مائتہ واقع شد

یہ سدا زان هیچ سفیرے امام راندید و سخن او نشنید و یک فرقہ بر آن رفته اند کہ مہدی
 آخر الزمان عیسیٰ بن مریم است علیہ السلام این روایت بغایت ضعیف است زیرا کہ
 اکثر احادیث صحیح و متواتر حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم درود یافتہ
 کہ مہدی از بنی فاطمہ خواہد بود و عیسیٰ مریم با او اقتدا کردہ نماز خواہد گذارد و جمیع عارفان
 صاحب التکلیف برین متفق اند بعد از ان حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ
 ببقاہ و نفعنا و ایاکم ببقاہ فرمودند کہ من میگویم کہ ہمین امام مہدی محمد بن حسن عسکریؑ
 در آن امام مہدی موعود کہ در آخر الزمان از بنی فاطمہ متولد شود بر وزیر ظہور خواہد نمود و تنبیہ
 الحمد للہ ولہ المذتہ کہ حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ و نفعنا و ایاکم ببقاہ چنان
 قول فاصل بیان فرمودہ اند کہ در میان اقوال و روایات ہر دو فرقہ تطبیق و توفیق دادہ
 نزاع و اختلاف برخاستہ است ہر دو فرقہ در قول و عقیدہ خود بہ نسبت امام ہمام
 مہدی علیہ السلام صادق است مقبوس سی و ہشتم بوقت عصر روز جمعہ
 بتاریخ نہم از بیع الثانی سال سیزدہ صد و چہار و ہجری المقدس دولت پایتوبوس و
 زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست بدست شد اندرین اثنا
 از برائے تحقیق فرق کردن در میان تناسخ و بر وزیر عرض کردہ شد حضور خواجہ البقاہ اللہ
 تعالیٰ ببقاہ و نفعنا و ایاکم ببقاہ فرمودند کہ فرق در میان تناسخ و بر وزیر این است کہ تناسخ
 عبارت است از مفارقت روح از جسد و وصولش در جسد دیگر بے فرصت
 و فاصلہ چہ آناکہ قائل بتناسخ اند ما در جہان نزو ایشان بر این است کہ روح بے جسد
 عنصری ہرگز نمے ماند و در بر وزیر این امر ضروری و شریک نیست کہ روح بے جسد
 عنصری ہرگز نمے ماند بلکہ اگر از جسد عنصری مفارقت کردہ در بدن مثالی قرار

وبعد از مدتی در جب عنصری کاٹے بروز نمایان امر جائز است بعد از ان کتاب
 فوائح تصنیف ملا حسین بن معین الدین میبزی کہ در آن نیز نبذی از مسئلہ تناسخ و
 یہ روز نوشتہ است بخدست حضور و ادم اند کے ازوے بر خوانند و باز دادند آنگاہ مولوی
 غلام احمد اختر آن کتاب را از مقام تناسخ بر خوانند و حضور اصغافر نمودند و عبارتیکہ پیش حضور
 خواندہ شدہ است این است و حضرت نور بخش قدس سرہ میفرماید الفرق بین
 التناسخ والبروز التناسخ وصول الروح اذا فارق من جسد
 الى جنين قابل للروح يعنى في شهر الرابع من وقت سقوط النطفة
 وقرارها في الرحم وكانت تلك المفارقة من جسد والوصول
 الى اخر معاً من غير تراخ والبروز ان يفيض روح من ارحام
 الكمل على كامل كما يفيض عليه التجليات وهو بصير مظهره
 وبقول انا هو لعب از ان این بندہ کاتب الحروف دست بستہ عرض کرد
 کہ قبلہ در یک جسد و روح یکے روح باز و دوم روح مبروزیہ میباشند یا نہ حضور
 خواجہ ایقا و اللہ تعالیٰ ببقایہ فرمودند کہ ہاں یک روح باز میباشند کہ چون جنین قابل و
 مستعد روح میشود پس روح کاٹے از بدن مثالی مفارقت نمودہ در آن جنین منفوخ
 میگردد و بروزے نماید چنانکہ شیخ اکبر رضا و فتوحات مکی گفتہ کہ حضرت ادریس علیہ السلام
 و حضرت الیاس علیہ السلام یکے است زیرا آنکہ روح پاک حضرت ادریس علیہ السلام
 از بدن مثالی مفارقت کردہ در جب عنصری حضرت الیاس علیہ السلام بروز کردہ است
 و ظاہر شدہ است چون حضور این حکایت تمام کردند این بندہ عرض کرد کہ قبلہ در
 فصوص الحکم نیز جنین نوشتہ اند فرمودند آری و فصوص الحکم بہت بوقت

تصحیح این اوراق عرض کردم کہ قبیلہ از تقریر حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و از کلام
 شیخ اکبر محی الدین بن العربی رضی اللہ تعالیٰ عنہ این چنین معلوم میشود کہ در بروز یک
 روح بارز می باشد و بس و از عبارت فواج چنان مفہوم میگردد کہ در بروز دور روح می باشد
 یکے روح مبرز و فیه و دوم روح بارز پس روح مبرز و فیه منظر خواهد بود و روح بارز ظاہر
 حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ حقیقت حال آنست کہ بروز و قسم است
 یکے بطریق منظریت و دوم بطریق غیر منظریت پس آنکہ بطریق غیر منظریت است آنجا یک
 روح می باشد کہ چون چنین قابل روح میشود و در وے بروز می نماید چنانکہ شیخ اکبر در
 فصوص الحکم گفته کہ الیاس همان ادریس ۱۴ است و آنکہ بطریق غیر منظریت است آنجا
 و در روح مے باشد یکے روح مبرز و فیه کہ منظر است دوم روح بارز کہ ظاہر است
 در وے و صاحب فواج ہمین قسم ثانی را نوشته است بعد از آن فرمودند کہ در
 کلام شیخ اکبر آمده است کہ القطب الذی لہ میت ابد او احد و هو
 محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام یعنی قطبے کہ نزد ہمیشہ یکیت و آن حضور حضرت
 محمد صلی اللہ علیہ وسلم اند بعد از آن حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ از
 حضرت آدم صلی اللہ علیہ وسلم تا خاتم الولاۃ امام مہدی حضور حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم
 بارز اند پس اول بار در حضرت آدم علیہ السلام بروز کردہ اند اول قطب حضرت آدم علیہ السلام
 شدہ است دوم بار در حضرت شیت علیہ السلام بروز کردہ اند اینچنین در سائر انبیاء و رسل
 صلوٰۃ اللہ علیہم بروز فرمودہ آمد تا کہ بہ جسد عنصری خود تعلق گرفتہ جلوہ گری ساخت
 دائرہ نبوت را ختم کردہ اند بعد از آن در حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ بروز کردہ اند بعد از آن
 در حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ بروز فرمودہ اند بعد از آن در حضرت عثمان رضی اللہ عنہ بروز ساختہ بعد از آن

در حضرت علی رضا بروز فرموده اند بعد از آن در دیگر مشایخ نوبت نبوت بروز کرده آمده اند و
خواهند آمد تا آنکه در امام مهدی بروز خواهند فرمود پس از حضرت آدم تا مهدی همه انبیاء
و کمل اولیاء که قطب دارند همه منظر هر روح محمدی صلی اللہ علیہ وسلم هستند و روح محمدی
در ایشان بروز و ظهور فرموده است پس اینجانبی و روح بوده اند که روح حضور حضرت
محمد صلی اللہ علیہ وسلم که باز است و دوم روح همان ولی یابنی که بروز فیہ و منظر است
مقبوس شعی و نهم بوقت عصر روز یکشنبه بتاریخ یازدهم ربیع الثانی سال سیزده
صد و چهار و نهم هجری المقدس دولت پاسبان و زیارت حضرت اقدس که
عبادت و سعادت و بهتر ازین نیست حاصل شد اندرین اثنا شیخ پیر شاہ صاحب
ملتان و پسرش شیخ ریاض حسین و دو پسرانش یکے ولایت حسین و دیگر بہاؤن شاہ
آمدند و ہمہ صاحبان اجداد تبار و تواضع ہر دو دست بر اقدام مبارک حضور حضرت خواجہ
البقاہ اللہ تعالیٰ بقیانہ نہادہ نگاہ بغل گیری کردند شیخ پیر شاہ صاحب راز و یک خود جا
دادہ بنشانند و الطاف بسیار کردند این شیخ پیر شاہ صاحب پیر شدہ بود و ریش سفید
رازنگ حنا سرخ دادہ بود شیخ ریاض حسین نوجوان بود و پسرانش ہنوز بے ریش بودند
و ہمہ صاحبان نہایت متواضع بودند و شیخ پیر شاہ صاحب ابن مخدوم حسن شاہ صاحب
است کہ سجادہ نشین گدی حضرت غوث العالم بہاؤ الحق والدین زکریا ملتانى بودہ است
بعد از آن نماز مغرب بجماعت خواندند این بندہ نیز در انجاشت بود مقبوس حضرت کلم
بوقت عصر روز پنجشنبہ پانزدہم از ماہ ربیع الثانی سال سیزده صد و چهار و نهم ہجری المقدس
دولت پاسبان و زیارت حضرت اقدس کہ عبادت و سعادت و بہتر ازین نیست حاصل شد
حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقیانہ و نفعنا و ایاکم بقاہ بدست مبارک خود

جہت مخدوم المدیحا یا شاہ اوچی بہاولپوری کہ مرید حضور است نہ خط سفارشی بطرف حکام
 بہاولپور نوشتند ہر سہ خط بعینہ اینجا نقل کردہ شد خط اول ہوا القادس۔ وزیر صاحب
 والا مراتب عالی مناقب ذوالمجدد والمواہب زادرتبہ از فقیر غلام فرید بعد اسلمہ مسنونہ
 ودعوات ترقی مطالب صوری ومعنوی واضحہ اسے عالی یاد براسے کار بار مخدوم صاحب
 سید المدیحا یا شاہ منشی احمد یار معتبر خود را در خدمت فرستادہ فانگشتہ مبین حالات
 خواہد شد چونکہ مخدوم صاحب ممدوح مظلوم و حقدار است بجالش لطف از رانی
 فرمایند و کار بار شان حسب مدعا و استحقاق توانند فرمود کہ اجر عظیم تواند شد و دستخط
 فقیر غلام فرید از ملتان شریف خط دوم ہوا القادس مرزا صاحب والا مراتب عالی مناقب
 مال مشیر صاحب زادرتبہ از فقیر غلام فرید بعد اسلمہ مسنونہ ودعوات ترقی مدارج دینی و دنیوی
 واضحہ اسے عالی یاد براسے کار بار مخدوم صاحب سید المدیحا یا شاہ منشی احمد یار معتبر خود
 در خدمت فرستادہ مفصل بیان خواہد ساخت چونکہ مخدوم صاحب موصوف
 حقدار است و بغایت مظلوم است رعایت شان حسب الحق از جملہ ثواباے
 اعظم است ضرور بحال شان لطف فرمودہ کار بار شان المدعا سر انجام خواہند فرمود
 کہ از دوستان این فقیر اند فقیر براسے کار بار شان آن والا شان را ذمہ داری سازد
 ضرور خواہند فرمود والد عادت فقیر غلام فرید خط سوم ہوا القادس قاضی صاحب
 والا قدر مہربان دوستان قاضی صاحب میان سرور دین سلمہ ربہ۔ از فقیر غلام فرید
 بی اسلمہ مسنونہ ودعوات و افیات آنکہ براسے کار بار مخدوم صاحب سید المدیحا یا
 شاہ منشی احمد یار را در خدمت مشیر مال صاحب فرستادہ چونکہ مخدوم صاحب موصوف
 مظلوم و حقدار است از دست تطاول زبردست اورا امان دہانند و از مال شہیرگان

کار بارشان حسب مدعا سرانجام کنانیده و ہند ضرور ضرور السلام مع الاکرام دست خد

فقیر علام فرید

بعد از ان شخصے طفلاک را برداشته پیش حضور آورد و عرض کرد کہ برائے وے

تعویذے عطا فرمائید پس حضور بدست مبارک خویش تعویذے نوشتہ ویرا دادند

بعد از ان فرمودند کہ بگشیان بیاریہ حسب انارشاد سہ بگہی آوردہ عرض کردند کہ

بگشیان برووازہ حاضر اند پس برخاستند و بر یک بگہی بہ چند نفر خدام خواص سوار شد

بقصد زیارت القدر و ہم حضرت خوش الاظہار باد الحق ذکر یاری فی اللہ تعالیٰ عنہ روانہ شد

و بر باقی دو بگہی دیگر خدام سوار گردیدہ عقب بگہی حضور روانہ کردند ہنگام سوار شدن

مخلوقات سے شمار بعضے زائران و بعضے سائلان دینی و بعضے زرخوابان گردا گرد

بگہی آنچنان غلغل و شور انداختہ بودند کہ شور محشر تصور میشد ہمین روز ہمان یک شیخ

را زیارت کردہ باز بر فاق خویش باز تشریف فرما شدند و درین روز بندہ ہرہ نبود مقبول

چہل و یکم بوقت عصر و زجہ ہفتم از ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چہار و ہجری

المقدس دولت پائے بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہترین

نیست دست داد شخصے آمدہ عرض کرد کہ مرا و وجہ مرا بیعت فرمائید فرمودند نشین

بعد از دو ساعت خواص الناس برخاستہ رفتند و خواص بدستور نشستہ مانند آن شخص را

فرمودند کہ عورت خود را بخوان پس آن عورت پیش حضور نشست و حضور رو مال را گسترید

یک جانب آن در دست خویش گرفتند و دیگر طرف آن آن عورت را دادہ فرمودند

کہ بگیر آنگاہ فرمودند کہ خاموش شدہ نشین آنگاہ سر مبارک بحسب آوردہ زیر لب

آہستہ آہستہ چیزے می خوانند بعد از دیرے سر بالا کردہ ویرا توبہ کنانیدند ویرا سے

نماز تا کید فرمودند آن گاه شوهرش را خوانده پیش خود نشاندند و هر دو دستش را ببرد و دست
خوش گرفته بیعت نمودند و توبه اش داده تا کید نماز کردند و وظیفه ذکر جبر و از ده صد بار
بدین طریق گفتند که دو صد بار لا اله الا الله و چهار صد بار لا اله الا الله و شش صد بار
لفظ الله آنکه جسته دیگر شخص عرض کرده شد اورا نیز بدین وضع بیعت کرده وظیفه
ده بار سورت اخلاص و ده بار درود شریف عقوبت هر نماز فرمودند بعد از آن
یک خادم عرض کرد که قبله موجب فرمان حضور سه گنجی بر دروازه استاد اند پس
حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ از آنجا برخاستہ مع چند خادم خواص بران گنجیان
سوار شدہ بر اسے ملاقات شیخ پیر شاہ صاحب موصوف تشریف فرما شدند
بندہ را قم الحروف نیز ہمراہ خادمان حضور سوار بود چون بر ذائقش رسیدند شیخ
پیر شاہ صاحب پیشتر بر اسے استقبال با سپرد سپران سپرد متعلقان خود از مقام
خود بیرون آمدہ بہ کمال تواضع ہر دو دست خود بر پاسے مبارک حضور اقدس
نمودہ آن گاہ منانتمہ کردند آن گاہ حضور پیشتر میرفتند و شیخ پیر شاہ صاحب متعلقان
خود پس حضور میروند تا کہ بر لباط کلمہ گسترده بودند و بر آن یک غلیچہ نیز گسترده اند
رسیدند و بر آن یک وسادہ کمان ہم نمادہ بود بر یک طرف آن وسادہ بر غلیچہ حضور
نیشستند و بر طرف دیگر پیر شاہ صاحب مگروسے اکثر بگلم و اندک بر غلیچہ نیشستہ بود
بکمال ادب و تکیہ ہم خیالی نمادہ اند پیر شاہ صاحب دوزانو نشستہ است و حضور
نیز دوزانو نشستہ اند آن گاہ حضور پیر شاہ صاحب را فرمودہ اند کہ گشت او بنشیند
و سے نشکر و کہ حضور کہ شاد و نشیند حضور فرمودند کہ عادت من نشستن برین
طوری شدہ است پس حضور بچنان دوزانو نشستہ اند و سے الادب فوق الادب

گفتہ مربع نبشت شیخ ریاض حسین روس بہ پدر آورده گفت بر بندگان مہربانی
کرده اند پیر شاہ صاحب پسر را جواب داد کہ ع

شاہان چہ عجب گرینوازند گدا را +

حضور کمال تواضع تبسم نموده فرمودند کہ بادشاہ شاہستید آخر یک ساعت
محاکات و محاذات کردہ برخاستند و رونق افزا بر مکان خود شدند دو وقتہ دعوت
شیخ پیر شاہ صاحب کردہ بود گوشت نان و پلاؤ زردہ و شیر و غیرہ اشیائے لوام
خوردنی در لنگر حضور دادہ بود مقبوس چیل و دوم بوقت عصر روز شنبہ
ہفتم از ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چہار و ہجری المقدس دولت پابوس
وزارت حضرت اقدس کہ عبادت و سعادت بہترین نیست میسر گردید بگیتی
بفرمان حضور حاضر آوردند بر یک گاہی حضور مع چند خواص سوار شدند و ہر دو گاہی
دیگر با غلامان سوار شدیم آن گاہ بنیت زیارت حضرت ابوالفتح شیخ رکن الملتہ
والدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ روانہ شدند ترک غری بلتان گرفتہ بہ لوہاری دروا
رسیدہ برد قلعہ آمدند از گاہی فرود آمدہ عصا مبارک در دست گرفتہ سورتے
از سور قرآن شریف می خواندند و اندرون قلعہ بطرف روضہ مقدسہ حضرت
رکن العالم قدس سرہ خرامان شدہ اند سخن در باندی بنا روضہ افتادہ بود حضور فرمودند
این روضہ بسیار بلند است کہ دیگر هیچ روضہ مانندش بلند نیست آن گاہ فرمودند
کہ دور روضہ آنچہ وسیع و رفیع تر اند کہ هیچ روضہ مانند آنہا در جہان بلند نیست
یکے روضہ حضرت سید محمد گدیو دراز صاحب قدس سرہ دوم این روضہ
شاہ رکن العالم قدس سرہ آن گاہ بر پایہ احاطہ حرم کہ از مسجد حضرت مخدوم جہانیاں

است رسیدن زیر اول پایہ تعلیم از پاسے مبارک برآوردند و در حالت صعود و بر وجه ہا فرمودند
 کہ این روضہ را محمد تعلق بادشاہ براسے دفن خویش بنا کنند و تیدہ بود حضور شاہ رکن العالم
 اول از پائین مزار حضرت شیخ بہاؤ الحق والدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ مدفون شدہ بود و بعد از ان
 درین روضہ مدفون شدہ اند اندرین اثنا سے این بندہ راقم الحروف عرض کرد آنخپہ
 در مردم عوام مشہور است کہ چون شاہ رکن العالم را در پائین مزار حضرت غوث
 صاحب دفن کردند شب گذشت و فردا باز دیدند کہ آنجا م خاک شدہ بود صندوق و
 مزار مبارک ایشان در روضہ بادشاہ آبدہ موجود بود پس این نقل چگونہ است حضور
 فرمودند این غلط است حقیقت حال این است کہ چون شاہ رکن العالم رضی اللہ عنہ را آنجا
 دفن کردند حضرت غوث الاعظم رضی اللہ عنہ کیے را در رویا واقعہ چنانچہ از مشائخ نبیاشد
 فرمودند تا کہ شاہ رکن العالم را از پائین من دفن کردہ اید من پاسے فرمود آوردہ ام
 بعد از ان آنجا صندوق ایشان را آوردہ درین روضہ بادشاہ دفن کردند و مزار
 ساختند بادشاہ محمد تعلق نیز در ہندوستان فوت شدہ بود اورا در آنجا دفن کردند پس این
 روضہ کہ وسے براسے خود بنا کردہ بود خالی افتادہ بود مدفون حضرت شاد رکن العالم رضی
 اللہ عنہ پس از درجہ ہائے تلمہ عروج کردہ در مسجد نکو نشستند و فرمودند این مسجد
 حضرت مخدوم جہانیاں است یا ز سورۃ خواندہ برخاستہ روان شدند چون قریب
 روضہ رسیدند فرمودند آنجا بوسہ دادن و سر مالیدن حضرت مخدوم جہانیاں است
 مگر چون حضور آن طرف رفتند ما غلامان نیز نہ فہمیدم و آن جانبست بروضہ کہ چون آدمی
 استادہ شود وہاں آنجا میرسد و آنجا بسبب مس دیوسہ مردم ریگین شدہ است
 بعد از ان بر دروازہ ظلمہ رسیدہ چہار رویہ از خادم گرفتہ بر آستان ہنادہ بنیہ

بوسہ داند آنگاہ ہما نجا اول چشم چپ داشتند بعد چشم راست آنگاہ اندرون ظلمہ رفتند
 و دوسہ قدم رفتہ است تا دوسہ مبارک را نگون کرده دست ہاے پریشانی داشتہ
 سہ بار سلام کردند بعد از ان بر آستانہ روضہ بوسہ دادہ چشم چپ و راست مالیدہ
 اندرون روضہ رفتند و دروازہ طرف شرقی مزار شریف گذر کردہ بر سرانہ قرار شریف
 رسیدہ بر سر کٹارہ بوسیدند و چشمان ہم مالیدند آنگاہ از ان طرف نشستہ آہستہ میخواند
 اکثر مردم بوسہ بر مزار شریف ندادہ بنشستند مگر این بندہ و چند کسان دیگر متابعت
 سنت حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ہیچنان بوسہ دادیم و چشمہا نیز بران جا مالیدیم
 آنگاہ نشستیم کہسے را نظر بر مزار شریف بود کہسے را نظر بر روضہ و کہسے سر فرو برد
 مگر چشم این بندہ بر ذات مقدس حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ را استغراق تمام در
 گرفت همچون کسی کہ نشستہ نماز گذارد و وقت رکوع سر بطرف زانوی بر دوسہ مبارک را
 بتدریج و دیر فرمود و باز بالا میگردید و چشمان دوازده بار بر دوسہ مبارک را فرو داد و دوازہ بار
 بالا بردند آنگاہ بے آنکہ دست بر آید و غالباً بر آزدہ بنشستند و بر کٹارہ بوسہ دادہ
 چشمان ہم سودند آنگاہ از طرف غربی مزار نور بار گذر نمودہ بر پائین مزار شریف رسیدہ
 بر کٹارہ بوسہ دادند و چشمان مالیدہ و دواع کردند بعد از ان بیرون روضہ مقدسہ
 آمدہ سلام کردند و روانہ بر دروازہ ظلمہ شدند آنجا مجاور سہ قدر سہ الاچی و اثنہ تبرکات ارجا
 در گاہ حضرت شیخ ابو الفتح رکن العالم رضہ مزرگدار و حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقا ہر در
 دامن کرتہ خود گرفتند آنگاہ خادسے خود را باز داند بعد از ان بیرون قلعہ آمدہ مع ہمہ
 غلامان بر گیسوا سوار شدہ از طریق ترک باغ عام خاص چون قریب روضہ نورہ حضرت
 جمال اللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسیدند از گہنی فرود آمدہ عماد دوست مبارک گرفتہ

پیاده خرامان شدند سورت عظمی خواندند و میفرقتند چون اندرون دروازه حرم بیرون شدند
 همچنان با تعلین شریفین رفتند و منحنی بهم نه شدند مگر کمال وقار و آرام و ادب غیر ملتفت
 به هیچ طرف میفرقتند و چون بر دروازه احاطه حرم اندرونی رسیده اند تعلین شریفین از
 پائے مبارک برآورده آنجا نهادند آنگاه در احاطه رفتند محاذی دروازه روضه مقدسه
 که از آنجا هزار نور بار و ششتر بنظری آید بقدر فاصله هفت هشت گام دور است تا در
 هر دو دست بر پیشانی نورانی نهادند و منحنی شده سه بار سلام کردند و زیر لب نیز میفرقتند
 آنگاه بچرخ و پیله از خادم گرفته بر آستان شریف نهادند بر عتبه بوسه دادند نخستین چشم چپ
 بعد چشم راست را بر آنجا مالیدند آنگاه از طرف پائین فرار شریف بر گناره بوسه دادند
 رخسار و چشمان مالیدند آنگاه دست بر میز ناف بسته از طرف مغربی فرار شریف
 رفته از جانب سران رسیدند بر گناره بوسه دادند بر شستند زانے بر فرار رسیدند و خواندند
 آنگاه چشم فریاد بسته سر فرو آورده و همان طور که بر فرار نور بار حضرت شاه کرن الحق والدین کرم العالم
 رضی اللہ تعالی عنہ رفته بود کردند آنگاه دست گشاده در حجر نهادند بعد از زبانی برینا تلغند
 و پیرود کرده بیرون آمدند و برگهی سوار شده معه همان غلامان بیدین سبی غمید روانه
 شدند و بوقت مغرب آنجا رسیدند و محسن مسجد رفته بر دروازه کلان که منقش بود با خط نموده
 فرمودند که تعریف چهار یار نوشته نظر نمی آید شاید در بنائے آن دخل شیعه است بعد
 لحظه یکی از حضار گفت که قبله تعریف چهار یار در گوشه محراب بے نوشته شده است

چراغ و مسجد و محراب و منبر	ابو بکر و عمر و عثمان و حمید
----------------------------	------------------------------

حضور این بیت را دیده مسرور شدند بعد از آن این عبارت نوشته بود خود بدولت
 برخوانند ان فی الجنة نهر العلی و لزهرا و حسین و حسن ما کان لهم

محباید خل الجنة من غیر فتن آنگاه این عبارت را کہ نوشته بود توجہ
 کہ حسین منی و انا من حسین یکے از حضار عرض کرد کہ این چیست
 حضور فرمودند کہ حدیث شریف است کہ حسین منی و انا من حسین
 آنگاه نماز مغرب با جماعت گزارده از مسجد بیرون آمدند و بر گنبد سوار شدند و بر پواری
 دروازه ملتان رسیدند از آنجا گنبدی ہمارا در بازار سردا و ند چون ہنگام شب بود از ہر طرف
 بازار چراغہ افروختہ بودند کثرت آمد رفت و هجوم خلق بازاری چنان معلوم میشد کہ گویا
 بازار نیست بلکہ دریائے است کہ امواج او مردم بہستند نہایت ترسیدم کہ مبادا
 کسے زیر پایہ گنبدی بیاید مگر توجہ حضور کے رانقصان نہ رسید از آنجا تا در بازار کلان
 رسیدند و از مسجد ولی محمد خان بیزار بوطہ دروازه روان شدند چون بوطہ دروازه رسیدند
 از آنجا بحریم دروازه رسیدہ بر مقام خویش آمدند باید دانست کہ درین شب عید
 اہل ہند بود کہ آزاد والی میگویند مقبوس چل و قوم بوقت عصر روز شنبہ بتاریخ بستم از ماہ
 ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چہار و ہجری المقدس دولت پائے بوس و زیارت
 حضرت اقدس کہ عبادتے و عبادتے بہترین نیست میسر گردید حضور خواجہ
 بقاہ اللہ تعالیٰ بمقاہ و نفعنا و ایاکم بمقاہ بقرات منزل قرآن شریف شاغل بودند و
 ہمہ حضار مجلس حلقہ بہ نشستہ اند از اہلین می آمدند و می نشستند اندرین اثنا یکے
 سیدے آمدہ سر در پائے مبارک حضور نہاد حضور بوجہ قرات قرآن مجید بر عایت
 سیادتش بد و پائے برخاستند و باز بہ تلاوت قرآن شریف پرداختند ہمدرین اثنا
 مطربان گدایان بدروازہ فیض آوازہ دف زدن و سرانیدن آغاز کردند فی الفور
 دربان را فرمودند کہ اینہارا ایک روپیہ دادہ روانہ کن آنگاہ دربان باز آمدہ عرض کفایت

نمود کہ دو سہ پیر زبان بردروازہ استادہ اندچیر سے ازخیرات می خواہند فرمودند آنہارا
 یک روپیہ گرفتہ بدہ چون ازقرأت قرآن شریف فارغ شدند ہمہ حضار مجلس کہ مہر
 سکوت بردہان داشتہ بودند بحصول مطالب دینی و دنیوی لب کشودند اندرین اثنا
 شخصے عبدالواحد شاہ نامی سکنتہ دیرہ غازی خان کہ مرید حضور بود جبتہ وظائف یک
 عرضی پیش کرد حضور خواجہ البقاہ المد تعالی بقیابہ آنرا خواندہ بر پشت آن عرضی این
 وظائف نوشتہ سے را بدادند و خصصت فرمودند وظایف بعینہ انجی نقل
 کردہ شد شاہ صاحب دوازہ تسبیح چنانچہ دو تسبیح لا الہ الا اللہ و چہار تسبیح
 الا اللہ و شش تسبیح اللہ پیش از نماز فجر خوانند و یک ہزار کلمہ شریف بعد نماز فجر و
 یک ہزار کلمہ شریف وقت استوا آفتاب یعنی دو سہ و پنج بار سورہ عم یسألون
 بعد عصر بخوانند و پاس انفاس ترتیبش این کہ ہر گاہ دم بیرون آید لا الہ باؤم تہ زبان و
 چون دم اندرون رود الا اللہ گفتہ شود درین وظیفہ ضرورت وضو و وقت نیست
 ہر وقت جائز است تعداد و شمار درونیت این ادراد را تا یک سال مؤلف
 نمودہ پس از ان نزد فقیر بیانید پس ہر گاہ گفتنی باشد گفتہ خواہد شد فقیر غلام فرید
 قبوس چہل و چہارم بوقت عصر روز پنجشنبہ بیت و سیوم از ماہ ربیع الثانی
 سال ہینورہ صد و چہار و ہمہ ہجری المقدس دولت پاسے بوس و زیارت حضرت
 اقدس کہ عبادتے و عبادتے بہترین میت حاصل شد سہ گہتی حسب فرمان
 حاضر آوردند و احضور معہ تمام اعلی سوار شدند از گاہ ماہمہ غلامان برد و گہتی دیگر سوار
 شدیم بقصد زیارت الوداع حضرت غوث العالم رضی اللہ تعالی عنہ روانہ شدند
 از دیرہ کو کہ ان سوار شدہ ہمہ دروازہ سدند و از انجا بر پاک دروازہ انجبابہ رفتی

دروازه و از آنجا به باغ خاص و عام رسیدند و از آنجا لبوسے قلعہ حضرت غوث الاعظم رحمہ اللہ کی بارگاہ
 دو انیدند ہنوز قدرے مسافت مانده بود کہ فرود آمدہ اندامہم غلامان نیز فرود آمدیم پس حضور حضرت خواجہ
 ابقاہ السد تعالیٰ بقیاء عصا در دست مبارک گرفته خرامان گردیدند چون بر دروازہ احاطہ حرمہ فائز گشتند
 عصا خادمے را دادند و پاسے مبارک از تعلیق شریفین بر آوردند و تعلیق مبارک خادم پر داشت
 و حضور خود بدولت پا برهنہ اندرون حرم بر حن لبوسے روضہ مقدسہ روانہ شدہ اند چون بدروازہ
 ظلمہ رسیدند بے آنکہ بوسہ دہند یا منحنی میشوند اندرونش رفتہ ہنوز چہار پنج کام از دروازہ خاص
 روضہ مقدسہ دور مانده بودند کہ بایستہ اند و بہ طرف قرار نور بار دیدہ اند کہ منحنی شدہ سہ بار سلام
 کردند و در ہر سلام ہر دو دست بر پیشانی نورانی نہادند آنگاہ سہ رو پیہ از خادم گزشتہ بر آستان برفت
 نہادہ بر عتبہ سہ بار بوسہ دادند و بر جاسے بوسہ نخست چشم چپ و بعدہ چشم راست را مالیدہ۔
 اندرون روضہ رفتند از جانب سراسر بر کنارہ بوسہ دادہ چشمان در خسارہ مالیدہ از آنجا سراسر
 مزار شریف نشستہ اند و قتیکہ از دیرہ خود روانہ شدہ اند تا نشستن اندر روضہ در اثناے راہ
 بوخائل و اوراد مشغول آمدہ بودند آنگاہ دست بر ناف بستہ نشستہ اند و زیر لب ہی
 خواندند بعد از دیر بسیار دست کشادہ در حجر نہادند چنان معلوم میشد کہ گویا دعا میخواند و بدین
 حالت در استغراق شذند سر مبارک فردمی آوردند و بالائیسیر و ند بعد از دیر بسیار بے آنکہ
 دعا متعارف خوانستہ برخاستند و از سرانہ مزار بر کنارہ بوسہ دادند و بر آنجا چشمان مالیدہ
 از جانب غربی مزار شریف مراجعت نمودند و بر دروازہ روضہ رسیدند و از پاین مزار
 نور بار بوسہ نہ دادند از آنجا ہم بغیر بوسہ گذشتند و از دروازہ ظلمہ ہم بغیر بوسہ دادن
 بیرون آمدند مگر از آنجا سلام کردند مجاورے خانقاہ شریف قدسے الاچی دانہ نذر گذارد
 حضور حضرت خواجہ ابقاہ السد تعالیٰ بقیاء در دامن کرتہ خود گرفتہ خادم را باز دادند

انگہ بزنکہ کہ ازخشت ہائے پختہ کاشی شدہ عمارت گردیدہ است برآمدہ فرمودند کہ امام اینجا
 کجا است امام حاضر بود مگر خجاندان حضور عرض کرد کہ اینوقت امامت خود بشما مفوض کردم
 شما نماز خوانید آخریکے ازخجاندان حضور نماز خوانید آنگاہ آرا بخجاندان حرم باز رسیدہ
 بیرون آمدند و تعلیم شریفین را در پائے مبارک کردند و عصا نیز در دست گرفتند آنگاہ
 یک دو قدم رفتہ بطرف جنوب گئیں سہ بار سحنتے گردیدہ سلام کردند معلوم شد کہ چرا
 و کرا سلام کردہ اند مگر در قاصر فکر احقر چنین می آید کہ این سلام وداع از جناب شیخ شاہ
 رکن العالم دار حضرت خواجہ محمد جمال رضی اللہ تعالیٰ عنہما بودہ باشد عجیب نیست والد
 اعلم بالصواب آنگاہ مع ہمہ غلامان خزان گردیدہ بہ بگہیان رسیدہ بگہیان سوار
 شدند حسب دستور سابقہ ہمہ غلامان نیز سوار شدہ و نہال بگہی حضور روانہ شدند
 از مقام حسین آگاہی در بازار کلان رسیدہ بگہیان زاد و انیدند مردم در بازار بسیار بودند
 حیران و سرگردان کہ بدین جہت و شان و شوکت کیان ہستند من ہستم کہ کسانیکہ حضور
 برامی شناختند غیر آشنایان را می گفتند کہ این حضرت خواجہ غریب نواز متی شاہ شایخ اکرام و
 اصفیائے عظام کوٹ شریف بودہ اند آخر بسی دلی محمد خان رسیدند آنگاہ در بازار
 پاک دروازہ دو انیدند تا کہ بدروازہ حضرت موسیٰ پاک شہید صاحب رسیدند آنگاہ
 از بگہی فرود آمدہ اندرون رفتند ما ہمہ غلامان نیز فرود آمدہ عقب حضور روانہ شدیم از بازار
 مادروازہ روضہ حضرت موسیٰ پاک شہید صاحب قدس سرہ از ہر دو جانب راہ
 سالکان و گدایان و دکان و کو دکان آنقدر موجود بودند کہ گویا از تمام ملتان
 شریف در این جا گدایان گرد آمدہ اند چون بر آستان روضہ رسیدند

سیدند پھر وہ پیر از خادم گرفتہ بر آستان نہادند و آنگاہ صرف بوسہ دادہ اندرون رونہ
رفتند و چشمان بر عقبہ شمالیدند و از سرانہ قرار شریف بوسہ دادند و چشمان ہمہ سو در نشستند
قد سے زیر لب ہمی خوانند آنگاہ دست بزاف بستہ بودند بعد از خطہ دست کشادہ
در حجر نہادند کہ توجہ کردہ سر مبارک و حبیب آوردند آنگاہ برخاستہ بر فرار بوسہ دادہ
از طرف غربی بر پائین فرار رسیدہ بوسیدند و بیرون آمدند آنجا خادم را فرمودند کہ ہر یک
فقیر را ایک ایک در ہم مہی بدہ و سہ ہماندم ہر یک سائل و گدرا حسب فرمان در اہم
رسانید چون حضور از حرم روضہ بیرون آمدند سجادہ نشین خانقاہ حضرت موسی پاک شہید
مخدوم صدر الدین صاحب کہ از جانب شرق شمال جائیست و ایوانیست عجیب
آنجا مسند آراستہ نشستہ بود و آن طرف بملاقات او رفتند چون قریب رسیدند آن مخدوم
صاحب بزم پیشتر بیامد و مٹھنی گردیدہ دست بر پائے مبارک حضور بردہ است مگر
حضور دستش را گرفتہ معانقہ کرد و آنگاہ برادرش نیز چچیان بہ نیار ملاقات کرد و آنگاہ بر
غلیچہ مسند از یک طرف حضور نشستند و از طرف دیگر دیوان صاحب نشست
زمانہ قلیل می کات کردہ برخاستند تا بجائیکہ ملاقی شدہ بود آمد و سہ ہنوز ہمراہ حضور
می آمد مگر حضور بنگذاشتند کہ پیشتر رویدہ و گردند و برادرش ہمراہ حضور آمد سہ بار و نیز فرمود
کہ بانیست و سہ عرض میکرد کہ اندکے پیشتر خواہم رفت تا کہ حضور را برگیتی
سوار کنائیدہ باز رفت آنگاہ ہر دو شاق خویش تشہیف فرما شدند نماز غشا بجاغت گذاروند
بندہ نیز در آن جماعت داخل بود بعد از فراغ نماز نشستند سخن در ذکر مسلمانان باشند
مار و آفتادہ بود فرمودند در فلان شہر کسے کسے مسلمان یافتہ میشود و دیگر ہمہ ہندوان
ہستند آنگاہ فرمودند کہ این طرف بلاد مشرق شہر نیست کہ در آنجا ہمہ ہندوان ہستند

هیچ کس مسلمان نیست چنانچه تمین حتی صاحب کتلیقه شاه بدیع الدین مدراس است و آن
 شہ پر نکاسیہ نوشتہ است کہ از اہل اسلام باید کہ کسے ازینجا پیشتر نزد آنگاہ فرمودند در
 سفر کیہ در آن سفر بسیار و دم بہ دم ہن بودند تا کہ عالم اندرون نیز ہمراہ بود و روزے در راہ
 باران سخت مابراید ہما تیرہ شد و موسم آغاز سرما بود و سرانگلہ فدا داد در فلان شہر رسیدیم
 و روزے یک مندر عجیب بود و ہر کمان مندر حملہ کردہ رخت و غیرہ در آن و در مطافش
 انداختہ بنشینیم اہل مندر چندانکہ تگ و پو کردند و جوش و خروش کردند و هیچ نشنیدیم
 آخر کمال عجز پیش ما عرض کردند کہ برائے شب گذاری شما دیگر جابجا رخ کردہ بدہیم تا مندر
 ما قایم کنید آنگاہ از آنجا رخت ہا بروا شدہ در جابے دیگر فقیم آنگاہ فرمودند روزی
 در فلان شہر رسیدیم و قریب مندر عظیم یک مکان بود آنجا رہائش کردیم عمارت مندر
 نہایت عجیب بود شب روشن و مہتاب تابان بود سائین ولایت شاہ صاحب
 رحمۃ اللہ علیہ گفت کہ من دین مندر نشستہ ذکر ہر میکنم آخر نامد برفت و با صاحب
 مندر حکایات فقیرانہ و درویشان گفتہ اورا یاد محرم را از خود ساختہ از وسعہ خدمت
 خواست کہ من وینجا عبادت خدامی بکنم و سے گفت ہشیک برو و کین آنگاہ اندرون
 مندر رفتہ نشستند و ذکر جہا و از بلند شروع کردند و ضربات ذکر بزور سیر زدہ تاکہ آواز
 جہا و شان ما ہم شنیدیم بسیار و دینار و درم بہم زیادہ تر جہر کردہ باز آمدند آنگاہ غموز و توجہ
 البقاہ اللہ تعالیٰ برائے بیعت کردن زنانی کہ وصفہ نشستہ بودند بر خاستہ اندرون و بقتلہ
 ما ہمہ غلامان و بر وثاق خویش باز آمدیم مقبوس چہل و پنجیم بوقت عصر و یک شنبہ
 بیست و ششم تا ہر بیع انسانی سال میردہ عدد و چار دہم جبری المقدس دوات پامو
 و زیارت حضرت اقدس کہ عبادت و معاودت بہتر ازین نیست ماحصل شد و تہنیت

خواجہ ابقاہ الدتعالیٰ نماز عصر را گزارده وظیفہ سورت عمریتساء لون می خوانده اند اندر
 اثنا سے دربان را فرمودند کہ یک روپیہ از توشہ دار گرفتہ خورده نموده آن گدایان و سائیلان
 کہ بر دروازہ استاده اند تقسیم کردہ ہر یک را بدہ آنگاہ فرمودند کہ بیرون ازین دروازہ
 شمالی زنہ سائلہ استاده است اورا چہا را آنہ گرفتہ بدہ دربان ہر دو فرمان را بجا آوردہ
 بعد از ان نماز مغرب با جماعت گزارده فرمودند کہ ہمہ بروید بعد از فراغ نماز ما ہمہ
 غلامان بر شاق خود ہا آئیم و حضور خواجہ ابقاہ الدتعالیٰ با شخصہ تخلیہ و خلاصگی
 کردند قیوس چہل و ششم بوقت عشا شب دوشنبہ بیست و ہفتم از ماہ ربیع الثانی
 سال سیزدہ صد و چہار و ہم ہجری المقدس خادے بر ویرہ ہاے ما غلامان آمدہ گفت کہ
 حضور فرمودہ اند کہ بیا سید امشب تماشا است پس ہمہ خادمان و غلامان رستند
 بندہ نیز رفتہ مشرف بزیرات فیض بشارت حضور شدہ در مجلس نشست گلہائی
 فراخ و پنہا گسترده بودند دران دوسہ فانوس بلورین کہ ہر یک مانند بدرنیر بود روشن شدہ
 نہادہ شب از روشنای ہم ہلوروز شدہ بود حضور خواجہ ابقاہ الدتعالیٰ بقبائے
 نفعدا وایاکم بقاء سبی در دست مبارک کردہ و ظائف میخواندند حضار مجلس بر کنار ہا
 گلہا حلقہ بستہ نشستہ اند شب بے ابر و بے ہوا بود کہ این ہم معین بر صفائی و
 کشادگی آواز سیاحت پس شن لال کتہک معہ چند نفر رفیقان خود کہ ہر یک در باب
 سر آمدن ورامشگری کامل بودن نشستہ آنگاہ شن لال جامہاے خوب پوشیدہ
 چند سلک زنگولہا بر ساق بستہ قصیدن آغاز کرد و دیگر رفیقانش طلبہ و چنگ نواختن
 شروع نمودند چندے قصیدہ را گنی تلنگ سر آمد و ازین را گنی کافی بہ شالہ راٹمان
 این دم رات مویجا مٹھرا مانہون کا کجی آمدہ سر آمدن گرفت حضور ہم اندکے

وقدرے مسرور شدند و لفظ وہ وہ بزربان مبارک رانند و دیگر حاضرین را ہم ذوقے رسید
 مگر چون این بنده گاہے اور آنہ شنیده بود حالش چنان گردید کہ زار زار بر گریست و از یک
 یک ترانه کہ بقضائے آسمان میرسد روح این بنده قریب بتجلیل شدن می آمد و آن تمام
 کافی را بر ذات مبارک حضور خواجه البقاہ الدتعالیٰ محمول میکردم اندرین اثناء نظر این بنده
 احقر بر زنگولہاے او کہ برپایے بستہ بود افتاد بر خاطر احقر آمد کہ این زنگولہا نیستند بلکہ دلہا
 عاشقان و سالکان اند کہ پیش حضور خواجه البقاہ الدتعالیٰ می نالیدہ اند ازین تصور آتش
 محبت در کانون سینہ ام زیادہ تر ملتہب گشتہ مقبوس حیل و ہفتہ تم بوقت عصر
 روز شنبہ بیست و ہستم از ماہ ربیع الثانی سال سیرہ صد و چار ہجری المکرمہ
 دولت پاسبے ہوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست میسر شد
 نماز عصر با جماعت گذاردہ فارغ شدند سائلان و گدایان بر دروازہ شور و شغف
 برپا کردہ بودند حضور فرمودند اوشانرا در اہم دادہ روانہ کنید و رہبان عرض کرد کہ قبلہ من
 حیران شدہ ام کہ این سائلان دو طرح کردہ اند یکے اینکہ ہمہ یک بار گرفتہ باز بازمی
 آیند و شور و غلغل می نمایند دوم اینکہ چیزے ای نمیکیرند بلکہ کثیر می طلبند حضور فرمودند
 اگرچہ سابق گرفتہ باشند چون بازمی آیند دیگر روپیہ خوردہ کنانید ہر یک گدارا
 تقسیم کردہ بدہ روانہ بکن در بان برفت و حسب الارشاد عمل کرد حضور فرمودند ازین
 دوازہ شہالی یک زن کہ استادہ است اورانیز چہار آنہ گرفتار کنید بدہ بعدہ دیگر
 چوتیال بیرون سہ اسی از طرف غربی آواز کرد حضور فرمودند این را ہم دو آنہ بدہ انگاہ قلم دولت
 و کاغذ طلبیدند خادم حاضر در انگاہ بر چہ کاغذ نوشتہ فرمودند کہ این را نزد پیہ محمد خان برد و اورا بگو
 کہ دہ روپیہ فلان شخص را بدہ و شش روپیہ فلان شخص را و چہار روپیہ فلان شخص را بدہ و آنکہ

آن پرچہ کا غذبہ ست و سہ سپردند بعد ازاں فرمودند کہ چوتیالان ہنگ نوش نہایت
 کینہ و رے باشند چنانچہ میان عاقل محمد منہا مرحوم ایک چوتیال دو ضربت چوبہستی
 زدہ بود و قصہ اش از بطور است کہ وقتے میان مذکور مقدمہ آن چوتیال فیصلہ کردہ ہو
 چون فیصلہ مقدمہ حسب مرضی ایش از ان بہتہ تخم حسد و مفاکہ دل کاشتہ بود بار
 میان موصوف و در دیرہ غازیخان و رخانہ یارے فرود آمد آن چوتیال را خبر شد و بہ نیار
 تمام پیش آمد اتفاقاً میان محمد عاقل از یارے ملاقات و سرانجامے امور اتیکہ نزد حساب
 نصرانی داشت برفت آن چوتیال نیز بعد عجز ہمراہ دو ان گردید چون از عمارات
 شہر عبید شدند و میان مذکور را عاقل دید چوبہستی بزد تمام و سہ راز دار اسپ
 فرود افتاد دیگر زدہ بدوید و آن بہوش شدہ افتاد آخر نو کرش ہمراہ بود و سہ داویلا کرد
 مردم جمع شدہ اورا نزد ڈاکٹر انگہ زیری بردند و سہ دوا و علاج کرد بعد چند مدت
 شفا یافت و بہ شد ضربت آنچنان رسیدہ بود کہ حجرہ بینی فرو خیزدہ بود و بطن
 الحیل ڈاکٹرے برآمدہ و درست گشتہ بعد ازاں ایک خادم را فرمودند کہ یکہم
 مسی نقد و قدرے نمک قیمتی یک درہم گرفتہ این دو چیز را ہم در لتہ بستہ بر اہی کہ
 فرما بہان راہ خواہیم رفت بیرون ایشہر جاسے پنهان کردہ داشتہ بیا مگر خیال
 کنی آنچنان نشود کہ اسے نگران باشد از پس تو بیرون کردہ برد و محکم کردہ بدار
 ما ہمراہ خود بداشتہ خواہیم رفت بوقت تصحیح این اوراق عرض کرد کہ قبلہ این
 پستانہ چرا کردہ می شود فرمودند کہ اگر کسے را فرود رفتن ضرور باشد و آن روز موافق سفر
 نباشد پس باید کہ یک روز پیش از غروب پستانہ بیرون کردہ چنانچہ گذشتہ بدارد
 و چون فرود مسافر شود آن پستانہ را برداشتہ برو د آن درہم بر کسے فقیر صدقہ بدہ

و آن نمک را خود در طعام و غیره استعمال کند بعد از آن شخصی اوراق چند ناقص الاول
 و الاخر از ملفوظات حالات مشایخ سمرودیہ پیش حضور کرد و حضور در دست گرفته بر شعاع
 فانوس از ابتدا سے مطالعہ فرمودند یک صفحہ یا زیادہ دیدہ باشند فرمودند کہ اگرچہ نام
 مصنف منورین یا مدہ نگار معلوم شدہ است عرض کردہ شد کہ کدام است فرمودند کہ
 شیخ جمالی قدس سرہ است بعد از آن از دیگر مقام دیدند از آنجا بصرحت معلوم گردیدہ
 کہ مصنفش شیخ جمالی است فرمودند دیدہ اید این شیخ جمالی است انگاہ این بندہ
 کمترین دست نسبت عرض کرد کہ قبلہ این شیخ جمالی قدس سرہ بکدام شیخ نسبت ارادت
 دارند فرمودند بشیخ سہاراندین قدس سرہ العزیز و شیخ سہارالدین بشیخ کبیرالدین اسماعیل و
 ایشان بشیخ ناصرالدین محمود و ایشان بحضرت محمدوم جہانیاں جہان گشت اوچی والد
 ماجد خود رضی اللہ تعالیٰ عنہم و ایشان یعنی حضرت محمدوم جہانیاں بحضرت شیخ ابو الفتح
 شاہ رکن العالم ملتانی نسبت ارادت دارند اندین اثنا یک کرکس خورد موافق موچہ
 خورد بر شعاع چرخ بر اوراق کتاب میگردید و حضور از آن سبب قدرے ناخوش
 میشدند کہ حق و را بار بار تصدیعہ میداد فرمودند جوان این را دورکنید زود برخاستم و
 آزاد شست گرفته برداشتم فرمودند کہ اورا محکم و استوار گرفته ازین دروازہ شمالی بیرون
 حویلی بینداز و اگر ہمین جا قریب رہا کنی باز آید همچنان موجب ارشاد از آن دروازہ آن
 کرکس را بیرون انداختہ دروازہ مسدود کردم و باز بخدمت حضور شستم آنکاه فرمودند
 کہ این شیخ جمالی ہمنان مولانا عبدالرحمن جامی قدس سرہ السامی ہستند چنانچہ بار مہرج
 رفتہ اند از آنجا بخدمت مولینا جامی رسیدہ اند و چند مدت ہم صحبت کردہ مولانا
 عبدالغفور لاری را کہ مرید و خلیفہ حضرت مولینا است دیدہ اند و شیخ شمس الدین

روحی و مولانا حسین واعظم مدنی شیخ سعد الدین کاشغری اندوپی را در مولانا جامی هستند
 او شانزدهم دیده مگر در آن زمان چند مدت که مانده اند در خانه مولانا اقامت کرده بعد از آن
 فرمودند که روزی شیخ جمالی و حضرت مولانا جامی قدس سره در چتر خاص بهم نشستند
 حکایات میکردند اتفاقاً ذکر کتاب لمعات شیخ فخر الدین عراقی آمد مولانا گفتند که این لمعات
 دفتر نیست از رموزات حقایق و معارف این همه اثر توجیه و برکت و بمن حضرت
 شیخ صدر الدین قولوی خلیفه جانشین حضرت شیخ محمد الدین ابن العربی است و هم که بر
 شیخ فخر الدین قدس سره فائز شده بعد از آن فرمودند که شیخ جمالی می نویسند که ازین حکایات
 مولانا که نسبت حصول نعمت برکت شیخ عراقی را از شیخ صدر الدین قولوی کردند و در ولم
 بسیار بچ رسید حضور فرمودند که بچ شدن شیخ جمالی از آن سبب بود که نسبت شیخ
 جمالی در سلسله سرور و دیه از حضرت غوث العالم بهار و الحق والدین و از شیخ صدر الدین
 که جد پیران ایشان بوده اند و شیخ عراقی را نیز ازین حضرات فیض رسیده و پیدا است
 که هر کس را سلک پیران خود عزیز تر و محبوب تر می باشد بعد از آن فرمودند که چون
 شب آمد حضرت مولانا جامی علیه الرحمۃ در خواب دیدند که به زیارت شیخ صدر الدین عراقی
 بن حضرت غوث العالم شیخ بهار والدین ملتانی فائز گشته اند و شیخ جمالی حاضر اند آنگاه دیدند
 که شیخ فخر الدین عراقی از پس ایشان کفش برداشته ایستاده اند چون بیدار شدند شیخ جمالی
 میگوید که مرا گفتند که دیر درین سوگو کرده بودم امشب معلوم گناییده اند که هر چه شیخ عراقی را
 حاصل شده است از خدمت شیخ صدر الدین ملتانی عطا گردیده اند و این اثناء
 ذکر شیخ جمالی در ویش خندان رو قدس سره در میان آمد حضور حضرت خواجہ
 البقاہ السدقانی بقیانہ فرمودند ایشان بسیار عالی جاہ و عظیم الشان در ویش میستند

انگاہ فرمودند کہ حضرت سید جلال الدین مخدوم جہانیاں قدس سرہ در جامع العلوم و خزانہ
جلالی کہ ہر دو ملفوظات ایشان است چندان صفت و شمار شیخ جمال در ویش خندان
رو نموده اند کہ تعجب نے خیر و اللہ العلیہ از ان فرمودند کہ حضرت مخدوم جہانیاں
میفرمایند کہ با سہ ہمراہی والد ماجد خود بخدمت جمال در ویش خندان رو رسیدم
اوشان مرا یک مشقت خرا عطا کردند فی الفور ہما بجا نشستہ ہمہ خرابارا بانوات یعنی
خستہ بخوردیم شیخ جمال از من پرسیدند مخدوم زادہ خستہ کجا کردی گفتیم ہر گاہ چونتو
شیخ خرابا بدہد مناسب نیست کہ خستہ انداختہ شود از ان حجتہ از صلق فرد بردم شیخ
جمال مسرور و خوشحال شدہ فرمودند از این چنین اولاد خاندان سلف رو شمشین شود
بعد از ان حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقباہ فرمودند کہ این شیخ جمال
در ویش خندان رو قدس سرہ مرید و ہمیشہ شیخ صدر الدین و شیخ بہاؤ الدین ثوث العالم
بودہ اند رضی اللہ تعالیٰ عنہما بعد از ان آن اوراق جمع شدہ شیخ جہانی کہ در دست داشتند
بکشادہ و از مقاسمہ عبارتش را ترجمہ بزبان ہندی کردند مضبوط نش این است کہ شیخ
بہاؤ الحق والدین بنسبت شیخ جمال در ویش خندان رو بہ حضرت شیخ صدر الدین عار
وصیت فرمودہ بودند کہ در اوج مبارک در ویش است بسے قابل دستد و او انیا
بہ پیچ و رویشے پیوند نہ نمودہ است اورا از حسن انوارہ ما نصیب کامل است اگر چہ
بمانہ رسیدہ بعد رحلت ما بشما تہجہ خواہد نمود و التماس خرقہ خواہد کرد اورا الان جذبہ
مغلوب سائنہ است در آئینہ بلاء است شمار سدا دل روز اورا بخود ماہ ندہی سہ روز
بہ خلوت بنشانی و تہلاوت قرآن امر ثانی تا از غلبہ و سورت جذبہ بہ شعور آید و آداب
صحبت بجا آرد تا در روش سلوک او نقصانے روے نہد بعد از ان پیش خود

بخوانی و ہر آثاریکہ از جنس لباس وغیرہ مابہر تو رسیدہ باشد غیر از خرقة شیخ الشیوخ شہاب
 الملت والدین عمر رضی اللہ عنہ کہ آن خاص بتوارسانی باشد نصف نصف کہنی و بگوئی کہ
 النصف فیہ النصف لک آن نصف را باورسانی بعد از آن حضور حضرت
 خواجہ البقاہ الدتعالی ببقائہ فرمودند آنچه میگویند کہ حضرت شیخ الاسلام بہاد الحق
 والدین رضی اللہ تعالی عنہ بہ شیخ صدر الدین عارف نصیحت کردہ بودند کہ اورا
 در کنار نہ گیری کہ مبادا تمام نعمت از تو افتد نماید و نصف دستہ بی و بگوئی کہ النصف فی
 والنصف لک این ہمہ غیر واقع است از آنکہ این سخن در میزان درویشی دزدی
 ندارد کہ مرید از پیر نعمت بخود کشد و اورا خالی گرداند و بعد از آن فرمودند کہ بیشک
 شیخ جمالی آنچه نوشته و درست و راست نبشتہ است زیرا کہ مرید بگویند از پیر حال سبب کند
 کجا پیر و کجا مرید بعد از آن یکے از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ فرار شیخ جمالی درویش خندان و
 کجا است حضور حضرت خواجہ البقاہ الدتعالی ببقایہ فرمودند کہ در ادب و مواعظی بزرگ
 و بیکبر لک بہ بعد از آن یکے از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ شیخ جمالی پیران نظام
 چشتیہ را نیز در کتاب خود سیر العارفین ذکر کردہ یا نہ حضور حضرت خواجہ البقاہ الدتعالی
 ببقائہ فرمودند کہ آری از حضرت چشتیہ خرقة فقر حاصل کردہ اند ایشان نیز پیران
 شیخ جمالی ہستند چنانچہ پیران مشائخ سہروردیہ را نوشتہ است ہمچنین حالات و ذکر خیر
 مشائخ عظام چشتیہ ہشتیہ را در آن کتاب درج نمودہ مگر این قدر ہست کہ مشائخ کرام
 سہروردیہ را از پیران عظام چشتیہ اندکے ترجیح دادہ اند و درینوقت حضور حضرت
 خواجہ البقاہ الدتعالی انگشت سبابہ و وسطی را بہم ملاصق کردہ نصب کردند و
 وسطی را قدرے مرتفع و سبابہ را اندکے منخفض نمودہ فرمودند کہ ایقدر تفاوت نمودہ است

بعد از ان یکے از حضار عرض کرد کہ اصلی نام شیخ جمالی چیست فرمودند کہ اصل علی نام ایشان جلال
خان است بعد از جناب پیر خود بجالا موسوم گردیدہ رحمۃ اللہ علیہ بعد از ان جانا
گسترده باشد نماز با جماعت گذاردند این بندہ را قم الحروف ہمہ در انجماعت داخل بود بعد
قرغ نماز ماہمہ غلامان بردن ناق خویش آمدیم و حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و
ایاکم ببقائہ بصومعہ خاص متروکے گشتہ بخدا شاغل مانند الحمد للہ علی ذلک بدانکہ
از مقبوس ہی ام تا بہ اینجا مقبوس چل و ہفتہ تم آنچہ جمع کردہ آمد استحضار آن زمان است
کہ حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ مع دو دو ڈیو ہی معلی خود
در ملتان شریف اقامت فرما شدہ اند و باید دانست کہ چون حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ
ببقائہ در ملتان وارد شدند بعد مروجہ چندانایام روزے از برائے ادائے تعزیت مخدوم
بہاول بخش صاحب کہ فوت شدہ بود و بجائے او برادر حقیقی او مخدوم حسن بخش صاحب
دستار سجادگی بستہ پسند گدی خالقہ شریف حضرت شیخ الاسلام غوث بہار الحق و
الدین ذکریا ملتانی نشستہ است رفتہ اند پس بہ مخدوم حسن بخش صاحب فاکہ خواندند و ہر سہم
تعزیت یک صد و یک روپیہ نقدی ہمہ از او دادہ باز آمدند دیگر روز مخدوم حسن بخش صاحب
نیز ہزارت حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بیاد دو وقتے دعوت طعام کردہ ہرقت
چنانچہ طعام از قسم گوشت و نان و کیمہ و پلاؤ زردہ و دیگر اشیائے لازمہ دعوت درجائے
خود پختہ و تیار کنائیدہ و یکہائے طعام و دیگر ہمتہ پذیر باخوردنی برابر ہزار و اشتہ ہر دو وقت
در لنگر شریف حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ میرسانیدہ است ذیک روز مخدوم صد الدین
صاحب سجادہ نشین خالقہ حضرت موسی پاک شہید رنہی اللہ تعالیٰ عنہ کہ جوان صالح
است و احیاء سنت آبائے کرام خود کردہ نشستہ است ہمہ در جناب حضرت خواجہ

ایقاه الله تعالیٰ بپایند و زیارت مشرف شد و دعوت طعام یک وقت کرده برفت و مردم
 گوشت و نان کچیل و کباب و پلاذروه و مکلف و مرغین بر کتان خود پزاشیده و از آنجا برود
 در آنکه حضور خواجه ایقاه الله تعالیٰ حاضر گرد و اهل کاران لشکر حضور خواجه ایقاه الله تعالیٰ
 حسب ترتیب خود و تقسیم طعام میکرده اند و این محترم صاحب طرفه کرده بود چنانکه
 در آن روز در تمام شهر بستان گوشت بزرگو سفند سبب مانعی دستیاب نمی شد مگر
 محترم صاحب همان وقت چندان خروس و ماکیان با خریده که همه مردم همایان
 حضور خواجه ایقاه الله تعالیٰ را که قریب بیک صد نفر شد سبب کافی آمد و طعام وافر
 و وافر داده بود و دیگر مردمان باشندگان بستان و گردنوا خاش هم بسیارند و نیاز و
 دعوات بغیر قبو نیست حضور خواجه ایقاه الله تعالیٰ بقیاسه رسانیده بودند مگر آن بجز سخا و جود و خیر
 بلکه سه چندان از آن لایذ و تاثیر و در ایچم و طعمه و ایسه و غیره یک بر مساکین و گدایان و
 محتاجان ایشار و عطا میفرمود و زیارت آخر جلد دوم از اشارت نویدی ایقاه الله تعالیٰ
 مقامس المجالیس این خزانة مبارک است که جمع کرده آمد و خیره دو سال و چهار ماه است
 و آنچه نوشت تمام و ایستاد سببه و اسطه است و آن نگاشته بهم از اول تا آخر همه بقیات
 عالییه و سماویه حضور خواجه ایقاه الله تعالیٰ راسته است آینه همه آرزوهای
 و فکر و هر چه از انوار هدیه و شمائل مرضیه و احوال سنیه حضور خواجه ایقاه الله تعالیٰ
 ببقایه و نقیضه و ایام بقیاسه ششصد و دویست و یک روز و یک شب و یک روز و یک شب
 از اید پس بقیاسه جمست بلند خوانندگان آن دارم که هرگاه بقراست این ملفوظات
 معرفت بنیان سروال بختان شوند این بنده نیا آگین کن الدین را به دعای عاقبت الخیر یا و فرماید نقط

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی رسولہ خاتم النبیین وعلی آلہ و
اصحابہ اجمعین۔ ابابعد میگوید فقیر محمد بخش سکنہ چاڑان کہ چون کتاب مرقفتہ نصائے
مقابس المجالس المعروف بہ اشارت فریدی از ملفوظات سلطان ملت مسطوفی برہان
حجت نبوی شاہد حجلہ احدیت بادشاہ سرادق و احاریت شیخ علی الاطلاق قطب الافاق غوث
بالاتفاق ناطق حقایق ملکوت کاشف دقائق جبروت صورت مجسم توحید سیدنا و مرشدنا
حضرت قبلہ عالم حضور خواجہ غلام فرید والد صاحب من رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ از اہل اہل درم و دینی
مولانا رکن الدین پراسونکی سلمہ ربہ در مدت گشت سال چہ تین گوش گردیدہ جمع کردہ است یک نسخہ جو در
مریدان و معتقدان و مجاہدان طریقت و سالکان حقیقت ہر طرف پویان و بویان این خزانہ معانی
یوسف پس بصرہ نرگشیر با ہتمام خانصاحب والاشاران محمد عبدالعلیم خان صاحب برادر طبع کمانیم
تا در اطراف و کناف عالم شایع گرد و کہ کسی بطلانہ ان نسخہ متبرکہ ہست برگار د و جو اہل معارف بہ ستارہ
قمرست خلفا و غریب نواز حضرت مولانا خواجہ شاہ غلام فرید صاحب فریدی علیہ السلام فی قدس
خلفہ اول و اعظم و مالک و جانشین قطبیت کبر و اوارث عوثیت عظمایان سلسلہ نظامیہ فیجریہ فریدیہ حضرت
قطب عالم شیخ معظم محبوب الہی حضور حضرت قبلہ مولانا خواجہ شاہ محمد بخش صاحب امام فریدیہ دارشاہ
فرزند ارجمند حضور او شانند حضرت میا نصاحب مولانا خواجہ شاہ فضل علی صاحب سجادہ نشین
میکران شریف ریاست بہاولپور محرقی و مسمید ولایت شاہ صاحب از اولاد محمد مہمانیان محمد شہباز
المعظم در ششادہ حجریہ عالیہ وفات یافت فرار در ایچ شہر فیضیہ میا نصاحب صاحب سجادہ نشین
حاجی پور شہر اہل ضلع ویرہ غازیخان میان صاحب خواجہ امام بخش صاحب کو بیجہ محرقی و مسمید
غلام شاہ صاحب برادر محرقی و مسمید ولایت شاہ صاحب مغفور سید مومن شاہ صاحب سکنہ موضع
بیر ضلع مظفر گڑھ سید مراد شاہ صاحب سکنہ ڈنڈا شاہ بلاول پنجاب میا نصاحب خواجہ کریم
صاحب سجادہ نشین پاران علاقہ بہاولپور سید عبداللہ شاہ صاحب سکنہ کالا باغ ضلع ویرہ
اسماعیل خان سید غریب شاہ صاحب از اولاد محرقی و مسمید میان در ششادہ حجریہ و وفات یافت
ضلع مظفر گڑھ میا نصاحب مولانا محمد عبدالودود قاد بخش متوطن ملک برہمان و وفات یافت

یافت خلفای انصاحب بجاورد یک مدرس و در علاقہ ناگپور موجود هستند خلیفہ شیخ عبد الرحمن صاحب
الہ آبادی گیت گنجوی میان ناگپور مولوی احمد بخش صاحب حجی علاقہ بہاولپور مولوی نبی بخش صاحب
سیری والہ در ۱۳۱۹ھ وفات یافت مزار در موضع غنی ناٹ علاقہ بہاولپور میان صاحب مولانا
فیض الدین صاحب ماز آبادی ملک روہیل کنتہ کثیر التذات فیست شایزادہ مہر احمد اختر صاحب
نیرہ اکبر ابو ظفر سراج الدین بہادر شاہ بادشاہ مقیم حال شہر گڑبہ ضلع مظفر نگر میان جیو مولوی خاں
محمد صاحب چاچروی محمد یعقوب صاحب چشتی طبیب روحانی و جسمانی حکیم امام الدین صاحب
کراٹوی کہ در ۱۳۱۹ھ وفات یافت مزار در گڑبہ ضلع مظفر نگر میان جیو مولوی محمد بخش صاحب
بناچروی مولوی نجم الدین سجادہ احمد پور شرقی کہ در ۱۳۱۸ھ وفات یافت مزار در خانقاہ خود
مولوی محمد قاسم صاحب سکنہ سمیتہ متصل دیرہ غازی خان سدہ دار نواب قیسہ خان صاحب والی ریاست
جہلم ملک بلوچستان میان موج شاد صاحب مالوی سکنہ بنہ پور علاقہ بہلیسہ قلم روہیل گوجا کہ
در ۱۳۱۸ھ تیرہ جدہ شریف وفات یافت خلفای انصاحب میان بنگالہ شاہ صاحب میان پرنلی
شاہ صاحب موجود هستند بنہ خان صاحب شیخ محمد امین صاحب رنگونی میان عبدالعظیم صاحب
میان ابو محمد عبدالرحیم صاحب صوبہ دار جہلم نمبر ۲ مدرس سید احمد شاہ صاحب سکنہ بدولت
شاہ علاقہ بہاولپور میان نصیر الدین صاحب سید شہاب الدین صاحب دراسی میان عبدالکرم
صاحب مدراسی و نیز بندہ بے کین کرن آدین کاتب الحروف اگرچہ لایق این نعمت عظمیٰ نبود مگر حضرت غریب
نواز قدس السمرہ الغریز از راہ گرد گمتی و بندہ تازی در ساک زمرہ خلفای خود مندرجہ نمودہ و مقرر نمودہ و فرمودہ
فہرست یاران اعلیٰ حضور اقدس قدس السمرہ العسرنیر

میان صاحب میان نبی بخش جیو خمس پورہ حضور حضرت رحمۃ اللہ علیہ کہ با ہمہ اوصاف موصوف اند و ہر وہرہ و ہر
ایشان میان صاحب میان غوث بخش صاحب و میان رحیم بخش صاحب معذور دیوان محمد باقر صاحب
سجادہ حضرت سید شاہ فضل الدین رحمۃ اللہ علیہ دیوان چراغ شاہ صاحب دیوان عبدالشاد صاحب
دیوان مہر بہانیاں صاحب مخدوم عبدالق صاحب اوچی مولانا غلام رسول معذور مولوی دین محمد صاحب
فتیہ عبداللہ خان صاحب حاجی عمر خان صاحب شاعر نواب حاجی محمد صاحب تکیہ خان بہادر والی ریاست
چوٹی مولوی غلام احمد اختر صاحب مولوی محمد رحمن صاحب مولوی عمر بخش صاحب مولوی غلام نبی صاحب
رحمانی مولوی عبدالحکیم رحمانی صادق محمد خان صاحب غوری مولوی محمد حسین صاحب ملتان سید سعد
شیخ عبداللہ صاحب عرب میان سلطان خان صاحب دلاور خان صاحب داروغہ توشک خانہ فقط

صحت نامہ جلد دوم اشارات فریدی

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲	۱۲	ترمیم	ترسیم	۱۶	۱۸	رسید	رسد
۵	۱۷	دربان دربان	دربان دربان آن	۱۴	۱۴	در بند راست	در بند دست راست
۵	۱	ولسمت	لبسمت	۱۶	۱۶	نبت	لبست
۷	۲	بروس	برروس	۱۹	۱۸	وغیر با	وغیرہ
۷	۵	واقع امراض	واقع جمیع امراض	۱	۱۳	دمخا دیم درویشا	دمخا دیم عظام
		جمیع چشم	چشم			ودرویشان	
۷	۷	بیخ بار خواندہ وید	بیخ بار خواندہ بر انگشتان	۷	۲۰	سامان را	شامان شادی را
		بودند	دمیدہ بر چشمان بالیدہ	۸	۲۰	مرصرہ	مرصرفہ
			شود و جن کر چشم کو	۱۸	۲۱	بعد مردن	بعد مرور
			چرا ببیت و بیخ بار	۱۸	۲۱	پردل	پردل
			خواندہ دمیدہ بودند	۱	۲۲	دغوث	دغوثت غوث
			فمودند کہ	۱۱	۲۲	ازمراق	دزمراق
۷	۵	از من شدہ بود	از من فوت شدہ بود	۲	۲۳	نشند	شدند
۱۶	۱۶	بقاؤم فمودند	بقاؤم آن شخص	۸	۲۲	استغناء	استغناء
			وضع تزیین و تزیینات	۵	۲۳	برخات	برخاستن
			برای موقوفہ و فمودند	۹	۲۴	میردنی	میردنی

صفحہ	ردیف	غلط	صحیح	صفحہ	ردیف	غلط	صحیح
۲۶	۸	اشتباہی	اشتباہی	۲۶	۱۴	کہ برسر	برسر
۲۶	۱۰	قاعدہ	فائدہ	۲۶	۲	محسوسہ	محسوسہ
۲۶	۱۳	مزارعی	مزارعی	۲۸	۸	علیہ السلام دارد	علیہ السلام دارد
۲۶	۹	فعلو	مُغلو	۲۹	۱	ذکریت	ذکوریت
۲۸	۱۸	تحریر	نخبرہ	۲۹	۱	اوایشان	روایشان
۲۹	۱۴	وافر کثیر	وافر کثیر	۵۲	۲	اموات	انوات
۳۰	۵	پیوندند	پیوند	۵۲	۱۹	اندیشیدیم	اندیشیدیم
۳۲	۱۰	بے نمازیان و قلیان	بے نمازیان و قلیان	۵۳	۶	معلوم است	معلومیت
۳۲	۱۲	بے نمازیان و قلیان	بے نمازیان و قلیان	۵۳	۱۰	چون	جان
۳۱	۲	روح	اوج	۵۳	۱۲	قرا	قرا
۳۲	۵	سیرہ	سیرہ	۵۳	۱۴	از برات مردہ	اگر از برات مردہ
۳۲	۱۳	امروز دل	امروز دل	۵۴	۳	نقطہ	نقطہ
۳۲	۱۸	تعلیم	تعلیم	۵۴	۶	غیر ذلک	غیر ذلک
۳۳	۱۵	تحریر	نخبرہ	۵۴	۱۲	طریقہ	طریقہ
۳۴	۳	عبادات	عبادات بہتر	۵۴	۱۳	برفتیم	برفتم
۳۴	۷	بعد اورا	بعد اورا	۵۵	۹	بر رانند	نہ رانند
۳۵	۱۳	علیہ	علیہا	۵۵	۱۵	گیرداشت	گیرداشت
۳۵	۱۹	بیگناہ	بیکینہ	۵۶	۲	نمیدانند	نمیدانند

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۵۶	۱۳	احمد صابر	احمد صابر	۷۷	۱۲	شیخ المشائخ	سلطان المشائخ
۵۷	۱۶	بزربان	بزربان	۷۸	۴	خواہم	خواہیم
۶۱	۹	امیر خور و کرمانی	امیر خور و از کرمان	۷۸	۵	کنیز	نیز
۶۲	۸	می آمد ندبلی	می آمد بسطلی	۷۸	۱۹	کتاب	کتابی
۶۲	۱۶	فوائد القوائد	فوائد القواد	۸۱	۱۵	رفت	رخت
۶۳	۱۸	معین	معینین	۸۳	۱۷	امروز مجلس	امروز در مجلس
۶۴	۲	حضرت کہ	حضرت	۸۴	۱۰	ربع بہ سیارہ	ربع سیارہ
۶۴	۷	سخنانیکہ کہ	سخنانیکہ	۸۷	۱۳	تاریک گنٹہ	تاریک گنٹہ
۶۸	۳	پیش	بیش	۹۰	۱۵	خیلہ	حلیہ
۶۸	۱۲	نور الدین	نور الدین نور	۹۲	۶	یکے شیخ	ویکے شیخ
۶۹	۱۰	الوصال	الوصال را	۹۲	۱۳	سماع و جد	سماع در حالت جد
۷۰	۵	خواستند	خاستند	۹۳	۱۲	نیز عمل	نیز بران عمل
۷۳	۱۶	گزاروند	گزاروندی	۹۴	۱۸	ندوم	وندوم
۷۴	۱۹	بغرض	بغرض	۹۵	۲	جدل	مبدل
۷۵	۵	نسوب	نسوب	۹۵	۸	بے نیاز	نیاز
۷۵	۷	خود کہ	خود	۹۶	۱۲	آمد	آمد
۷۷	۶	قوالان را	قوالان	۹۶	۱۲	دوبی	روحی
۷۷	۱۰	شہیف کہ	شہیف	۹۶	۱۵	ارکار	ازکار

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۹۷	۱۲	وحدہ لاشریک	وحدہ لاشریک	۱۱۴	۷	الحق زکریا	الحق ولین کریم
۹۹	۷	چند راٹنی	چند رانی	۱۱۷	۹	غوث الاعظم	غوث العالم
۹۹	۱۳	ایشائی	ایشان	۱۱۷	۱۱	انجا	از انجا
۱۰۰	۹	رخصت	حضرت	۱۱۸	۹	مقدس حضور خواجه اقبال	مقدس حضور خواجه اقبال
۱۰۰	۱۰	و پس	ولبس پس			الہ تعالیٰ را	الہ تعالیٰ باز بود
۱۰۱	۴	تمام لولیان	تمام روز لولیان				حضور خواجه اقبال
۱۰۱	۷	دختر	دختری	۱۱۸	۱۹	نسا	عصا
۱۰۲	۱۵	نوشتہ پیش	نوشتہ بود پیش	۱۲۱	۱	آہارا	آہارائیز
۱۰۳	۵	المخابیل	المخابیل	۱۲۱	۱۹	رسند	رسیند
۱۰۴	۱	ما اتو	ما اتو	۱۲۰	۱۷	دوٹاق	دوٹاق
۱۰۴	۲	اغواہ	اغوا	۱۲۷	۱۶	دوازده	دوازہ
۱۰۴	۱۱	نیت	نیت	۱۲۷	۱۸	بیرد	بیر
۱۰۶	۳	عرش	عرش را	۱۲۸	۲	تنہا	تنیا
۱۰۷	۲	مقرہ	مقررہ	۱۲۸	۱۱	خنجرہ	حجرہ
۱۰۹	۱۶	وصولش	ووصولش	۱۲۸	۱۴	خواہم	خواہیم
۱۱۰	۳	بروز	بروز	۱۲۸	۱۶	برداشتہ	برداشتہ
۱۱۱	۸	غیر منظریت	منظریت	۱۲۹	۵	قرب	قرب
۱۱۱	۱۰	وصاحب	وصاحب	۱۳۳	۳	گستردہ باشد	گستردہ شد
۱۱۳	۱۰	یاد	یاد	۱۳۴	۱۰	الیہ	البہ
۱۱۳	۱۳	المدعا	حسب المدعا	۱۳۵	۸	نسخہ بود	نسخہ بود
۱۱۳	۱۵	دست	دست خط	۱۳۵	۱۱	ہر کسے	دہر کسے
				۱۳۵	۱۱	انما نسخہ	آن نسخہ

10/5/21

11/10/21

10/5/21

10/5/21

اشتراک چھپائی مطبع عالم گرامر

خدا کے فضل و کرم سے اس مطبع میں ہر قسم اور ہر زبان کی کتابیں اردو۔ ہندی
فارسی۔ عربی نہایت خوشخط صحیح و عمدہ جلد از زبان نرغ پر عمدہ سیاہی مصالح
سے لیتھو میں طبع ہوتی ہیں۔ عدالتون و محکمہ بند و بست اور چنگی وغیرہ
کے جملہ کاغذات بھی چھپتے ہیں یہ نامی مطبع پینتیس برس سے اپنے
فرائض سرسبباً کو نہایت ایمان داری و خوش معاملگی سے ادا کر رہا ہے اور اسکی
شہرت و نیک نامی روز افزون ہے اور اس مطبع میں کتب بہ نسبت اور مطابع
کے بہت خوشخط و صاف و عمدہ چھاپی جاتی ہیں جن صاحبوں کو جو کچھ چھپوانا ہو انکو
کیفیت نرغ وغیرہ کی خط و کتابت سے معلوم ہو سکتی ہے نمونہ کے لئے ہماری
مطبع کی چھپی ہوئی کتابیں کافی و دافی ہیں فقط

المشاہد

محمد قادر علی خان صوفی مالک و مہتمم مطبع منقید عالم گرامر